

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL EĞİTİM ANABİLİM DALI
OKUL ÖNCESİ EĞİTİMİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
2020-YL-046

**OKUL ÖNCESİ ÖĞRETMENLERİNİN EMPATİK
EĞİLİMLERİ İLE DOĞAYLA İLİŞKİ VE ÇEVRE BİLİNCİ
ARASINDAKİ İLİŞKİDE ÖZGEÇİLİĞİN ARACI ROLÜ**

HAZIRLAYAN
Nudar YURTSEVER

TEZ DANIŞMANI
Dr. Öğr. Üyesi Duriye Esra ANGIN

AYDIN-2020

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Bu tezde sunulan tüm bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralların gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

23 / 06 / 2020

Nudar YURTSEVER

ÖZET

OKUL ÖNCESİ ÖĞRETMENLERİNİN EMPATİK EĞİLİMLERİ İLE DOĞAYLA İLİŞKİ VE ÇEVRE BİLİNCİ ARASINDAKİ İLİŞKİDE ÖZGEÇİLİĞİN ARACI ROLÜ

Nudar YURTSEVER

Yüksek Lisans Tezi, Temel Eğitim Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Duriye Esra ANGİN

2020, XV+ 83 sayfa

Bu çalışmanın amacı okul öncesi öğretmenlerinin empatik eğilimleri ile doğayla ilişki ve çevre bilinci arasındaki ilişkide özgeciliğin aracı etkisini belirlemektir. Çalışma nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modelinde gerçekleştirilmiştir.

Çalışma grubu, basit seçkisiz küme örnekleme yöntemi ile belirlenen 2018-2019 eğitim öğretim yılında Aydın İli Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı merkez Efeler ilçesi ile Köşk, Germencik, Incirlioğlu ve Söke ilçelerinde resmi ve özel anaokulları ve ilkokulların bünyesindeki anasınıflarında görev yapmakta olan toplam 305 okul öncesi öğretmeninden oluşmaktadır.

Çalışmada veri toplama aracı olarak Dökmen (1988) tarafından geliştirilen “Empatik Eğilim” ölçeği, orijinali Ruston, Chrisjohn ve Fekken (1981) tarafından geliştirilen Tekeş ve Hasta (2015) tarafından Türkçe'ye uyarlanan “Özgecilik Ölçeği”, orijinali Nisbet vd. (2009) tarafından geliştirilen, Çakır vd. (2015), tarafından Türkçe'ye uyarlanan “Doğayla İlişki Ölçeği”, orijinali Milfont ve Duckitt (2006) tarafından geliştirilen, Ak (2008) tarafından Türkçe'ye uyarlanan “Çevre Bilinci Ölçeği” kullanılmıştır.

Elde edilen verilerin normallik analizleri incelendiğinde, Empatik Eğilim, Özgecilik, Doğayla İlişki ve Çevre Bilinci Ölçek'lerinden alınan puanların çarpıklık ve basıklık katsayılarının -1 ve +1 arasında değiştiği görülmüş, verilerin normal dağılım sağladığı kabul edilmiştir. “Empatik eğilim ile doğayla ilişki arasındaki ilişkide özgeciliğin aracı etkisi” ve “empatik eğilim ile çevre bilinci arasındaki ilişkide özgeciliğin aracı etkisi” alt amaçlarına ait analizler ise Andrew Hayes tarafından geliştirilmiş olan SPSS alt yapısı kullanılarak çalıştırılan PROCESS makrosu (Model 4) kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın sonuçları incelendiğinde; SPSS PROCESS ile yapılan analizler sonucunda empatik eğilimin

doğayla ilişki üzerindeki dolaylı etkisinin anlamlı olduğu, dolayısıyla özgeciliğin empatik eğilim ile doğayla ilişki arasındaki ilişkiye aracılık ettiği ($\beta=.13$, %95 BCA CI [.08; .19] ve empatik eğilimin çevre bilinci üzerindeki dolaylı etkisinin anlamlı olduğu, dolayısıyla özgeciliğin empatik eğilim ile çevre bilinci arasındaki ilişkiye aracılık ettiği ($\beta=.36$, %95 BCA CI [.18; .57] tespit edilmiştir.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Okul Öncesi Öğretmeni, Empatik Eğilim, Özgecilik, Doğayla İlişki, Çevre Bilinci

ABSTRACT

THE MEDIATING ROLE OF ALTRUISM IN THE RELATIONSHIP BETWEEN THE EMPATHIC TENDENCIES OF PRE-SCHOOL TEACHERS AND THE NATURE RELATEDNESS AND ENVIRONMENTAL CONSCIOUSNESS

Nudar YURTSEVER

Post Graduate Thesis, Department of Basic Education

Thesis Advisor: Dr. Lecturer Duriye Esra ANGIN

2020, XV+ 83 pages

The aim of this study is to determine the mediating effect of altruism in the relationship between the empathic tendencies of preschool teachers and the nature relatedness and environmental consciousness. The study was conducted in a correlational screening model among quantitative research methods.

The study group consists of 305 pre-school teachers working in the nursery classes of public and private kindergartens and primary schools in the central Efeler District and Köşk, Germencik, Incirliova and Söke districts of Aydın province during 2018-2019 academic year determined by simple random cluster sampling method.

“Empathic Tendency” scale developed by Dökmen (1988) and “Altruism Scale”, originally developed by Ruston et al. (1981) and adapted to Turkish by Tekeş and Hasta (2015) to Turkish and “Nature Relatedness Scale”, developed originally by Nisbet et al. (2009) and adapted to Turkish by Cakir et al. (2015) and “Environmental Consciousness Scale”, originally developed by Milfont and Duckitt (2006) and adapted to Turkish by Ak (2008) were used as data collection tools in the study.

When the normality analyses of the obtained data were examined, it was found that the skewness and baseness coefficients of the scores from the Empathic Tendency, Altruism, Nature Relatedness and Environmental Consciousness Scales varied between -1 and +1, and it was assumed that the data provided a normal distribution. The analyses of the sub-objectives of “the mediator role of altruism in the relationship between empathic tendency and nature relatedness” and “the mediator role of altruism in the relationship between empathic tendency and environmental consciousness” were carried out using the

PROCESS macro (Model 4) developed by Andrew Hayes using the SPSS infrastructure. When the results of the study were examined, it was noted that as a result of the analyses carried out with the SPSS PROCESS, the indirect effect of empathic tendency on the relationship with nature relatedness was found to be significant. Thus, altruism was the mediator for the relationship between empathic tendency and the nature relatedness ($\beta=.13$, 95% BCA CI [.08; .19]. The indirect effect of empathic tendency on environmental consciousness was found to be significant. Thus, altruism was the mediator for the relationship between empathic tendency and environmental consciousness ($\beta=.36$, 95% BCA CI [.18; .57].

KEYWORDS: Pre-school Teacher, Empathic Tendency, Altruism, Nature Relatedness, Environmental Consciousness

ÖNSÖZ

Yüksek lisans eğitimime başladığım ilk günden itibaren kendimi geliştirmem için fırsatlar sunan, sadece bir akademisyen ve danışman olarak değil bir abla gibi fikirleriyle ve ilgisiyle destek olan hem ders sürecimde hem de tez sürecinde yaşadığım problemlerde yanımda olan ve sabretmemi sağlayan değerli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Duriye Esra ANGİN'a teşekkür ederim. Bir bilimsel araştırmanın nasıl yapılacağını, istatistiği öğreten hem ders sürecinde hem de sonrasında bu teze katkılarını asla görmezden gelemeyeceğim değerli hocam Prof. Dr. Cumali ÖKSÜZ'e, tez süreci boyunca desteğini hep hissettiğim, hem verdiği derslerde hem de her konuşmamızda bir bilimsel çalışmaya nasıl eleştirel gözle bakılacağını göstermesi sayesinde bu süreci benim için olabildiğince kolaylaştıran değerli hocam Doç. Dr. Sezai KOÇYİĞİT'e , tez sürecinde fikirleri ile yol gösteren, her zaman benim için zaman yaratmaya çalışan değerli hocam Doç. Dr. Yaşar KUZUCU' ya teşekkür ederim. Yüksek lisans sürecim boyunca aldığım derslerdeki katkıları için teşekkür etmeden geçemeyeceğim değerli hocalarım Doç. Dr. Ayşe ÖZTÜRK SAMUR ve Doç. Dr. Gözde İNAL KIZILTEPE'ye teşekkür ederim. Kendisinden hiç ders almasam da varlığının bile yettiği, her zaman yardıma hazır olduğunu bildiğim, çok sevdiğim değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Nisa BAŞARA BAYDİLEK'e teşekkür ederim. Aynı danışmanla çalışmamızın vesile olduğu yüksek lisanstaki ilk arkadaşım Uzm. Damla KANTARCI ÇINAR'a bu süreçteki destekleri ve arkadaşlığı için teşekkür ederim. Akademik hedeflerimizin ortaklığı sayesinde edindiğim dostum olan, ders sürecinde, tez sürecinde ve girdiğimiz tüm sınavlardaki desteğinin yanında sadece sorunum olduğunda değil, her zaman yanımda olan canım arkadaşım Uzm. Gülcenur KESEBİR'e sayfalarca yazsam yetmeyecek olsa da teşekkür ederim. Son olarak da yıllardır eğitimime maddi manevi destekte bulunan, her zaman yanımda olan elinden gelen her şeyi yaptığını bildiğim canım annem Şehribanu YURTSEVER'e ve canım kardeşim Kamercem YURTSEVER'e teşekkür ederim.

Nudar YURTSEVER

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI.....	iii
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM SAYFASI.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vii
ÖNSÖZ.....	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ	xi
TABLolar DİZİNİ.....	xii
EKLER DİZİNİ	xiii
KISALTMALAR DİZİNİ	xiv
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM	12
1. KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	12
1.1. Kuramsal Çerçeve.....	12
1.1.1. İnsan ve Doğa İlişkisinin Tarihsel Arka Planı	12
1.1.1.1. Avcı- toplayıcı toplumlar	12
1.1.1.2. Tarımcı toplumlar.....	13
1.1.1.3. Endüstriyel toplumlar	14
1.1.2. Küresel Çevre Problemleri	16
1.1.2.1. Ozon tabakasındaki incelme.....	16
1.1.2.2. Asit yağmurları.....	17
1.1.2.3. Sera etkisi, küresel ısınma, küresel iklim değişikliği	19
1.1.2.4. Nükleer risk	23
1.1.2.5. Biyo-çeşitliliğin azalması	25
1.1.2.6. Kuraklık ve çölleşme	26
1.1.2.7. Açlık ve yoksulluk	28
1.1.3. Çevre Bilinci.....	30

1.1.4. Empati Kavramı.....	31
1.1.4.1. Empati kavramının tanımı ve tarihçesi.....	31
1.1.4.2. Empatinin önemi ve empati ile ilgili değişkenler.....	34
1.1.5. Özgecilik Kavramı.....	35
1.1.5.1. Özgeciliğin tanımı	35
1.1.5.2. Psikoloji kuramlarının özgeciliğe yaklaşımları.....	35
1.1.6. Empati, Özgecilik, Doğayla İlişki ve Çevre Bilinci İlişkisi	37
1.2. İlgili Araştırmalar	38
2. BÖLÜM.....	50
2. YÖNTEM.....	50
2.1. Araştırmanın Modeli.....	50
2.2. Çalışma Grubu	50
2.3. Veri Toplama Araçları.....	50
2.3.1. Empatik Eğilim Ölçeği	50
2.3.2. Özgecilik Ölçeği	51
2.3.3. Doğayla İlişki Ölçeği.....	51
2.3.4. Çevre Bilinci Ölçeği	51
2.4. Verilerin Toplanması	52
2.5. Verilerin Analizi	52
3. BÖLÜM.....	54
3. BULGULAR VE YORUM	54
3.1. Katılımcıların Ölçeklerden Aldığı Toplam Puanlara İlişkin Betimsel İstatistikler ...	54
3.2. Birinci Alt Amaca İlişkin Bulgular.....	54
3.3. İkinci Alt Amaca İlişkin Bulgular	58
4. TARTIŞMA VE SONUÇ	62
5. KAYNAKLAR.....	66
6. EKLER	77
ÖZGEÇMİŞ	83

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Empatik Eğilim ile Doğayla İlişki Arasındaki İlişkide Özgeciliğin Aracı Etkisini Gösteren Model	6
Şekil 2. Empatik Eğilim ile Çevre Bilinci Arasındaki İlişkide Özgeciliğin Aracı Etkisini Gösteren Model	7
Şekil 3.1. Empatik Eğilim ile Doğayla İlişki Arasındaki İlişkide Özgeciliğin Aracı Etkisine İlişkin Analiz Sonuçlarının Raporu (N=305)	58
Şekil 3.2. Empatik Eğilim ile Çevre Bilinci Arasındaki İlişkide Özgeciliğin Aracı Etkisine İlişkin Analiz Sonuçlarının Raporu (N=305)	61

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 2.1. Katılımcıların Ölçeklerden Aldığı Puanlara İlişkin Normallik Analizi Değerleri	52
Tablo 2.2. Değişkenler Arasındaki Korelasyon Sonuçları	53
Tablo 3.1. Katılımcıların Ölçeklerden Aldığı Toplam Puanlara İlişkin Betimsel İstatistikler	54
Tablo 3.2. Empatik Eğilimin Özgeciliğe Üzerinde Etkisi.....	54
Tablo 3.3. Empatik Eğilimin ve Özgeciliğin Doğayla İlişki Üzerindeki Etkileri	55
Tablo 3.4. Empatik Eğilimin Doğayla İlişki Üzerindeki Toplam Etkisi	56
Tablo 3.5. Empatik Eğilimin Doğayla İlişki Üzerindeki Toplam, Doğrudan ve Dolaylı (Aracı) Etkileri.....	57
Tablo 3.6. Empatik Eğilim ve Özgeciliğin Çevre Bilinci Üzerindeki Etkileri.....	58
Tablo 3.7. Empatik Eğilimin Çevre Bilinci Üzerindeki Toplam Etkisi	59
Tablo 3.8. Empatik Eğilimin Çevre Bilinci Üzerindeki Toplam, Doğrudan ve Dolaylı (Aracı) Etkileri.....	60

EKLER DİZİNİ

Ek 1. Aydın Valiliği İzin Belgesi	77
Ek 2. Ölçeklere Dair İzinler.....	81

KISALTMALAR DİZİNİ

%	: Yüzde
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
Akt	: Aktarma
CFCs	: Kloroflorokarbon
CH ₄	: Metan
CO ₂	: Karbondioksit
Dİ	: Doğayla İlişki
N	: Veri sayısı
NO ₂	: Diazotoksit
NO _x	: Azot oksit
O ₃	: Ozon
p	: Anlamlılık düzeyi
SO ₂	: Kükürtdioksit
UNCDD	: Birleşmiş Milletler Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi
$\bar{x}$	: Aritmetik ortalama

GİRİŞ

Bu bölümünde çalışmanın problem durumuna, amaç ve önemine, varsayımlara, sınırlılıklara ve tanımlara ilişkin ifadeler yer verilmiştir.

Problem Durumu

İnsanlar var olduklarından beri doğayla ilişki içerisindeyler. Bu ilişki avcı toplayıcı toplumlarda eşitlik ilkesine dayalıyken, tarım toplumlarında yavaş yavaş bu eşitliğin kalktığı, endüstriyel toplumlarda ise doğal kaynakların insan refahı için sınırsızca kullanılabileceği düşüncesinin hâkim olduğu görülmektedir (Harper ve Snowden, 2017; Lenski, 1966). İnsanlar kendi varlık koşullarını yeniden üretmek, temel ihtiyaçlarını gidermek için doğayı değiştirmeye ve dönüştürmeye başlamıştır (Ercan, 1998). Nüfus artışı, endüstriyel tarımsal faaliyetleri artırarak insanın doğa üzerindeki hakimiyetinin artmasına yol açmış ve bu hakimiyet büyük ölçekli olmuştur (Vitousek, 1994). İnsanlar yaşam kalitesini yükseltmek için bir yandan büyük emek harcarken; farkından olmadan ya da sorumsuzca davranarak yaşadığı çevreye zarar vermiştir. Bu süreçte önceleri endüstri bölgelerinde su, hava ve toprak kirliliğiyle sınırlı olduğu sanılan çevresel problemler, teknolojinin gelişmesi ve nüfus artışıyla birlikte doğal kaynakların ciddi boyutta tüketilmesine sebep olmuştur (Akın, 2017). İnsanlar kaynakları kullanma hakkının onları yok etme yetkisini vermediğini fark etmemiş; doğal dengeyi korumak yerine bilinçsizce tüketerek tüm canlıları etkileyen ciddi çevresel problemlere sebep olmuştur (Keleş vd., 2009). 20.yüzyılın son çeyreğinden itibaren, ozon tabakasında incelme, asit yağmurları, sera etkisi sebebiyle oluşan küresel ısınma, küresel iklim değişikliği, nükleer risk, biyo-çeşitliliğin azalması, kuraklık ve çölleşme, açlık ve yoksulluk gibi çevresel problemler küresel boyut kazanmıştır (Steg ve Vlek, 2009; Tuna, 2018a).

Çevresel problemlerin küreselleşmesinin temelinde bir canlının çevresindeki kendi türünden veya farklı türden canlılarla, cansız maddelerle ve birbiriyle olan ilişkisi farklı düzeylerde de olsa etkileşim halinde olması yatmaktadır. Bu nedenle etkileşim zincirinin bir yerindeki bozulma birçok tür üzerinde etki etmektedir (Akın, 2017). Örneğin; fosil yakıtların endüstriyel süreçte kullanılmasıyla oluşan sera etkisine bağlı olarak küresel ısınma oluşmuştur. Bu küresel ısınma aşırı sıcaklığa sebep olmuş ve susuzluk artmıştır. Susuzluğun artması sonucunda besin maddesi üretiminde azalmalar ve çölleşme görülmüştür. Küresel ısınma, tüm canlıların yaşam yerlerini ve doğasını etkileyerek;

türlerinin tehlikeye girmesine sebep olmuştur. Yani çevresel problemlerin küresel bir boyut kazanması sadece insanları değil, tüm canlıları olumsuz etkilemiştir.

Çevresel problemlerin küresel boyut kazanması tüm canlıları olumsuz etkilemesine rağmen, doğal alanların ve doğal enerji kaynaklarının kullanımında aşırılıktan ve bilinçsizlikten vazgeçilemediği görülmüştür. Bu nedenle çevresel problemlerin artması kaçınılmaz olmuştur. İnsanlar canlı cansız tüm varlıkları etkileyecek çevresel problemleri birlikte çözmek zorunda olması sebebiyle, doğanın kendi döngüsü içinde devam etmesi için çevre olmadan yaşamının mümkün olmadığı bilincini insanların benimsemesini sağlamak gereklidir (Akın, 2017).

İnsanların sebep olduğu bu çevresel problemlerle başa çıkmak için bireylerin, yaşadığımız dünya ile nasıl uyum halinde ve dengeli bir şekilde yaşayabileceği hakkında fikirler geliştirerek; etkin ve sorumluluk sahibi birey olma becerileri kazanacağı çevre eğitimlerinin verilmesi gereklidir (Geray, 1995). Çevre eğitimi bireylerin ve toplumların, çevre ve çevresel problemlerin tamamı ile ilgili bilinç ve duyarlılık sahibi olmasını sağlamayı, temel bilgi ve deneyim sahibi olmalarını sağlamayı amaçlar. Aynı zamanda çevre eğitimi çevreyi koruma ve iyileştirmeye yönelik aktif şekilde katılım isteğini kazanmaları, çevresel problemleri tanımlama ve çözmesi için beceri kazanmaları ve bu problemlere çözüm bulma çalışmalarına katılma imkânı sağlamayı da amaçlar (Demirkıran, 2015). Bu amaçlara uygun olarak planlanacak olan eğitimlerin sadece insan refahı için değil, tüm doğayı düşünerek planlanması gereklidir.

Çevresel problemlerin davranış değişikliği ile değişebileceği düşünülmektedir (Steg ve Vlek, 2009; Kurisu, 2005; Vlek ve Steg, 2007). Bu nedenle çevre eğitimleri planlanmakta ve uygulanmaktadır. Oysa bazı çalışmalarda çevre eğitimlerinin verilmesi ne kadar önemli olsa da çevresel davranışları açıklamada çevreye yönelik tutum ve çevresel bilginin yeterli olmadığı ifade edilmiştir (Erten, 2005; Kollmus ve Agyeman, 2002). Türküm (1998), bu davranış değişikliği geliştirme sürecinde aile, eğitim kurumları, kitle iletişim araçlarının etkili olduğunu ve kişilik gelişimine paralel olarak karmaşık bir halde geliştiğini ifade etmiştir. Literatür incelendiğinde kişilik özellikleri olan empati ve özgecilik kavramlarının da bu süreci etkilediği görülmüştür.

Empati, kişinin karşısındakinin bakış açısıyla olaylara bakarak; onun duygu ve düşüncelerini doğru anlaması, hissetmesi ve bunu ona iletmesi süreci olarak tanımlanmıştır

(Rogers, 1983). Empatinin gerçekleşmesi için kişinin karşısındakinin fenomenolojik alanına girmiş olması, onun duygularını, düşüncelerin doğru bir şekilde anlamış olması ve empati kuracak kişinin zihninde oluşan empatik anlayışın, karşıya iletilmesi gerekmektedir. Tüm bu aşamalar gerçekleştiğinde karşıdakiyle empati kurma süreci sağlıklı bir şekilde tamamlanmış olacaktır (Dökmen, 2017).

Özgecilik ise kişinin çıkar beklemeden, insanlara faydalı olmaya çalışarak diğerlerinin yararını da kendininki kadar düşünmesi ve bencilce hareketlerde bulunmaması olarak tanımlanmaktadır (Avcı vd., 2013; Gintis vd., 2003; Khalil, 2004). Psikoloji kuramlarının özgeciliğe yaklaşımları açısından bakıldığında psikanalitik kuram temsilcilerinden Freud, özgecil davranışın genlerden çok öğrenme yanına vurgu yapmış (Freud, 1997'den akt. Kasapoğlu, 2017); Anna Freud (1966) ise özgeciliğin bir çeşit savunma mekanizması olduğunu ve özgeciliğin oluşması için yansıtma ve özdeşleşme savunma mekanizmalarının bir araya gelmesi gerektiğini belirtmiştir. Jung ise özgecilik gibi erdemlerin bireyin dengeli bir kişiliğe kavuşma süreci olan bireyselleşme sürecinde ortaya çıktığını ifade etmiştir (Jung, 1998, Jung, 2002 ve Jakobi, 2002'den akt. Kasapoğlu, 2017). Hümanist kuramın temsilcilerinden Maslow, kendini tümüyle gerçekleştiren insanların dünyaya tepki vermek için kullandıkları yollardan biri olarak yardımseverlik davranışını tanımlarken (Maslow, 1996'dan Akt. Kasapoğlu, 2013); Rogers ise yardım etmenin kişinin kendi gelişimine içsel olarak bağlı olduğuna inanmış, dolayısıyla gerçekten özgeci olmak için bireyin kendine odaklanmış olması gerektiğini ifade etmiştir (Mayeroff, 1990). Davranışçı yaklaşımın temsilcilerinden olan Skinner'a göre özgeci davranışa pekiştirme ve model alma sebep olurken (Skinner, 1974'den akt. Mastain, 2006); sosyal öğrenme kuramı ise, diğer davranışlar gibi özgeciliğin de dış çevrenin ürünü olduğunu savunmuştur (Keleş, 2018).

Literatür incelendiğinde birçok çalışmada empati ile özgecilik arasında bir ilişki olduğu (Andreoni ve Rao, 2011; Batson vd., 1981; Burks vd., 2012; Cialdini vd., 1997; Rushton vd., 1981) ve özgeci davranışın tanımlanmasında empatik eğilimin bir kriter olarak kullanıldığı görülmüştür (Eslinger vd., 2002). Ayrıca Batson (1991), Batson ve Ahmad (2001), Coke vd. (1978) çalışmalarında empatik kaygıya, özgeci davranışın en önemli harekete geçiricilerinden biri olarak bakmışlardır.

Empati sayesinde bireyin doğru iletişim kurmayı ve hayatın yalnızca kendisinden ibaret olmadığını anlayarak; sadece insanlarla değil, doğadaki tüm canlılarla empati

kuracağı düşünülmektedir. Eğer insanlar doğa ile ilişkisinin önemini fark edip anlayabilirlerse, tüm canlılar için daha fazla empati kurabilir. Onlar için doğal çevrenin anlamını anlamaya çalışır ve böylece çevresel problemlere karşı olumlu davranış değişikliği gerçekleştirmiş olur (Feral, 1998; Kayalı, 2010; Şan, 2014). Empati kurmanın çevresel sorunlara yönelik endişede ılımlı etkileri olduğu (Schultz, 2000; Sevillano vd., 2007), çevresel ahlaki akıl yürütmede etkili olduğu (Berenguer, 2010) çalışmalar da mevcuttur.

Bireyin çevreci yurttaş olma, politik destekte bulunma ve geri dönüşüm gibi özel davranışlar sergilemesi sürecinde “altruistik” (özgeci) değerlerin olumlu etkisi görülürken; egoistik değerlerin süreci olumsuz etkilediği görülmüştür (Stern vd., 1995; Stern vd, 1999; Yapıcı, 2009). Berenguer (2010) da vurguladığı üzere, çalışmalar özgecilik ve empatik süreçlerin çevre ile ilgili davranış, tutum ve kişisel normların açıklanmasında artan önemini göstermiştir.

Eğitim, toplumsal değerleri koruyan ve devam ettiren aynı zamanda bireyin duygusal, zihinsel ve davranışsal olarak gelişimini sağlayarak; onun iyi insan olmasını hedefleyen bir sistemdir. Bu sistemin iyi işlemesi uygulanan programlar, benimsenen yaklaşımlara bağlılığı kadar öğretmenlere de bağlıdır (Yılmaz, 2011). Çocuğun dünyaya geldiği günden başlayan ve temel eğitime başladığı güne kadar süren okul öncesi eğitim dönemi, çocuğun yaşamında kişiliğinin ve tüm gelişim alanlarının şekillendiği ve temellerinin atıldığı bir eğitim sürecidir. Bu dönemde aile dışında çocuklarla birebir etkileşime giren ve gelişimsel açıdan çocuğu destekleyen kişi olan okul öncesi öğretmeni (Acar, 2019; Tunçeli, 2013; Uyanık Balat vd., 2017) aynı zamanda küresel çevre problemlerinin artmasını önlemek için çocuklarda gerekli olan davranış değişikliğinin temellerini atan kişi olması açısından da önemlidir. Okul öncesi dönemde çocuklar çevresinde olup bitenleri anlamak için yoğun bir merak duymaktadır (Şimşek ve Çınar, 2008). Bu süreçte dış ortamdaki keşifleri çocukların tüm gelişim alanlarını olumlu etkilemekle birlikte, çocuğun doğada geçirdiği zaman çevresel problemlere karşı daha duyarlı olmasını sağlamaktadır (Koçak Tümer, 2020). Endüstri Devrimi ile birlikte tüm insanların olduğu gibi çocukların da doğayla ilişkisi olumsuz etkilenmiş, çocuklar daha çok doğadan uzak ve sınırlandırılmış alanlara maruz kalmıştır (Kernan, 2010; Louv, 2018). Çocukların doğayla ilişkisindeki bu azalmanın çevresel problemlere karşı daha az duyarlı olabileceğini düşündürmektedir. Dolayısıyla okul öncesi öğretmeni çocuklara çevresel problemlere karşı nasıl önlemler alınabileceği hakkında farkındalık kazandırabilecek ve bu

konuda onlarda olumlu davranış değişikliği sağlayabilecek kişi olarak karşımıza çıkmaktadır (Demiriz vd., 2003). Bu aktarımı yapabilmesi için okul öncesi öğretmenin de bu problemleri çözmede etkisi olan empatik eğilimi yüksek (Bulut ve Düşmez, 2014), özgeci (Gülaçtı vd., 2017), doğa ile ilişkisi yüksek ve çevre bilincine sahip kişiler olması beklenmektedir (Şahin vd., 2004).

Okul öncesi öğretmeni toplumun bir parçası olmasının yanında okul öncesi dönem çocukları ile kurduğu ilişki bakımından küresel çevre problemlerinin çözümünde önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle küresel çevre problemlerinin çözümünde etki eden empatik eğilim, özgecilik, doğayla ilişki ve çevre bilinci arasındaki ilişkinin incelenmesi okul öncesi öğretmenlerinden toplanan veriler ile gerçekleştirilmiştir. Literatür incelendiğinde özgeciliğin empatik eğilim ile ilişkili olduğu, doğayla ilişki ve çevre bilincini de etkilediği anlaşılmaktadır. Buradan yola çıkılarak, empatik eğilimin doğayla ilişki ve çevre bilincine etkisi incelenirken özgeciliğin aracı rolünü dikkate almanın, doğayla ilişki ve çevre bilincinin anlaşılmasını, dolayısıyla küresel çevre problemlerinin çözülmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın Amacı

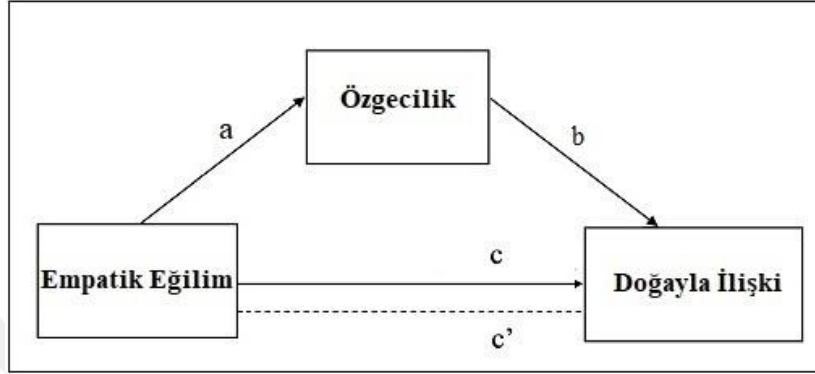
Bu çalışmanın amacı, okul öncesi öğretmenlerinin empatik eğilimleri ile doğayla ilişki ve çevre bilinci arasındaki ilişkide özgeciliğin aracı etkisini belirlemektir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

Alt Amaçlar

1. Empatik eğilim ile doğayla ilişki arasındaki ilişkide özgeciliğin aracı etkisi var mıdır?
2. Empatik eğilim ile çevre bilinci arasındaki ilişkide özgeciliğin aracı etkisi var mıdır?

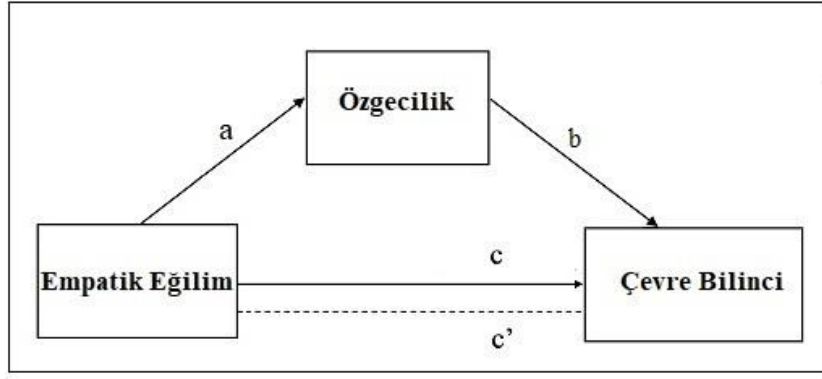
Birinci alt amaca ilişkin model aşağıdaki gibidir. Empatik eğilim tahmin değişkeni (X), özgecilik aracı değişken (M), doğayla ilişki sonuç değişkeni (Y) olarak yer almaktadır. Modelde görüldüğü üzere, çalışmada empatik eğilim ve doğayla ilişki arasındaki ilişkide özgeciliğin aracılık rolü olup olmadığı incelenmektedir. Empatik eğilimin (X), aracı değişken özgecilik (M) üzerine etkisi “a yolu”, özgeciliğin (M), doğayla ilişki üzerine etkisi ise “b yolu” ile sembolize edilmiştir. Aracı değişken olan özgecilik ile empatik eğilim aynı

anda modele dahil edildiğinde empatik eğilimin (X), doğayla ilişki (Y) üzerine etkisi ise “ c' yolu” ile gösterilmiştir. Sözü geçen a, b, c , ve c' harfleri ile sembolize edilen yollar, standardize edilmemiş regresyon katsayılarıdır. Modeldeki a ve b yollarının çarpımı ile elde edilen etki dolaylı etki, c' ile gösterilen etki ise doğrudan etkidir. Ayrıca c ile sembolize edilen yol, empatik eğilimin (X), doğayla ilişki (Y) üzerindeki özgecilik (M) olmadığı durumdaki etkiyi, yani toplam etkiyi göstermektedir.

Şekil 1. Empatik Eğilim ile Doğayla İlişki Arasındaki İlişkide Özgeciliğin Aracı Etkisini Gösteren Model

İkinci alt amaca ilişkin model aşağıdaki gibidir. Empatik eğilim tahmin değişkeni (X), özgecilik aracı değişken (M), çevre bilinci sonuç değişkeni (Y) olarak yer almaktadır. Modelde görüldüğü üzere, çalışmada empatik eğilim ve çevre bilinci arasındaki ilişkide özgeciliğin aracılık rolü olup olmadığı incelenmektedir. Empatik eğilimin (X), aracı değişken özgecilik (M) üzerine etkisi “ a yolu”, özgeciliğin (M), çevre bilinci üzerine etkisi ise “ b yolu” ile sembolize edilmiştir. Aracı değişken olan özgecilik ile empatik eğilim aynı anda modele dahil edildiğinde empatik eğilimin (X), çevre bilinci (Y) üzerine etkisi ise “ c' yolu” ile gösterilmiştir. Sözü geçen a, b, c , ve c' harfleri ile sembolize edilen yollar, standardize edilmemiş regresyon katsayılarıdır. Modeldeki a ve b yollarının çarpımı ile elde edilen etki dolaylı etki, c' ile gösterilen etki ise doğrudan etkidir. Ayrıca c ile sembolize edilen yol, empatik eğilimin (X), çevre bilinci (Y) üzerindeki özgecilik (M) olmadığı durumdaki etkiyi, yani toplam etkiyi göstermektedir.

Şekil 2. Empatik Eğilim ile Çevre Bilinci Arasındaki İlişkide Özgeciliğin Aracı Etkisini Gösteren Model

Araştırmanın Önemi

Bebekler ve küçük çocuklar sosyal etkileşimlere girmeye, yürümeye ve konuşmaya olduğu gibi onu çevreleyen dünya ile ilgili bilgi edinmeye de biyolojik olarak hazır ve motivedirler (French, 2004). Diğer bir deyişle çocuklar içsel bir motivasyonla dünyayı keşfetmek isterler (Eshach ve Fried, 2005). Bu nedenle onlar için doğal ortam çekicidir (Titman, 1994) ve bu süreçte çocuklar kendi başlarına daha özgürce hareket edebildikleri için dış mekanlarda oynamayı severler (Cullen, 1993). Çocukların dokunmak, tutmak, kazmak, tatmak, keşfetmek ve deneyimlemek gibi istekleri dış ortamı yetişkinlerden farklı görmesini ve onlardan daha aktif olmasını sağlar (White, 2008; Wilson, 2008).

Okul öncesi dönemi, insanların çevresinde olanlara içgüdüsel olarak öğrenme istediğinin yoğun olarak görüldüğü, merak duyduğu, dolayısıyla keşfetmeye en açık olduğu dönemdir (Şimşek ve Çınar, 2008). Çocukların dış ortamlardaki keşifleri sayesinde öğrendikleri gelişimlerini olumlu yönde etkilemektedir. Aynı zamanda doğada zaman geçirebilen çocukların çevresel sorunlara karşı daha duyarlı ve yetişkinlikte de bu duyarlılığı devam ettirmeye daha yatkın olacakları düşünülmektedir (Koçak Tümer, 2020). Özellikle kent merkezlerinde yaşayan insanların yoğunluğu, çocukların ev, okul ve çocuk merkezi gibi yerlerde duvarlar ya da yapılandırılmış alanlarla, sınırlı bir çevreyle karşılaşılıyor olmaları ve yeşil alanlardaki tahribatlar gibi etmenler çocukların doğa ile etkileşim kurmalarını etkilemiş (Kernan, 2010) ve doğal dünya ile deneyimlerini sınırlandırmıştır (Louv, 2018). Endüstri Devrimi ile insanın doğayı sömürmesi yönünde ilerleyen doğa ve insan ilişkisi, doğa ile daha az etkileşim kuran çocukların ozon tabakasındaki incelme, asit yağmurları, küresel ısınma, nükleer risk, biyo-çeşitlilikte görülen azalma, kuraklık ve çölleşme ve özellikle dünyanın bazı bölgelerinde daha belirgin olarak hissedilen açlık ve

yoksulluk gibi küresel boyutlar kazanan çevresel problemlere (Tuna, 2018a) karşı daha az duyarlı bireyler olarak yetişeceğini akla getirmektedir.

Erken dönemde kazanılan davranışların bireyin yetişkinlik dönemindeki davranışlarının belirleyicisi olmasından dolayı diğer tüm gelişimsel özelliklerin desteklenmesi gerekliliği ile birlikte okul öncesi dönemde, çocukların kendilerinin olduğu kadar diğerlerinin de çıkar, hak ve özgürlükleri doğrultusunda içinde bulundukları doğa ve toplumsal yaşamın kurallarını öğrenmelerini desteklemek gerekmektedir (Oğuzkan ve Oral, 1997). Hem kendi hem de diğerlerinin hayatını, doğayı ve toplumsal yaşamı ciddi ölçüde etkileyen ve çözülmesi gereken küresel çevre problemlerinin etkileri ve bunlara karşı alınabilecek önlemler hakkında farkındalık kazandırmanın okul öncesi eğitim sürecinde gerçekleştirilmesinin önemli olacağı düşünülmektedir. Okul öncesi dönem çocukları, insan yaşamını ve geleceğini etkileyen ve artık küresel boyut kazanmış olan çevresel problemlerin yıkıcı etkilerine karşı erken yaşta çevreyi korumayı öğrendiğinde, kendi çocuklarına temiz bir çevre bırakma konusunda duyarlı bireyler olarak yetişecek ve gelecek adına büyük adımlar atılmış olacaktır (Kuzu, 2008). Bu süreçte çocukların küresel çevre problemleri, canlı-cansız varlıklara etkileri ve alınabilecek önlemler hakkında gerekli bilgiyi, doğayla olumlu ilişki kurmayı ve çevre bilincini kazanması hususunda onu destekleyen bilinçli rehberlere ihtiyacı vardır (Demiriz vd., 2003). Ailelerinin dışında çocuklarla birebir etkileşim halinde olan, onlara rehber olabilecek ve destekleyecek kişilerden biri de okul öncesi öğretmenidir (Acar, 2019; Tunçeli, 2013; Uyanık Balat vd. 2017).

Küresel çevre problemleri ancak kişilerde davranış değişikliği sağlanması halinde çözülebileceği için (Steg ve Vlek, 2009; Kurisu, 2005; Vlek ve Steg, 2007), öğretmenin de çevreye yönelik doğru davranışlar sergilemesi gerekmektedir. Çocuklara çevre konusunda gerekli olan doğayla kurulacak olumlu ilişki, çevre bilinci ve sorumluluğunu kazandırmak ancak çevre konusunda duyarlı ve bilinçli öğretmenler sayesinde olacaktır (Şahin vd., 2004).

Yapılan araştırmalarda, çevresel davranışları açıklamada çevreye yönelik tutum ve çevresel bilginin yeterli olmadığı ifade edilmektedir (Erten, 2005; Kollmus ve Agyeman, 2002). Türküm (1998), çevre bilincinin kişilik gelişimine paralel olarak ilerlediğini ve çevre ile bilgisi olan ya da çevrenin kirlenmesinden endişe duyan kişilerin her zaman çevreyi koruma yönünde davranış sergileyebileceğini ifade etmiştir. Berenguer (2010) ise, kişilik

özelliklerinden olan empati ve özgeciliğin çevresel problemlerin çözümü sürecinde önemli rol oynayan kavramlar olduğu belirtilmiştir.

Empati kişinin karşısındakinin bakış açısıyla olaylara bakarak; onun duygu ve düşüncelerini doğru anlaması, hissetmesi ve bunu ona iletmesi sürecidir (Rogers, 1983). Empati sayesinde bireyler doğru iletişim kurmayı ve hayatın yalnızca kendilerinden ibaret olmadığını ve doğanın bir parçası olduklarını fark ederek doğadaki tüm canlılarla empati kuracak, doğal çevrenin anlamını anlamaya çalışacaklarından çevresel problemlere karşı olumlu davranışlar kazanacaklardır (Feral, 1998; Kayalı, 2010; Şan, 2014). Empati kurmanın çevresel problemlerin çözümünde olumlu etkisi olduğu gibi, kişinin özgeci değerlerinin de etkisinin olumlu olduğu görülmüştür (Stern vd., 1995; Stern vd, 1999; Yapıcı, 2009).

Batson (1991), Krebs ve Van Hersteren (1992)'in özgecilik tanımlarında yardım etme güdüsünün ön planda olduğu görülmektedir. Kişilerin yaşamın içinde insanlara yardım etme ya da etmeme tercihlerinde bulundukları, ekonomik ve kültürel açılardan önemli olan sosyal ikilemlerinde çoğunlukla öz verili tavır sergiledikleri görülmektedir (Üzümçeker ve Gezgin, 2019). Çevresel problemlerin çözümünde yardım etme ya da etmeme davranışı da bir sosyal ikilem olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla özgeci davranış sergileyen kişilerin bu süreçte daha aktif katılım sağladığı düşünülmektedir. Yapılan çalışmalar empati kurmanın, onlarda yardım etme isteği uyandıracak için özgeci davranışlarda bulunacaklarını (Batson,1991; Batson ve Ahmad 2001, Coke vd., 1978) ve zor durumda ve ihtiyaç duyan kişilerle empati kuranların, kurmayanlara oranla daha özgeci olduğunu göstermektedir (Eslinger, 2002; McCamant, 2006).

Okul öncesi öğretmenin model olma açısından kişilik yapısı önem taşıdığı için özgeci olması (Gülaçtı vd., 2017) ve empatik davranışlar sergilemesi (Bulut ve Düşmez, 2014) önemli olduğu kadar, doğayla olumlu bir ilişki kurmuş, çevre konusunda duyarlı ve bilinçli olması da gerekmektedir (Şahin vd., 2004). Literatür incelendiğinde, empatik eğilim, özgecilik, doğayla ilişki ve çevre bilinci üzerine yürütülmüş birçok çalışmaya rastlanmıştır. Yapılan çalışmalarda; empatinin özgecilikle (Andreoni ve Rao, 2011; Batson vd., 1981; Burks vd., 2012; Cialdini vd., 1997; Rushton vd., 1981), empatinin doğayla ilişki ve çevre bilinci ile (Berenguer, 2010; Feral, 1998; Kayalı, 2010; Schultz, 2000; Sevillano vd., 2007; Şan, 2014), özgeciliğin doğayla ilişki ve çevre bilinciyle (Ghazali vd., 2019; Stern vd., 1995; Stern vd, 1999; Yapıcı, 2009) ilişkilendirildiği görülmüştür. Empatik eğilimi yüksek

bireylerin doğayla ilişkisi ve çevre bilinci yüksek olması (Dökmen, 2017; Feral, 1998; Şan, 2014), aynı zamanda özgeciliğe sahip olan bireylerin de doğayla ilişki ve çevre bilinci yüksek olması (Ghazali vd., 2019; Stern vd., 1995; Stern vd, 1999; Yapıcı, 2009) sebebiyle bu çalışmada özgecilik aracı değişken olarak kabul edilmiştir.

Empatik eğilim ile doğayla ilişki ve çevre bilinci arasındaki ilişkide, özgeciliğin aracı rolünün çalışılmamış olması, çocuklar ile etkileşime giren ve erken çocukluk döneminde gelişimsel açıdan çocuğu destekleyen kişiler olan okul öncesi öğretmenleriyle gerçekleştirilmesi nedeniyle bu çalışmanın alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Varsayımlar

1. Çalışmaya katılan okul öncesi öğretmenlerinin ölçme araçlarını içtenlikle ve bilgileri doğrultusunda yanıtladığı varsayılmıştır.

Sınırlılıklar

Bu çalışma

1. 2018-2019 eğitim öğretim yılında Aydın ili Efeler, Köşk, Germencik, Incirlioğlu ve Söke ilçelerinde bulunan Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı resmi ve özel anaokulları ve ilkokulların bünyesindeki anasınıflarında görev yapmakta olan okul öncesi öğretmenleriyle sınırlıdır.

2. Doğayla İlişki, Doğayla İlişki Ölçeğinin ölçtüğü niteliklerle sınırlıdır.

3. Çevre Bilinci, Çevre Bilinci Ölçeğinin ölçtüğü niteliklerle sınırlıdır.

4. Empatik Eğilim, Empatik Eğilim Ölçeğinin ölçtüğü niteliklerle sınırlıdır.

5. Özgecilik, Özgecilik Ölçeğinin ölçtüğü niteliklerle sınırlıdır.

6. Çalışmada kullanılan ölçeklerin öz bildirime dayalı olması sebebiyle elde edilen veriler, katılımcıların kendilerine ve çalışmada değerlendirilmek istenen kavramlara dair algılarıyla sınırlıdır.

Tanımlar

Çevre Bilinci: İnsanların hem bireysel hem toplumsal bir sorumluluk olarak, bireyin

geçmişiyle geleceğini unutmadan kendine ve doğaya saygılı olabilmektedir (Türküm, 1998).

Empati: Kişinin karşısındakinin bakış açısıyla olaylara bakarak; onun duygu ve düşüncelerini doğru anlaması, hissetmesi ve bunu ona iletmesi sürecidir (Rogers, 1983).

Empatik Eğilim: Bireylerin günlük yaşamlarında empati kurabilme potansiyelidir (Dökmen, 1988).

Özgecilik: Çıkar beklemeden, insanlara faydalı olmaya çalışarak diğerlerinin yararını da kendininki kadar düşünmesi ve bencilce hareketlerde bulunmamasıdır (Avcı vd., 2013; Gintis vd., 2003; Khalil, 2004).

Doğayla İlişki: Bireyin doğaya verdiği değer ve doğadaki diğer canlılarla kurduğu bağlantıdır (Nisbet vd., 2009).

1. BÖLÜM

1. KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

1.1. Kuramsal Çerçeve

1.1.1. İnsan ve Doğa İlişkisinin Tarihsel Arka Planı

İnsan ve doğa arasında evrensel ve karşılıklı bir ilişki söz konusudur. Doğal şartlar insan yaşamını ve kültürünü etkilediği gibi insan da kendi mutluluğu ve refahı için doğal işleyişe yön vermiştir. Bu ilişki toplumların sosyo-kültürel ve organizasyonel yapısı belirlediği için toplumsal olarak yapılandığı söylenebilir. Tıpkı tarihsel olarak her toplumun kendi gerçekliğini yaratması gibi, toplumlar doğal çevreyle de kendine özgü bir ilişki türü yaratmıştır (Tuna, 2018a). Literatürde bu ilişkinin farklı şekillerde sınıflandırıldığı görülmüştür. Bu çalışmada ise Harper ve Snowden (2017)'nin insan doğa ilişkisinin evrimsel olarak sınıflandırması incelenecektir: avcı-toplayıcı toplumlar, tarımcı toplumlar ve endüstriyel toplumlar.

1.1.1.1. Avcı- toplayıcı toplumlar

En erken toplum biçimi olan avcı-toplayıcı toplumlar, yaklaşık 40.000 yıl kadar önce görülmüştür (Harper ve Snowden, 2017). Üreme ve sayıları üzerinde kontrolleri olmayan bitki ve hayvanlara dayanarak, bazen bol olan ancak farklı yerlerde ve mevsimlerde sabit olmayan şekilde dağıtılan kaynaklardaki hareketliliğe göre davranırlar (Descola, 2013). Yenilebilir bitkileri toplayarak ve yakın çevrelerinde bulunan hayvanları avlayıp, yiyerek yaşamışlardır. Yiyeceklerini kısa süreli olarak topladıklarından uzun süreli olarak saklanabilecek ve ekonomik değere sahip yiyecek biriktirmemişlerdir. Yakın çevrede var olan yiyecek bulma olasılığı ve toprak, su, hava ve bitkiler hakkında gerekli bilgiler bu toplumların uzmanlık bilgisini oluşturmuştur. Karmaşık olmayan organizasyonel yapılarında gündelik yaşantıları daha çok iş çıkarabilmek için basit iş bölümüne; statü rol sistemleri ise yaş ve cinsiyete dayanmıştır. Bu topluluklarda ilişkiler doğrudan ve enformel şekilde oluşmuş, artı değer olmaması sebebiyle eşitsizlik yok ya da yok denecek kadar az olmuştur. (İlin ve Segal, 2009; Lenski, 1996; Harper ve Snowden, 2017).

Avcı-toplayıcı toplumlarda üyelerinin az sayıda olması ve merkezi olmayan toplumsal yapısı yüzünden modern toplumlarla karşılaştırıldığında doğal çevre üzerindeki

etkilerinin yerel ölçülerde olduğu görülmektedir. Hem toplum üyelerinin arasındaki ilişkide hem de kendilerini doğanın bir parçası olarak düşündükleri için doğal çevre ile ilişkide karşılıklılık ve eşitlik vardır (Tuna, 2018a). Üretim yapılarının sonucu olarak doğa ile sömürü ve denetim altına alma ilişkisi yerine temelinde karşılıklılık içeren, uyumlu ve dostça bir ilişki geliştirmişlerdir. Doğa ile en uyumlu ve diğer toplumlarla kıyaslandığında ona en az zarar veren yaşam tarzı avcı-toplayıcı toplum olmuştur (Ponting, 2000). Toprağın işlenmeye başlaması ile birlikte bu dostça ve karşılıklılık içeren ilişki zayıflamaya başlamıştır.

1.1.1.2. Tarımcı toplumlar

Toprağa yerleşme, sistemli bitkisel besin üretimine geçmek üzere bilinçli olarak gerçekleşmiştir. Yerleşmenin bitkisel besin üretiminin doğasından kaynaklı bir neden olduğu görülmektedir. Bitkilerin üretilmesi rastlantıyla başlamış olsa bile insanlar ettikleri toprağın yanında ürünü toplayıncaya kadar durmak zorunda kalmıştır. Nüfus artışına karşılık doğal kaynakların kıtlaşması sebebiyle besin sağlama amaçlı sürekli dolaşmanın güçlüklerinden ve tehlikelerinden kurtulmak için üretime ve yerleşik yaşama geçmek zorunluluk haline gelmiştir (Şenel, 2006).

Bu süreç düz bir çizgi halinde değil, aşama aşama gerçekleşmiştir. Avcı- toplayıcı toplumlar arazi açmak ve besin geri dönüşümü geliştirilmesi için doğal ortamları değiştirmiş, vahşi ortamlara bitki tohumları ekmiş ve bunları yaymışlardır. Zararlı otları sökmüş hatta küçük ölçekli sulamalar bile yapmışlardır (Ponting, 2000).

Tarımcı toplumların toprağa yerleşmesinin köleliğin nesnel koşullarının hazırlanması, güvenlik, nüfus artışı, mülkiyet, miras, savaş, yurt kavramı gibi sonuçlarının yanında, doğaya ilişkin sonuçları da olmuştur. Toprağı kullanmak, toprak sayesinde ürün yetiştirmek yani tarım yapabilmek tarihsel olarak bir kırılma anı olarak insanın doğa ilişkisine yansımıştır (Şenel, 2006).

İnsanların toprağa yerleşmesi doğaya egemen olma yolunda bir müdahale olmuştur (Öztunalı Kayır, 2003; Tuna, 2018a). Bu müdahale bazı bitki türlerinin yaygınlaşırken bazılarının yaşam alanı daraltılmasına, birçok türün yok olması ya da farklı melez türler oluşturulması ile sonuçlanmıştır. Hayvanları evcilleştirmesi bazı türler için yararlı olurken bazıları için zararlı olmuştur. Tarla açma ormanların azalması, ormanların azalması bölge iklimini ya da insanların bu iklimden etkilenme derecesini değiştirmiştir (Şenel, 2006).

Zamanının ileri teknolojisi olarak değerdendirebilecek evcilleştirilen hayvanların çektiğı metal pulluk gibi teknolojiler tarımsal üretimin artmasına sebep olmuştur. Sulama ve gübreleme gibi eylemler toprağın ve bitki örtüsünün yapısını değıştirerek insanların doğaya hükmetmeye başlamasını, dolayısıyla doğaya yabancılaşmaya başlamasını sembolize etmiştir (Şenel, 2006; Tuna, 2018a).

Tarımcı toplumların toplumsal ve çevresel bu yönlendirme ve sömürüleri yükseliş nedenleri olduğu gibi, çöküş nedenleri de olmuştur. Aşırı kullanılan kaynaklar uzun vadede tarımsal üretimi düşürürken, sosyo-ekonomik olarak köylülüğün sömürüsü ve köylü ayaklanmaları ile sonuçlanmıştır (Tuna, 2018a). Buna rağmen tarımcı toplumunun doğanın kontrol, yönlendirme ve sömürüsüne dayanan düşüncesi olsa da doğadan tam bir kopuşu olduğu söylenemez. Doğal sistem içinde toprağı sürmüş, tohumlamış, sulamış, madenlerini işlemiş ve insani amaçlar için tüketmişlerdir (Harper ve Snowden, 2017, Tuna, 2018a).

1.1.1.3. Endüstriyel toplumlar

İnsanlar yaşamlarını kolaylaştırmak için doğa koşullarıyla sürekli mücadele içinde olmuş ve bunu başarabildiğı ölçüde yaşam koşullarını giderek yükseltmiştir. Buna bağı olarak en önemli gelişmeyi 18. Yüzyılın son çeyreğinde başlayan Endüstri Devrimi ile gerçekleştirmiştir (Akın, 2017; Ponting, 2000). Endüstrileşme açısından tekstil endüstrisinin İngiltere’de keşfi, buhar makinesi, hidroelektrik enerji ve petrolün enerji kaynağı olarak kullanımı önemli katkılar sağlamıştır. Yeni enerji kaynağı gelişmeleri ve üretim teknolojisindeki gelişmeler üretimin kendi varoluş koşullarını sağlayacağı miktarlardan ihtiyaçtan fazla olarak artmasına, yani artı değerin artmasına sebep olmuştur (Ercan, 1998; Harper ve Snowden, 2016). Artı ürünün birikim ve organizasyonunu sağlamak için daha merkezi, hiyerarşik ve basit olmayan bir örgütlenmenin oluşturulması gerekmiştir. Merkezi bir şekilde yapılan üretim ve yeniden organizasyon günlük yaşamda insanların endüstri merkezlerinde toplanması ilk kentlerde yaşayan insanların çoğunlukta olması gibi etkilere sebep olmuştur (Lenski, 1966; Harper ve Snowden, 2016). Endüstriyel toplumun en büyük, en etkili, karmaşık ve baskıcı organizasyonu olan “ulus devlet” kavramı üretimin organizasyonu ve artı değerin dağıtımıyla bir zorunluluk haline gelmiştir. Bu çağın endüstrileşmiş Batı toplumları kurdukları endüstriyel imparatorluklar ile güçlerini pekiştirmişlerdir. Gelişmemiş ülkelerden ithal ettikleri ham madde ve doğal kaynakları mamul haline getirmiş ve onlara geri satmışlardır (Tuna, 2018a). Endüstrileşmenin uluslararası düzeyde yaygınlaşması, kentleşme, nüfusun ve teknolojik gelişmelerin artması

doğadan yana bir değişim getirmemiş, insanın doğadan kopuşunu hızlandırmış ve endüstrileşmenin getirdiği çevresel sömürü ve etkileri de yaygınlaştırmıştır (Öztunalı Kayır, 2003; Tuna, 2018a).

Çalışan fabrikaların ve makinelerin bolluğu olan ülkeler endüstrileşmenin, yaşam standardında yükseliş simgesi olarak görülmüş; çevreye verdikleri zararın görmezden gelinmesine sebep olmuştur (Akin, 2017). Endüstrileşmiş Batı toplumları, endüstriyel imparatorluklar kurarak güçlerini pekiştirerek, gelişmemiş ülkelere ham madde ve doğal kaynak ithal edip, işlemiş ve satmışlardır. Bu bağlamda endüstrileşmenin uluslararası düzeyde yaygınlaşması, çevresel sömürü ve etkilerin de yaygınlaşmasına yol açmıştır (Tuna, 2018a).

Endüstrileşme doğal kaynakların tüketilmesine (sömürülmesine) dayandığı için insan- doğa ilişkisindeki temelleri ucuz fosil yakıtların endüstriyel üretimde kullanılması oluşturmuştur. Fosil yakıt kullanımıyla birlikte doğal kaynaklar daha yaygın ve yoğun olarak sömürülmüş, bu durum ise su ve hava kirliliği, asit yağmurları ve küresel çevresel ısınma gibi felaketlere sebep olmuştur. Bu bağlamda endüstrileşme, insanlığın diğer canlı türleri üzerindeki hakimiyetini artırırken; endüstrileşme ve endüstriyel üretim amacıyla ender canlı türlerinin ve doğal çevrenin tahribatı kabul edilebilir durumda görülmüştür (Tuna, 2018a).

Endüstriyel toplumda egemen doğa düşüncelerinden biri doğal çevrenin, mal üretiminde kaynak olduğu için önemli olduğu; çevrenin korunmasındansa endüstriyel üretimin sağlanması için çevrenin insan egemenliğinin altına almasının, ekonomik büyümesinin daha önemli olduğu görüşüdür (Gül, 2013). Bu görüşe göre insan dışındaki diğer canlı türleri ihtiyaç durumunda sömürülebilir ve insanlar sadece kendilerini yaşamın merkezine koyarak diğer insanlara daha az önem gösterir. Bilim ve ileri teknoloji yararlı olduğu için onun getirdiği endüstrileşmenin sebep olduğu riskleri engelleyici düzenlemeler yapmak ve önlemler almak yerine, serbest pazar ekonomisi ilişkilerinde yer alması beklenmiştir. Bu dönemde ekonomik, teknolojik ve bilimsel anlamda büyümenin sınırları olmadığı için kaynak yetersizliği ve nüfus artış sorunları teknolojik buluşlarla aşılabileceği düşüncesi hakimdir. İnsanlar tarafından doğaya ciddi bir zarar verilmediğine; rekabet ve demokrasinin birçok çevresel sorunu çözeceğine inanılır (Harper ve Snowden, 2016; Tuna, 2018a). Bu düşüncelerin geneline bakıldığında endüstriyel toplumlarda doğanın insan refahının artması için sınırsız kullanılabileceği hatta sömürülmesinin zorunluluk olduğu

düşüncesinin hâkim olduğu görülmektedir.

Başlangıçtan 20. Yüzyılın ikinci yarısına kadarki süreçte dünyanın kendi döngüsünde ekolojik dengesi korunurken; nüfus artışıyla ekolojik dengenin bozulmaya başladığı görülmektedir. Bu bozulma ve aşırı fosil yakıt kullanımı, teknolojik gelişmeler gibi nedenlerle çevre kirliliği, toprak su gibi kaynakların yok edilmesi, biyo-çeşitliliğin azalması, küresel ısınma, kuraklık ve çölleşme bunlara bağlı olarak açlık ve yoksulluğun olduğu görülmektedir (Akın, 2017; Tuna, 2018a).

1.1.2. Küresel Çevre Problemleri

İnsanlar var olduklarından beri doğayla iç içe bir şekilde yaşamıştır. Varlıklarını sürdürebilmek için, temel ihtiyaçlarını karşılamak ve yaşam kalitelerini yükseltmek için doğayı değiştirmeye ve dönüştürmeye başlamışlardır (Ercan, 1998; Bozkurt, 2012). Bu süreçte farkında olmadan ya da sorumsuzca yaşadıkları çevreye zarar vermişlerdir.

Çevre sorunlarının en önemli sebeplerinden olan nüfus artışıyla birlikte doğan besin gereksinimi ile yeryüzündeki bitki ve hayvanların hızla tüketilmiş ve endüstrileşme, kentleşme ve üretim ve tüketimdeki artışla birlikte hem kaynakların tüketilmesi hem de kirlenme kaçınılmaz olmuştur (Kaplan, 1999; Torunoğlu, 2016). Yaşam kalitelerini yükseltmek isteyen insanlar büyük emekler harcarken, belki farkında olmayarak belki de sorumsuzca davranarak, yaşadığı çevreye zarar vermiş dolayısıyla çevresel problemler yaratmışlardır. Başlangıçta bu çevresel problemlerin endüstri bölgelerinde su, hava ve toprak kirliliğiyle sınırlı olduğu sanılsa da 20. Yüzyılın son çeyreğinden itibaren teknolojinin gelişmesi ve nüfus artışıyla birlikte doğal kaynakların ciddi boyutta tüketilmesine sebep olmuştur (Akın, 2017; Çetin, 2013).

1.1.2.1. Ozon tabakasındaki inceleme

Ozon tabakasının temel işlevleri güneşten gelen zararlı morötesi ışınları süzmek ve atmosferdeki sıcaklığı korumaktır. Küresel bir sorun olan iklim değişikliğiyle yakından ilişkili olarak karşımıza çıkmaktadır (Bozkurt, 2012; Kaplan, 1999).

1970 yılından beri bilim insanlarının korktukları ozon tabakasındaki inceleme, 1985 yılında Amerikan uyduları tarafından Antartika üzerindeki incelemeyi saptamasıyla kesinlik kazanmıştır (Kaplan, 1999). Endüstriyel ülkelerden kaynaklandığı ortaya çıkan ozon tabakasındaki incelemeye klorin taşıyan kloroflorokarbonların (CFCs) üretimi temel sebep

olmuştur. Özellikle fosil yakıtların aşırı kullanımıyla ortaya çıkan kloroflorokarbonlar (Buchheit, 2018), en çok soğutma ve temizlik gibi endüstriyel üretim süreçlerinde kullanılmaktadır. Bu süreçte kullanılan kloroflorokarbon gazları atmosferde bir birikme yaparak ozon tabakasında incelmeye sebep olmuşlardır (Kaplan, 1999; Tuna, 2018b).

Güneşten gelen mor ötesi ışınları süzerek ışınların yeryüzüne ulaşmasını sağlayan ozon tabakasının incelişmesiyle, bu ışınlar süzülmeden yeryüzüne ulaşarak insan vücuduna temas etmektedir. İnsan vücuduna temas eden bu ışınlar deri üzerinde ciddi tahribata, cilt kanserine, güneş yanıklarına, göze teması halinde retinada yırtılma hatta körlüğe varan göz hastalıklarına, hayvan ve insanlarda bağışıklık sisteminin zayıflamasına sebep olacaktır. Ayrıca insan ve hayvanlar kadar mor ötesi ışınlara uyum sağlamayan tarım bitkilerine, algler ve planktonlara etki ederek balık popülasyonunda değişikliğe ve kalıtsal değişikliklere yol açacaktır (Bozkurt, 2012; Çepel, 2003).

Önceleri kloroflorokarbonların ozon tabakasındaki incelişme üzerindeki etkileri üreticiler ve kamusal otorite yetkilileri tarafından kabul etmemişse de 1987 yılında kloroflorokarbon üretimi ve kullanımında düzenleme yapan kesin kuralların getirildiği uluslararası Montreal Protokolü imzalanmıştır (Çepel, 2003; Radkau, 2002).

1995 yılında devlet yetkilileri ve sivil toplum örgütlerinin iş birliği içinde olmasıyla kloroflorokarbonların üretimi tepe noktası olan 1988'e göre %76 azalarak (Park, 1997'den akt. Tuna, 2018b) uluslararası toplumun, küresel sorunun çözümünde önemli bir başarı göstermişlerdir ve bu başarı 2000'li yıllarda tekrar artış göstermiştir. Zaman zaman artan ve azalan bu incelişme kontrol altına alınabilir bir küresel çevre sorunu olarak görülmüştür. Kloroflorokarbon gazlarının en çok kullanıldığı ısıtma ve soğutma teknolojilerinin bu gazların kullanımını gerektirmeyen teknolojiye dönüştürülmesiyle ozon tabakasındaki incelişme kontrol altına alınabilmiştir (Tuna, 2018b).

1.1.2.2. Asit yağmurları

Bilinen en eski çevre sorunlarından biri de asit yağmurlarıdır. Normal yağmur suyu asit özelliğindedir ve pH değeri 5.5-5.6 arasında değişir. Doğal ve insan etkisi ile meydana gelen kükürt dioksit (SO₂) ve azot oksit (NO_x) gazlarının bulutlardaki su damlacıkları içinde çözünerek daha sonra yağış olarak yer yüzüne inmesiyle bu su kütlelerinin asitliği artar. Normal pH düzeyinin altında yağmurlar oluşur ve bunlar asit yağmuru olarak tanımlanır (Özler ve Akdağ, 2011).

Endüstriyel Devrimle birlikte fosil kökenli yakıtların kullanımından kaynaklanan azot salımları, kömür yakıtlı ısı santrali, endüstriyel bacalar ve otomobillerin egzozlarından çıkan sülfürdioksit ve hidrojen oksit gazlarının havanın nemi ile birleşmesiyle etkili asitler meydana gelir (Orhan, 2012; Park, 1988). Doğal olarak ortaya çıkan asit yağmurları doğal süreçlerle soğurulabilirken, insan etkisiyle (endüstriyel üretim ya da fosil yakıt kullanımı sonucu) ortaya çıkan asit yağmurları doğal süreçlerle soğurulamaz (Tuna, 2018b). Hakim rüzgarların ve uzun bacaların etkisiyle insan etkisinin yarattığı kirlilik uzak bölgeleri de etki ederek canlılara, nesnelere, insan sağlığına ciddi etkileri olur (İlhan vd., 2018; Orhan, 2012; White, 2010).

Asit yağmurları toprağın pH'ını düşürerek, toprakların asitleşmesine ve besin dengesinin bozarak toprağın verimliliğinin azalmasına sebep olur. Topraktaki ağır metallerin konsantrasyonunu artırarak bitkilerde toksik etki yaratır. Besin maddelerinin bitkiler tarafından alınmasında görev alan ve bitkilerin kök bölgesinde yoğunlaşan mikroorganizmaların-genel olarak asidik ortamlar bakteriler için uygun olmadığı için-aktivasyonunu etkiler, dolayısıyla bitkiler de bu süreçten etkilenmiş olurlar. Aynı zamanda bitki yapraklarında asit yağmurlarına bağlı yanmalar olarak da etkisi görülmektedir. Hareketsiz oldukları ve fizyolojik tepki olarak insanlar ve hayvanlardan daha hassas olduklarından, bitkiler hava kirliliğine uzun süreli olarak maruz kaldığında zarar görmektedir (Kant ve Kızıloğlu, 2003; Yücedağ ve Kaya, 2016).

Asit yağmurları yer üstü ve yer altı sularının pH'ını düşürerek suların kullanım değerini düşürmesi açısından sudaki hayatı etkiler. Az sayıda canlı türü ani pH değişimlerinde hayatta kalabileceğinden tür çeşitliliğini azaltacağı gibi, asit yağmurlarından etkilenen göllerdeki balık popülasyonlarında tamamen yok olma görülebilir. Hassas havzaların içinde bahar aylarındaki kar erime dönemlerine denk gelen balık ölümlerinin asitlenme ile ilişkisi olduğu düşünülmektedir (Kant ve Kızıloğlu, 2003; Özler ve Akdağ, 2011).

Normal yağmurlar gibi görünen, tadı aynı olan ve bir yağmur damlasıyla benzer ve aynı hissi veren asit yağmurları insanlara doğrudan zarar vermez. Asit yağmurlarının yüzey, yeraltı ve içme suları, toprak ve buna bağlı olarak bitkilerdeki etkisi, balıklardaki metal birikimi gibi etkileriyle uzun vadede asidik depolanmaya neden olarak insan sağlığını etkilemesi mümkündür. Normalin üzerinde bir asitliğin olması durumunda ise bu etki kaçınılmazdır. Örneğin pH değeri 4'ün altındaki göl sularına giren insan ve tavşanlarla

yapılan deneklerin gözlerinde tahriş ve kızarıklık oluşmuştur. İnsan sağlığı açısından asit yağmurlarının deri, göz ve solunum sistemindeki doğrudan etkileri dikkat çekici olmuştur. Sadece canlılara değil, otomobil boyalarına, binalara, tarihi ve sanatsal yapılara da zarar verdiği görülmüştür (Özler ve Akdağ, 2011).

1.1.2.3. Sera etkisi, küresel ısınma, küresel iklim değişikliği

Güneş ışınları çeşitli gazlardan oluşan atmosferden geçerek yeryüzünü ısıtır. Atmosferde bulunan karbondioksit (CO₂), metan (CH₄), diazotoksit (N₂O), ozon (O₃), CFC (kloroflorokarbon) gibi gazların güneşten gelen ışınların bir kısmını tutmasıyla yeryüzü belli sıcaklık derecesinde kalır. Isıyı tutma özelliği sayesinde atmosfer denizlerin, okyanusların donmasını önler. Atmosferin bu ısınma ve ısıyı tutma özellikleri sera etkisi olarak adlandırılmaktadır (Akın, 2017; Aksay vd., 2005; Türkeş, 2008).

Atmosferde meydana gelen olaylar uzun süreli etkiler bıraktığında iklim olarak tanımlanmaktadır. İklim değişimi olayının binlerce hatta milyonlarca yıldır var olduğu yakın jeolojik çağlarda Avrupa’da yaşanan buzul devirlerinden de anlaşılabılır. Yerküre tarihinde daima olan bu değişimler aslında alışılmışın dışında olmamakla beraber, uzun süre içerisinde değişen atmosferik olaylara ait inceleme sonuçlarının ve iklimi oluşturan öğelerin ölçü değerlerine sahip olunmaması sebepleriyle belirlenmesi zordur. Dünyanın hareketi sonucu yaklaşık 24 bin yıl olan iklim değişimleri, 100 bin yılda bir oluşan iklim değişikliklerine sebep olmaktadır (Çepel, 2003). İnsan etkisinin Endüstriyel Devrim’e kadar geçen süreçte etkisi olmasına rağmen, bu değişim Endüstriyel Devrim’e kadar doğal etkiler sonucu olurken; daha sonraki değişimlerde insan etkisinin önemli ölçüde payı olmuştur (Bozkurt, 2012; Glasbergen ve Cövers, 2003; Türkeş, 2008).

Fosil yakıt kullanımıyla artan sera gazlarının, özellikle karbondioksit gazının normal olmayan bir şekilde artarak atmosferde birikmesi (Çepel, 2003; Mahieux, 2006) bitki örtüsünün (özellikle ormanların) tahrip edilmesi ve yok edilmesi, hızlı ve çarpık kentleşme ve hızlı endüstrileşme küresel ısınmanın en önemli nedenlerini oluşturmaktadır. Özellikle sera gazları ve hızlı endüstrileşme ağırlıklı etkiye sahiptir (Ponting, 2000).

Dünya yörüngesindeki değişimler, güneş lekeleri ve güneşte yaşanan patlamalar ve El Nino olarak adlandırılan yüzey sularının sıcaklığındaki büyük salınım ve bu salınımların yol açtığı atmosferik olaylardan meydana gelen kasırgalar gibi doğal süreçler küresel ısınmada etkili olduğu gibi, yanardağ patlamaları sonucu ortaya çıkan yoğun kül bulutları ve

atmosferdeki sülfat aerosollerinin soğutucu bir etkiye sahiptir (Göncü, 2016). Yani Sera gazlarının var olması küresel ısınma ve sonucunda oluşan doğal felaketlerin sebebi olarak düşünülmemelidir. Bunun sebebi sera gazlarının insan etkisiyle doğal olmayan bir şekilde atmosferde olması gerekenden fazla şekilde birikmesidir (Akın, 2017).

Küresel ısınma sonucunda, hava hareketleri, yağışlar, nemlilik gibi diğer iklim öğelerinin de etkilenmesiyle dünya ikliminin uzun jeolojik devirlerinde görülenin aksi bir şekilde, son 15-20 yıl gibi kısa bir dönemde hızla değişmesi küresel iklim değişikliği olarak adlandırılmaktadır (Çepel, 2003). İklim değişikliğinin en önemli göstergeleri kutuplardaki buzulların erimesi, okyanuslardaki sıcak su akıntılarıyla taşınan ısının dağılımındaki değişme, belirli bölgelerde yüzeydeki yağmur miktarındaki azalma ve kuraklık dönemlerinin uzaması olarak ifade edilebilir (Çetin, 2013). Uluslararası İklim Değişikliği Paneli (IPCC) (2019), iklim değişikliğinin karasal sistemler üzerindeki etkisini en geniş kapsamlı olarak hazırladığı raporunda iklim değişikliğinin çölleşme riskini artırdığı, tarım ve toprak üzerindeki etkilerinin ciddi boyutlarda olduğunu gözler önüne sermiştir. Bu değişikliklerin bir yöreye ya da ülkeyle sınırlı değil küresel boyutlarda olması, etkilerinin de küresel olmasına sebep olmaktadır. Küresel ısınmanın su sistemleri, kaynakları ve su yönetimi, yağış rejimleri, bitkiler, yaşam alanları, insan faaliyetleri üzerinde etkileri olmaktadır (Göncü, 2016).

Su Sistemleri, Su Kaynakları ve Su Yönetimi Üzerine Etkileri

İklimle bağlı olarak okyanuslardaki akıntılarda birtakım değişiklikler meydana gelmektedir. Atmosferde yükseklik veya derinlik aracılığıyla rüzgârın veya okyanuslarda üst akıntıların yön değiştirdiği tabaka olan Ekman tabakası iklim değişimi ile değişmektedir. Bu sayede kıyı bölgelerinin bir kısmında daha az yağış ve rüzgâr hızlarında artış gözlenmektedir. Diğer bir yandan okyanuslara buzulların erimesiyle karışan tatlı su miktarındaki artış Kuzey Atlantik'te bir ısınmaya yol açmaktadır (Göncü, 2016).

Dünya nüfusunun yaklaşık üçte birini oluşturan 1.7 milyar insan yenilenebilir su kaynaklarının %20'sinden biraz daha fazla bir kısmını kullanmakta ve su kıtlığı yaşamaktadır. 2025 yılında bu nüfusun yaklaşık 5 milyar olacağı tahmin edilmektedir. Bazı bölgelerde anlık ve şiddetli yağışların görülürken, kimi bölgelerde kuraklığın artması da tahminler içerisindedir (Göncü, 2016).

İklim değişikliği, nüfustaki artış, su ihtiyacı suyun yararlı kullanımı için yönetiminde

yeni olgular ortaya çıkarmıştır. Su kullanımının insan yararı için olması her zaman zor ve pahalı bir etkinlik olmaktadır. İnsanlar bir yerde küresel ısınmanın sebep olduğu sellere uyum sağlamaya çalışırken, diğer yandan da kuraklıkla mücadele etmek zorunda kalacaktır. Sürdürülebilir suyu elde etme yönetiminde iklim değişikliğine de yer veren yapılanmaların olmasını gerektirecek, su kaynakları üzerindeki çatışmaları da alevlenebilecektir (Göncü, 2016).

Yağış Rejimlerindeki Değişim

1900lu yıllardan günümüze kadar yağış miktarında %2 oranında bir artış varken; son 20 yıla bakıldığında yıllık kar yağışında %10 azalma olduğu görülmüştür. Küresel ısınma sonucunda buharlaşma ve havanın su buharını tutma kapasitesinde artışlar olmaktadır. Hava sıcaklığındaki her 1°C artışla buharlaşmada %4 lük bir artış olacağı öngörülmüştür (Göncü, 2016). Sıcaklık artışıyla gerçekleşen buharlaşmadaki artış sonucu bu yüzeylere yakın olan yerlerin yağış miktarları ve iklimlerinde nemlilik derecesi yükselecektir. Kapalı havzalar, merkezi karasal bölgelerde kuraklık ve çölleşme gibi olaylar gerçekleşecek, yeraltı su rezervlerinde de azalma görülecektir (Çepel, 2003). İçmek için bile suyu bulması zor olacak insanların her gün yıkanması düşünülemeyeceğinden çevre kirliliğinin artması kaçınılmaz olacaktır (Akın, 2017).

Yaşam Alanları Üzerine Etkileri

Yeryüzü ve atmosferin ısınmasına bağlı olarak ısınan deniz ve okyanuslar burada yaşayan canlı türlerinin sayılarını azaltmaktadır. Bu da bünyesinde erimiş CO₂'i atmosfere vererek küresel ısınmanın etkisinin artmasına sebep olmaktadır (Akın, 2017). Su ve kara ortamlarındaki değişimlere uyamayan canlıların göç etmesi ya da ölümleri gerçekleşecektir. Bununla birlikte denizlerde bu zamana kadar görülmeyen türlerin yaşamaya başladığı da görülmektedir (Çepel, 2003).

Denizlerdeki mikroskopla görülebilen mikrobiyotik canlıların yaşamları sıcaklık değişimlerine karşı hassasiyet göstermektedir. Kaliforniya'da deniz suyundaki sıcaklıkta gözlenen 1.2-1.6 °C artışın hareket yeteneği sudaki harekete bağımlı olan zooplanktonların sayılarında %80 bir azalmaya sebep olmuştur. Kutup buzullarında 1980-1990 yılları arasında gerçekleşen %6 lık bir azalma ile buzul olmayan daha büyük bölgeler ve buzul olmadan uzun dönemler geçmesi nedeniyle kutup ayılarının avlanma alanında daralma olmasıyla yaşamları tehlikeye girmiştir. Mercan resiflerinin beyazlaşarak ölmeleri ve

kuşların bazılarının yumurtlama mevsimlerinin değiştiği görülmüştür (Göncü, 2016).

Bitkiler Üzerine Etkileri

Hızla değişen iklim koşulları sebebiyle yüksek kesimlerde bulunan çam, köknar gibi ağaç türlerinin yok olması söz konusu olabilecek, artan sıcaklıklara bağlı bir şekilde orman yangınlarının artmasına sebep olurken (Göncü, 2016), orman yangınlarının artmasına bağlı olarak kuraklaşan iklimle beraber salgın hastalıkların yayılması ve çölleşmeye sebep olacaktır. Ayrıca aşırı sıcak ya da soğuk, canlıların kromozom sayısı ve yapısındaki mutasyonları artırarak kalıtsal yapısında değişmelere yol açacaktır (Akın, 2017).

Kuraklık ve susuzluğun artması, topraktaki besin maddelerinin üretilmesinde azalmalar olmasıyla artan açlık ve yoksulluk yine insanların yaşadıkları yerleri terk etmelerine sebep olarak insanların da yaşam alanlarını etkilemektedir (Tuna, 2018b).

İnsan Faaliyetleri Üzerine Etkileri

İklim değişikliğinin akarsu, gölleri etkileyerek; taşımacılık, sulama, enerji üretimi, atık giderimi gibi insan etkinliklerini de etkileyeceği öngörülmektedir. Buharlaşma arttıkça akarsularda düşen su düzeyleri, göllerdeki taşımacılık ve denizcilik gibi faaliyetleri ve enerjideki üretimi olumsuz etkilerken; deniz seviyesinde yaşanan yükselmeye bağlı yer altı sularına karışan tuzlu su oranındaki artış da tatlı su niteliğini etkileyecektir (Göncü, 2016). Küresel ısınma sonucu gözlenen ani iklim değişiklikleri vücut dengesini zorlayarak hastalıkların artmasına, tüm bu sayılan değişiklikler de insanlarda ruhsal yapısının hassaslaşmasına ve anlaşılmazlıkların artmasına sebep olacaktır (Akın, 2017).

Sera etkisi, küresel ısınma ve küresel iklim değişikliklerinin yarattığı ve yaratmaya devam ettiği sorunlar düşünüldüğünde buna karşı önlem alınması gerektiği açıktır. Fosil yakıtların (petrol, kömür gibi) kullanımında sınırlandırmaya gidilmesi, bunların yerine enerji verimliliği açısından daha yüksek teknolojilerin kullanılması kesinlikle çok önemlidir (Akın, 2017; Tuna, 2018b). Bunun için karbonun ayrıştırılıp depolanması, ormanlık alanlar ve su alanlarının korunması, nüfus artışında dengelenme olması, çevre dostu teknolojilerin kullanılması, katı atıklar için daha etkili olacak önlemler alınması, daha az tüketim yapılarak, yeniden kullanım ve geri dönüşüm ilkeleri çevresinde hareket edilmesi ve tüketim alışkanlıklarında karbondioksit salınımlarını azaltmak üzere değişiklikler yapılması önerilmektedir (Özbek, 2008). Aynı zamanda toksik maddelerde yapılacak pazarlama öncesi

testler için sıkı standartlara gidilmesi, gübre kullanım uygulamalarını azaltarak yüzeysel sızıntı sularında azaltılmaya gidilmesi, kirli suları arıtmak için gerekli tesislerin yaygınlaştırılması da önemli olacaktır (Uluğ, 2016).

Küresel Isınmanın Olumlu Etkisi

Küresel ısınmanın etkisiyle bazı bölgelerde olumlu gelişmeler olmuştur. Örneğin Alaska'daki tüm yıl boyunca donmuş halde bulunan arazilerde yeni bitki oluşumları olduğu ve tundraların görülmeye başlandığı belirlenmiştir. Son 50 yıla oranla bu arazilerde yeşil alan iki kat artmıştır. Küresel ısınmanın etkisiyle kuzeyde yeşil alanlar oluşur ve artarken, tropik bölgelerde ise çölleşme gerçekleşmektedir (Göncü, 2016).

Vitousek (1994), ekolojistlerin küresel ısınma gerçekliğinin ve şimdiye kadar yapılan çabaların halka iletilmesi için aktif olması gerektiğini, disiplinler arası bir tavır sergilenmesinin önemini, küresel ısınmanın nedenleri ve sonuçlarını etkileyen politika geliştirilmesi için ekolojik bir topluluğa katılarak ses olmasını ve küresel ısınmanın etkilerini düşürmek için yeni politika ve dünya görüşleri oluşturmaya yardımcı olmasını önermiştir.

Küresel ısınmanın çok önemli bir çevre sorunu olduğunun kabul edilmeye başlamasıyla birlikte 1997 yılında Kyoto Kentinde Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Zirvesi toplanarak, sorunları tartışmak ve olası çözüm yolları bulunmaya çalışılmıştır. Bu zirve sonucunda Kyoto Protokolü imzalanarak sera etkisi yaratan gazların üretiminde sınırlandırma yapılmaya çalışılmıştır fakat endüstrileşmiş batı ülkelerinin sera gazı üretimindeki azaltma için bir hamle yapmaması sebebiyle pek başarılı olmamıştır. Sera gazı üretimindeki sınırlandırmalara yönelik girişimler 2000 yılının Kasım ayında Hollanda'da Küresel İklim Değişikliği Konferansında, 2009 Kopenhag (Danimarka) Uluslararası İklim Değişikliği Zirvesi ve 2010 Cancun (Meksika) Zirvesi ile tekrarlanmış fakat somut ve etkili sonuçlar doğuracak kararlara ulaşılamamıştır (Tuna, 2018b).

1.1.2.4. Nükleer risk

Küresel çevre problemlerinden biri de nükleer risk olarak karşımıza çıkmaktadır. Nükleer riskin çevresel problem olması nükleer teknolojinin silah olarak kullanımı (nükleer bomba ve nükleer başlıklı füzeler) ve enerji kaynağı olarak kullanılması olarak karşımıza çıkmaktadır (Tuna, 2018b).

Nükleer silahların diğer konvansiyonel silahlardan farklı olduğu II. Dünya Savaşı sırasındaki kullanımından da anlaşılacağı üzere, sadece kullanıldıkları sırada öldürücü etki yaratmaktan öte, kullanıldıktan sonra da uzun yıllar boyunca etkisi sürdüğü için hem çevresel hem insan sağlığı açısından toplumsal felaketlere yol açabilmektedir. Nükleer bombanın kullanıldığı Japonya'nın Hiroşima ve Nagazaki kentlerinde nükleer serpintinin etkisiyle sağlık sorunları oluştuğu ve bunların hala devam ettiği bilinmektedir. Öte yandan nükleer silah kullanımdaki sınırlandırmayla ilgili birçok uluslararası anlaşma imzalandığı için, nükleer silah kullanımının ortaya çıkaracağı çevresel riskler sınırlı ve göreceli olarak kontrol edilebilir noktada olduğu söylenebilir (Tuna, 2018b).

Bilgi birikiminin zaman içinde daha da artmasıyla bilim insanları nükleer yakıtı bomba olarak patlatmaktansa enerji üretiminde kullanmak için çalışmalar yapmaya başlamış ve doğadaki uranyumu %9-10 civarlarında arıtarak enerji üretiminde kullanılabileceğini ortaya koymuşlardır (Engin, 2013).

Nükleer teknolojiye asıl risk ise bu teknolojilerin enerji olarak kullanılmasından kaynaklanmaktadır (Tuna, 2018b). Endüstri ülkelerinde artan enerji gereksinimiyle çeşitli kaynaklardan enerji sağlama arayışı doğmuş; fosil yakıtlarının sınırlı olması ve bu yakıtların rezervlerinin az olmasından dolayı öncelikle gelişmiş endüstri ülkeleri olmak üzere giderek diğer ülkeler de nükleer kaynaklardan enerji üretme yolunda gitmişlerdir (Göncü, 2016; Tuna, 2018b).

Diğer enerji kaynaklarına (fosil yakıtlar gibi) oranla daha fazla ve daha yoğun enerji üretimi sağlaması ve çok az miktarda malzemeye ihtiyaç duyulması bazı ülkeler için öncelikli enerji kaynağı olarak kullanılmasına yol açmıştır (Göncü, 2016; Tezcan Ün, 2016).

Nükleer enerjinin diğer kaynaklara göre daha düşük karbondioksit salınımı olması, görünüşte nükleer enerjinin daha çevreci olduğunu düşündürmektedir. Oysa oluşan nükleer atıklar, nükleer yakıtların veya atıkların taşınması, işletim sürecinde yaşanabilecek kazaların ciddi çevresel tehlikeler taşıdığı bir gerçektir (Göncü, 2016; Güler, 2006).

Herhangi bir nedenden dolayı yaşanacak nükleer kaza sonucunda oluşacak nükleer serpinti ve nükleer atıkların depolanması ciddi risk kaynağıdır. Böyle bir durumda büyük olasılıkla bunu durdurmak ve geri çevirmek mümkün olmayacaktır. Sadece nükleer serpintiye maruz kalacakları değil, nükleer serpintinin de yoğunluğuna bağlı olarak bir sonraki kuşaklara geçebilmesi ciddi bir risk olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna maruz

kalmış olan bitki ve hayvan ürünleri, içme suları yoluyla etki edebileceği gibi, kansere, hamilelerde düşük, erken ya da normal olmayan doğumlara ve ciddi sağlık sorunlarına sebep olabilmektedir (Akın, 2017; Göncü, 2016).

Sıkı güvenlik önlemleri de alınsa ABD’de Three Mile Island (1976) reaktöründe, Ukrayna’da Çernobil (1986) reaktöründe yaşanan kazalar önemli çevre sorunlarını ortaya çıkarmış, Japonya’da Fukushima (2011) oldukça geniş çaplı ve uzun süre etkili olacak sorunlara neden olmuştur (Göncü, 2016; Tezcan Ün, 2016).

Tuna (2018b), nükleer enerji santrali kazası sonucunda oluşabilecek riskleri ortadan kaldırmanın tek gerçek yolunun bu riski almamak olduğunu belirtirken; Güler (2006) genellikle bu santrallerde kullanılan uranyum madeninin de fosil kökene sahip bir yakıt olduğu ve tükenebilir özelliği olduğunu belirtmiştir.

1.1.2.5. Biyo-çeşitliliğin azalması

Küreselleşen çevre sorunlarından biri de biyo-çeşitliliğin azalmasıdır. Canlıların ve çevrelerindeki diğer canlı cansız ögeler ile karşılıklı etkileşim ve ilişki kurarak oluşturdukları dünya olan ekosistemlerdeki dengeyi de biyo-çeşitlilik sağlamaktadır (Çepel, 2003). Dolayısıyla dünya ekosisteminin bütünsel bir şekilde varlığını sürdürebilmesi için ekosistemde var olan tüm canlıların varlığını sürdürebilmesi gerekli ve zorunludur. Aksi takdirde bazı canlı türleri yok olacaktır ve bu yok olma ekosistemin varoluş ve sürdürülebilirliğini tehdit edecektir. Her canlının eşit düzeyde var olma hakkı soyut bir ahlaki ilke olarak düşünülmekten ziyade bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır (Tuna, 2018b).

Biyo-çeşitlilik azot döngüsü gibi madde dolaşımını sağlaması ve güneş enerjisinin kullanılarak fotosentezi sağlaması sebepleriyle ekolojik açıdan önem taşımaktadır. Besin, ilaç, endüstride hammadde, turizm gelirleri için olan katkılarıyla ise ekonomik açıdan önem taşımaktadır. 3.2 milyar yıldan beri devam eden bir evrimsel sürecin sonucunda oluşan biyo-çeşitlilik ve türlerin azalması ya da tamamen yok olması doğal evrim sürecinin bir parçasıdır (Tuxill and Bright, 1998’den akt. Çepel, 2003). Ancak endüstriyel devrimden sonra başta varlıkları tehlike altında olanlar olmak üzere, birçok bitki ve hayvan türü yok olmuş ve yok olmaya devam etmektedir (Tuna, 2018b).

Biyo-çeşitlilikteki azalma genellikle ekosistemin verimliliğini azaltmaktadır. Sel,

kuraklık, kasırğa gibi doğal afetlerle ve insan kaynaklı olan kirlilik ve iklim değişikliğine karşı başa çıkma biyo-çeşitlilikte azalma ile zorlaşmaktadır. Ormansızlaşmanın getirdiği şiddetli sel ve fırtına hasarlarına miktarlar harcarken bunun küresel ısınmanın etkileriyle daha da artacağı öngörülmektedir. Ekosistemler parçalanmakta ya da yok olmaktadır; sayısız tür de azalmış ya da zaten yok olmuştur. Besine olan ihtiyacımız, ilaçlara ve diğer biyolojik kaynaklara bağlılığımız düşünüldüğünde bu yok olmaların oluşturduğu tehdit açıktır. Diğer yaşam biçimlerinde yok olmaya sebep olmak etik dışıdır ve gelecek nesilleri hayatta kalma ve gelişme seçeneklerinden mahrum bırakmaktadır. Eğer dünyanın ekosistemlerini ve türleri, yarının yiyeceklerini ve ilaçlarını üretebilecek olan diğer milyonlarca türü kurtarmak istiyorsak, doğanın üretme ve dönüştürme döngüsünü bozmamak gereklidir (Secretariat of the Convention on Biological Diversity, 2000).

1.1.2.6. Kuraklık ve çölleşme

20. yüzyılın ve içinde bulunduğumuz 21. Yüzyılın en önemli küresel çevre sorunlarından biri de başta küresel ısınma olmak üzere birçok karmaşık etkenlerin sonucunda ortaya çıkan kuraklık ve çölleşmedir. Yağışların azalması ulaşılabilir su kaynaklarının azalmasını, dolayısıyla içme, kullanma ve sulama suyuna olan ulaşılabilirliğin zorlaşmasına sebep olmuş ve böylece kuraklığı doğurmuştur. Kuraklığın özellikle içme suyu ve tarımsal sulama suyunun giderek azalması ve ulaşılabilirliğinin zorlanması açısından en somut ve en riskli durumu olarak karşımıza çıkmaktadır. Afrika kırasındaki birçok ülke içme suyu açısından ciddi problemler yaşamaktadır. İçme suyu gibi günlük yaşamda görülen su da yetersizdir. Bu nedenle sağlık, temizlik ve hijyen koşulları sağlanamaz hale gelmiş ve ciddi boyutlarda görülen susuzluk, açlık ve sağlık sorunlarına yol açmıştır (Tuna,2018b).

Kuraklık günlük yaşamdaki görünümünden sonra tarım alanlarının sulanamamasıyla giderek çölleşmenin artması olarak da görünmektedir. Yağış oranları giderek azaldıkça topraktaki yaşamsal fonksiyonlar da giderek azalır ve yok olur. Toprağın kuraklık sonucu yaşamsal fonksiyonlarını yitirmesi ve giderek kumullaşması çölleşmeyi ifade eder (Tuna, 2018b).

Dünya topraklarındaki aşırı otlatma, kötü sulama yöntemleri, toprağın kullanımındaki aşırılık, ormansızlaşma ve iklim değişikliği gibi etkiler toprakta bir tahribat yaratmaktadır. Nüfus artışıyla paralel bir şekilde besin, su ve toprağa olan talepteki artış, modernleşme, geçim kaynaklarındaki değişiklikler çölleşme faktörleri olarak karşımıza

çıkılmaktadır. Bu da ekonomik yetersizlikler ve atıklarda çoğalmaya sebep olmaktadır. Üretimde yaşanan verimdeki kayıp, besin ve su kıtlığı, yetersiz toprak yönetimi ve yoksulluk göçlere de sebep olmaktadır. Toprağa olan talep artışı çölleşme eğilimlerinin ortaya çıktığı nemli bölgelere mecburi bir göç süreci yaratmıştır (Çölleşme ve Erozyonla Mücadele Genel Müdürlüğü, 2017).

Engibeli ve verimsiz olan alanların yerleşim ve endüstriyel üretim için ayrılan alanlar olması gerekirken; verimliliği yüksek, düz ve tarıma elverişli alanlar yerleşime açılmıştır. Eğimli ve ağaçsız alanlarda meydana gelebilecek erozyona karşı yeterli önlemlerin alınmaması, çok büyük toprak kayıplarının yaşanmasını ve çölleşmeye gidilmesini artırmıştır (Akın, 2017). Çölleşme ile tuz birikimi artmakta, tuzların yıkanmasını azaltmaktadır. Toprak tuzluluğundaki artışla bitkilerin besin maddelerini alımı, suyun yararı etkilenmekte ve biyo-çeşitlilik de azalma görülmektedir. Tuzluluğun artması bitki örtüsünde sınırlanmaya sebep olmakta ve organik maddede azalması, toprağın yapısında kötüleşme görülmektedir. Kötü sulamanın etkisi ve biyolojik çeşitlilikte azalmayla kuraklık, erozyon gibi sorunların meydana gelmesini kaçınılmaz hale getirmiştir (Karagöz ve ark., 2015).

Birleşmiş Milletler Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi (UNCDD) (2020) göre; kuraklık önemli ve yaygın sosyo-ekonomik ve çevresel etkileri olan karmaşık ve yavaşça oluşan bir tehlikedir. Diğer doğal afetlerden daha fazla ölüme neden olarak daha fazla insanın yer değiştirmesine sebep olmaktadır ve 2025 yılına kadar 1.8 milyar insanın mutlak su kıtlığı yaşayacağı ve dünyanın 2 / 3'ü su zorlu koşullar altında yaşayacağı belirtilmiştir.

1900-2005 döneminde, alansal ve zamansal açıdan anlamlı bir değişkenlik gösteren yağış tutarları, dünyanın farklı bölgelerinde ciddi azalma ve artma eğilimi göstermiştir. Yağış tutarları Kuzey ve Güney Amerika' nın doğusu, Asya'nın orta kesimleri ve kuzeyinde ve kuzey Avrupa da artış gösterirken; Sahel, Türkiye'yi de kapsayan Akdeniz havzası, Güney Asya'nın bir bölümü ile Afrika'nın güneyinde kuraklaşma tespit edilmiştir. Dünyanın pek çok bölgesi ve Türkiye'deki aşırı yüksek ve düşük yağışlar gibi yağış oranlarında şiddetli artışlar görülmekle beraber, günlük aşırı hava sıcaklıklarında, donun yaşandığı gün sayılarında, sıcak hava dalgalarındaki sıklık ve uzunluğunda önemli değişiklikler ortaya çıkmıştır (Türkeş, 2012).

Kuraklık ve çölleşme sonucunda beslenmede oluşan yetersizlikler, açlık ve susuzluk gibi sorunlar öncelikle Afrika ülkelerinde olmak üzere birçok ülke açısından önemli bir

sorun halinde gelmiştir. Sadece doğrudan bu sorunları yaşayan ülkeleri etkilememesi kuraklık ve çölleşmeyi küresel bir problem haline getirmiştir. Başta su olmak üzere temel yaşam kaynaklarına ulaşamaması, bu kaynaklara ulaşmak için ülkelerde, toplumlarda ciddi rekabetlere yol açmıştır. Toplumun bir kısmının başta su olmak üzere temel yaşam kaynaklarına ulaşamaz durumda olması, bir kısmının (batılı ülkeler gibi) ise aşırı beslenmenin getirdiği sağlık sorunlarının yaşaması insanlarda adalet duygusunu zayıflatmıştır. İnsanların eğer adalet duygusu zayıflar ise kolaylıkla terörize olması, kendini terör yoluyla ifade etmesi daha olası olacaktır. Dolayısıyla uluslararası terörizm ortaya çıkmasında önemli bir potansiyel yaratılmış olacaktır. Çoğunlukla Güney ülkelerini ve toplumlarını ilgilendirdiği düşünülen açlık, susuzluk, kuraklık ve çölleşme aslında tüm dünyayı, ülkeleri, toplumları ilgilendiren küresel çevre sorunlarıdır (Tuna, 2018b).

1.1.2.7. Açlık ve yoksulluk

Toplum yaşam standartları belirlenen bir düzeyin altında kalmışsa bu yoksulluk, vücudun besin ihtiyacı durumunda sinyal vererek rahatsızlık hissi oluşturması ise açlık olarak tanımlanmaktadır. Eğer bir kişi kalori miktarına göre hesaplanan ve günlük alması gereken temel besin maddelerinden oluşan sepetten daha az besin miktarına ulaşıyorsa aç, sepetin parasal olarak karşılığından daha az gelir sahibiyse yoksul olarak tanımlanmaktadır (Mercan, 2016).

Açlık ve yoksulluk daha önce bahsedilen birçok çevresel problemin sonucu olarak, III. Dünya Ülkeleri olarak adlandırılan ve çoğunlukla Afrika ülkelerinden oluşan ülkelerde artmakta ve yaygın hale gelmektedir. Gelişmiş batı toplumları, günlük yaşantılarında aşırı hatta gereksiz sayılabilecek tüketime dayalı bir yaşam biçimi seçtikleri için III. Dünya Ülkelerinde görülen yoksulluğun esas nedeni olduğu söylenilebilir (Trainer, 1991'den akt. Tuna, 2018b).

III. Dünya Ülkeleriyle kıyaslandığında gelişmiş batı toplumları günlük yaşamlarında daha çok besin maddesi ve enerji tüketmektedir. Tükettikleri bu enerji kaynaklarının ciddi bir kısmını gelişmemiş ülkelere çok ucuza ithal etmektedirler. Gelişmemiş ülkelerin zaten sınırlı olan üretim yapıları ihracat üzerine kurulmuştur. Dolayısıyla ülkeler gelir elde etmek için çok ucuza üretmelerine rağmen kendilerinin tüketememiş olduğu endüstri ve tarım ürünlerini çok ucuz fiyatlarla endüstriyel batı toplumlarına ihraç etmektedir (Tuna, 2018b).

Aslında sınırlı da olsa sahip oldukları enerji ve doğal kaynaklarını batılı ülkelere çok

ucuza satan III. Dünya Ülkeleri, bu kaynaklarını kaybetmektedir. Bu da onların yoksulluk sarmalına girmelerine sebep olmuştur. Yani endüstrileşmiş batı ülkelerinin aşırı ve gereksiz tüketimi III. Dünya Ülkelerinin yoksulluğunun temelini oluşturmuştur (Kunduracı, 2011; Tuna, 2018b).

Uluslararası örtüler yoğun çaba gösterse de günümüz dünyasında yaklaşık her dokuz kişiden biri hem aç hem de aşırı yoksul olduğu görülmektedir. Özellikle Asya ve Sahra-altı Afrika'da yaşayan insanların yoksulluk ve açlığın getirdiği sorunlardan dolayı ciddi sorunlar yaşadığı, bu durumdan da en fazla kadın ve çocukların etkilendiği görülmektedir. Sahra-altı Afrika'da çocuk ölümleri sebeplerinin içinde açlık nedeniyle ölümler üçüncü sırada yer almaktadır (Mercan, 2016).

Günümüz dünyasında hem çevresel problemler hem de yoksulluk dünyanın sadece bir yerinde ortaya çıkmamış, tüm dünyayı tehdit eden bir olgu olmuştur. Hem çevresel problemler hem de yoksulluğun temelinde dünya genelinde var olan ekonomik uygulamaların rolü çok önemlidir (Çeken vd., 2008). Çevresel problemlerin ve yoksulluğun birbiriyle ilişkili olması sebebiyle çevresel problemleri çözmek için yoksulluğun, yoksulluğun kalkması için de çevresel problemlerin çözülmesi gereklidir. Ancak bu gerçekliğe rağmen günümüzün ekonomik anlayışı incelendiğinde bu sorunların daha da ciddi boyutlara ulaştığı görülmektedir. Ekonominin kaynağı sayılabilecek doğanın sınırları olduğu, buradaki yaşantıların sadece insanların sağlıklarını değil, ekonomilerini de tehdit ettikleri görülmektedir (Kılıç, 2013). Lawrance ve McMichael (2014)'e göre bu konuda insanlık olarak görevimiz tarım ve besin sistemlerini sürdürülebilir bir hale getirmek, biyo-çeşitliliği azaltmadan ve dünyanın en yoksul halklarının yoksulluklarını gidecek şekilde besin üretimini artırmak ve sera gazı salınımını azaltmak olmalıdır.

Endüstriyel devrimle birlikte, ekonominin de küreselleşmesi ile çevresel problemler de küresel bir boyut kazanmıştır. Bu sorunların kısa sürede önlenmesi pek mümkün görünmemekle birlikte, çözümsüz de olmadığı açıktır. Bireylerin ve toplumların daha az tüketim sağlaması, şimdi benimsediği doğayı sömüren anlayıştan farklı bir düşünceyi benimsemesi gerekmektedir. Eğer bunu başaramazsa dünyanın şimdikinden de büyük tehditlerle karşı karşıya kalması kaçınılmaz olacaktır. Bireylerin ve toplumların daha az tüketme gibi hem insanların hem diğer tüm canlıların geleceğini düşünen davranış değişikliği geliştirmesi için çevre bilinci kazanması gerekmektedir.

1.1.3. Çevre Bilinci

Çevresel problemlerin küreselleşmesi ve bunun yıkıcı etkileri karşısında insanlık bu problemlerle başa çıkmanın yollarını aramaya başlamıştır. Zaman içinde kaynakların yitirilmesiyle ve doğal güzelliklerden yoksun kalmayla gelen gelecek kaygısı insanlığı bu konuda tedbir almaya yöneltmiş; çağdaş çevre bilinci oluşumu da bu şekilde hızlanma göstermiştir. Çevre bilinci insanların birtakım değerler kaybolduktan sonra yasaklarla yaşamasından ziyade (örneğin; plastik poşet kullanımındaki sınırlandırma) hem bireysel hem toplumsal bir sorumluluk olarak, bireyin geçmişiyle geleceğini unutmadan kendine ve doğaya saygılı olabilmesi anlamına gelmektedir (Türküm, 1998).

De Haan (1996) çevre bilincinin çevre bilgisi, çevreye yönelik tutum ve çevreye yararlı davranışlardan oluştuğunu ifade etmiştir. Çevreye ait problemler ve bunlara aranan çözüm yolları, ekolojik gelişmeler ve doğa hakkındaki bilgiler çevre bilgisinin kapsamına girmektedir. Çevresel problemlerin getirdiği korku, kızgınlık, huzursuzluk gibi duygular, değer yargıları ve bu problemlerin çözümüne hazırbulunuşluk gibi bireylerin çevreye karşı olumlu veya olumsuz olarak geliştirdiği tavır ve düşünceler ise çevreye yönelik tutumlarını oluşturmaktadır. Çevreye yararlı davranışlar çevrenin korunmasında bireyin gösterdiği gerçek davranışlardır. Örneğin; bireylerin çevrenin korunması için kendi çıkarlarından taviz vermesi, gerekli durumlarda çevresel problemlerin azalması ya da ortadan kalkması için hem fiziksel hem de para harcamalarında bulunma gibi maddi katkılarda bulunmaları çevre dostu davranışlar kapsamına girmektedir (Akt. Erten, 2012)

Türküm (1998)'e göre ise çevre bilinci üç boyuttan oluşmaktadır: çevreyle ilgili olan karar, ilke ve yorumları içeren düşünce, bunların yaşama aktarılması olan davranışlar, tüm bunlarla ilgili çeşitli duygular. Kapsamlı bir kavram oluşu görülen çevre bilincinin gelişimi de hemen olmamaktadır. Kişilik gelişimiyle paralel olarak çeşitli etkenler etkileşim içine girmekte, böylece çevre bilinci oluşmaktadır. İnsanların çevre ile ilgili bilgiye sahip olduğu ya da bundan endişe duyduğu halde onu korumaya ilişkin davranışları her zaman sergilemediğinden de anlaşılacağı gibi çevre bilincini oluşturan düşünce, davranış ve duygular her zaman aynı oranda gelişmez.

İnsanların çevre bilinci oluşturarak bunu davranış olarak sergilemesi ve davranışlarının çevre üzerindeki yaratacağı etkiler hakkında bilgi ve deneyim sahibi olması, çevresel problemlerin çözümü ve bu yönde aktif katılması çevre eğitimi sayesinde

olmaktadır (Demirkıran, 2015; Ünal vd., 2001). Çevre eğitime başlanan ilk noktalardan biri bireyin ilk eğitimini aldığı ve en küçük sosyal birim olan ailesi olmalıdır. Aileler yeterli bilgi ve bilinç düzeyine sahip olarak, çocuklarına doğal kaynaklarda tasarrufu öğretmeli, temiz çevrenin gerekliliği, çevresel problemlerin insan sağlığıyla olan ilişkisini ve her bireyin temiz bir çevrede yaşamaya hakkı olduğunu aktarmalıdır. Ailelerin bilgili ve bilinçli olması ise ancak önce eğitilmiş kişilerden olan akademisyen, politikacı, bürokrat, öğretmen olmak üzere tüm topluma yayılacak doğru ve yeterli bir çevre eğitimi ile mümkün olacaktır. (Türküm, 1998; Ünal vd., 2001).

Hem yerel hem küresel boyuttaki çevresel problemlerin çözümünde tüm bireylerin sorumluluk alması gerekmektedir. Özellikle okul öncesi ve ilkököl çağındaki çocukların çevre bilincini erken yaşta kazanması gelecek için büyük önem taşımaktadır. Onlar bu bilinçle çevreyi korumayı öğrendiklerinde kendi çocuklarına temiz bir çevre bırakabilecek, gelecek adına büyük adımlar atılmış olacaktır (Kuzu, 2008). Okul öncesi öğretmeni bir öğretmen olarak çevre bilincine sahip olması önemli kişilerden olmasının yanında (Türküm, 1998; Ünal vd., 2001), okul öncesi eğitim sürecinde aile dışında çocuklarla birebir etkileşime giren ve gelişimsel açıdan çocuğu destekleyen kişi olması (Acar, 2019; Tunçeli, 2013; Uyanık Balat vd., 2017) açısından çevresel problemlerin azaltılmasında ve çözülmesinde önemli bir yere sahiptir. Bu aktarımı yapabilmesi için okul öncesi öğretmenin de çevre bilincine sahip olması gerekmektedir (Şahin vd., 2004).

Steg ve Vlek (2009), Kurisu (2005) ve Vlek ve Steg (2007)'nin de belirttiği üzere çevresel problemlerin davranış değişikliği gerçekleşirse değişebilecektir. Çevre eğitimleri de burada devreye girmektedir. Erten (2005), Kollmus ve Agyeman (2002) ise çevre eğitimleri ne kadar önemli olsa da çevresel davranışları açıklamada çevreye yönelik tutum ve çevresel bilginin yeterli olmadığını belirtmiştir. Literatür incelendiğinde bu davranış değişikliği geliştirme sürecinde empati ve özgecilik kavramları dikkat çekici olmuştur. Bu nedenle “empati” ve “özgecilik” kavramlarının daha ayrıntılı açıklanması uygun görülmüştür.

1.1.4. Empati Kavramı

1.1.4.1. Empati kavramının tanımı ve tarihçesi

Günümüzde kullandığımız empati tanımı zaman içinde birçok değişikliğe uğrayarak şimdiki haline ulaştığı için empatinin tanımı ve tarihçesini birlikte almak daha doğru olacaktır. Empatinin bugünkü tanımı “bir insanın kendisini karşısındaki insanın yerine

koyarak onun duygularını ve düşüncelerini doğru olarak anlaması” olarak özetlenebilir (Dökmen, 2017).

Almanya’daki “einfühlung” ve Eski Yunanca’daki “empathia” terimleri bugün kullanılmakta olan “empati” kavramının ataları olarak karşımıza çıkar. Geçen yüzyılın sonlarında Almanca ’da estetik ve psikolojik alanlardaki çalışmalar kapsamında “einfühlung” adı verilen bir kavram ortaya atılmış, bu kavramı ilk kullananlardan biri Alman psikologlardan Tpeodor Lipss olmuştur. Lipss (1903) “einfühlung” kavramını sistematik olarak organize etmiş, algılanan nesnelerin üzerin kendilerini yansıtma eğilimi, bir çeşit animizm olarak tanımlamıştır (Akt. Wispé,1986).

Tichener (1909) eski Yunanca’daki “empathia” teriminden yararlanarak İngilizceye “empathy” olarak tercüme etmesiyle bu kavram psikoloji ve psikiyatri literatüründeki yerini almıştır (Akt. Dökmen, 2017).

Batson ve ark. (1987), empati tanımının psikoloji içinde üç evreden geçtiği belirtmiştir (Akt. Dökmen, 1988). 20. yüzyıl başından 1950’lere kadar kendini karşısındaki yerine koyma, onun özellikleri hakkında bilgi edinmesi gibi bilişsel nitelikte ele alınarak tanımı yapılmıştır. 1960’lı yıllarda empatinin bilişsel yönü ön şart olarak kabul edilse de tek başına yeterli olmadığı, aynı duyguyu hissetmesi gerektiği şeklinde tanımlanmıştır. 1970’li yıllarda ise empatinin anlamı “birinin belli bir duygusunu anlamaya ve bu duyguya uygun karşılık verme” şeklinde daraltılarak tanımlanmıştır (Dökmen ,1988).

Literatür incelendiğinde empati kavramına ilişkin farklı kuramcı ve yazarlar tarafından değişik açıklamalarda bulunulduğu, hatta aynı kuramcıların empatiye yükledikleri anlamın da giderek değişikliğe uğradığı görülmüştür (Pişkin, 1989).

Ünal (2007), empatiyi çoğu zaman karşıdaki kişinin ne hissettiği ve düşündüğünü, o anda neye ihtiyaç duyduğunu algılamak ve onu yargılamadan bireye bunu iletmek şeklinde güçlü bir iletişim kabiliyeti olarak tanımlamıştır.

Budak (2009) ise empatiyi başkalarının duygu, düşünce ve bunların olası anlamlarının kesin bir şekilde farkında olma; “kendini başkasının yerine koyma” empati kurulacak kişinin duygu ve düşüncelerini temsili olarak yaşama, sevinç, acı, endişelerini paylaşma ifadesiyle anlatılmak istenen şey olarak tanımlamıştır. Ona göre empati hem duygusal hem bilişsel bir süreçtir ve kişinin kendini karşısındakinin yerinde hissetme ve

kendisine ait benzer yaşantıları hatırlamasıyla gerçekleşir.

Günümüzde ise “empati” kavramının Rogers ve konuya ilişkin çalışmalarıyla özdeşleştiği söylenebilir. Rogers (1983) empatiyi kişinin karşısındakinin bakış açısıyla olaylara bakarak; onun duygu ve düşüncelerini doğru anlaması, hissetmesi ve bunu ona iletmesi süreci olarak tanımlanmıştır. Bu empati tanımında bir insanın karşısındaki bir kişi ile empati kurabilmesi için gerekli olan üç temel öge dikkat çekmektedir:

1. Empati kuracak olan kişi, kendisini başkasının yerine koymalı ve olaylara onun bakış açısıyla bakmalıdır. Başka şekilde ifade etmek gerekirse empati kurmak isteyen bir kişinin karşısındakinin fenomenolojik alanına (her insanda farklı olan, kendine özgü bakış tarzı) girmesi gerekmektedir. Bunun gerçekleşmesi için empati kuracak olan kişinin, karşısındakinin rolüne girerek, olaylara onun gözüyle bakmalıdır.

2. Empati kurmuş olarak sayılmak için, empati kurulacak kişinin duygularının, düşüncelerinin doğru bir şekilde anlaşılmış olması gereklidir. Sadece duygularını ya da sadece düşüncelerini anlamış olmak tek başına yeterli değildir. Bu noktada empatinin bilişsel ve duyuşsal bileşenleri olduğu görülmektedir. Empati kurulacak kişinin rolüne girildiğinde, onun ne düşündüğünü anlamak, bilişsel bir etkinlikken; hissettiklerinin aynısını hissetmek ise duygusal nitelikli olan bir etkinliktir.

3. Empatinin tanımındaki üçüncü öge ise, empati kuracak kişinin zihninde oluşan empatik anlayışın, empati kurulacak olan kişiye iletilmesi davranışıdır. Karşıdaki kişinin duygu ve düşünceleri tamamen anlaşılmış olsa bile, empati kurma sürecinin tamamlanması için anladığını karşıdakine ifade etmiş olmak gereklidir (Dökmen, 2017).

Yukarıda bahsedilen üç öge de iletişimde çok büyük önem taşımaktadır. Karşıdaki kişinin duygu ve düşüncelerini sadece anlaşıldığında değil, buna uygun empatik tepki verilmesi halinde kişi kendini rahatlamış hissedebilir. Kişi empatik tepkiyi beden dili ve uygun sözcük kullanımıyla gerçekleştirerek daha doğru bir iletişim kurabilir.

Empati ile ilgili bu bilgilerden sonra empatik eğilim tanımlanması yapılacak olduğunda, Rogers (1983) bunu her bireyde bulunmayan bir kişilik özelliği olan sosyal duyarlılık olarak açıklamıştır. Eğer kişi bu duyarlılığa sahipse empatiyi kolaylıkla öğrenir ve daha empatik olduğu söylenebilir. Diğer bir ifadeyle bireyin başkalarının bilişleri ve duygularını hissetme potansiyelleri olarak tanımlanabilir (Smith, 2006).

1.1.4.2. Empatinin önemi ve empati ile ilgili değişkenler

Terapi / danışma ortamlarının yanı sıra empatik anlayışın günlük yaşamın her kesiminde insanları birbirine yaklaştırma, iletişimi kolaylaştırma özelliği vardır. İnsanlar, kendileriyle empati kurulduğu zaman diğer insanlar tarafından anlaşıldıklarını ve önemsendiklerini hissederler. İnsanlar diğerleri tarafından anlaşıldığında ve önemsendiklerinde ise rahatlar, kendini iyi hisseder (Dökmen, 2017).

Empati sadece kendisiyle empati kurulana fayda sağlayan bir davranış değil aynı zamanda empatiyi kuran kişi için de önemlidir. Empatik beceri ve eğilimi yüksek kişiler diğer insanlara yardım edecek, bu sayede çevreleri tarafından sevilme ihtimalleri de artacaktır (Dökmen, 2017). Açıkalın (2000) ve Bayındır (2018) yaptıkları çalışmalarda empati ve liderlik arasında pozitif yönde bir ilişki olduğunu belirtmiştir. Günönü Kurt (2019) ve Acar (2019) empatik eğilim ile iletişim becerileri arasında, Ekinci (2009) ve Yıldırım (2018) eleştirel düşünme eğilimi ile empatik eğilim arasında pozitif yönde bir ilişki olduğunu belirtmiştir. Marcus vd. (1979) empati kurma becerisi ile işbirliği arasında ilişki olduğunu, Rehber ve Atıcı (2009) ise empatik eğilim düzeyi yüksek öğrencilerin çatışma çözme davranışlarının anlamlı şekilde yüksek olduğunu belirtmiştir. Empatinin kişiler arası iletişimi kolaylaştırıcı olduğu bilindiğinden empati becerilerinin geliştirilmesi için empati eğitim programları oluşturulmuş ve etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Özer, 2016; Yılmaz Yüksel, 2003).

Yukarıda empati ile çeşitli değişkenler arasındaki ilişkiden bahsedilmiştir. Her zaman empatinin bu değişkenler üzerinde tek sebep olduğunu söylemek doğru olmasa da çeşitli değişkenler ile arasında karşılıklı ilişkiler bulunduğu söylenebilir.

İnsanların empati kurma beceri ve ilgisinin gelişmesindeki süreçte ya bireyler empati kurabildikleri için topluma uyumlu olabilmiş ya da topluma uyum sağladıkları için bu empati kurma beceri ve ilgisi gelişmiştir. Empatinin çeşitli değişkenlerle ilişkili olması, ilişki yönüne bakılmaksızın empatinin günlük yaşamdaki yerini olduğunu göstermektedir (Dökmen, 2017).

1.1.5. Özgecilik Kavramı

1.1.5.1. Özgeciliğin tanımı

İngilizce’de “altruism” olan ve Latince’de “alter” ve “ui” (diğeri için) anlamına gelen kelimelerden türetilmiş sözcüğün (Scott ve Seglow, 2007) Türkçe’deki karşılığı “özgecilik” olarak karşımıza çıkmaktadır. Özgecilik kavramının çıkış noktasını 1960’lı yıllarda kişilerin başkalarına yardım etme konusunda nasıl davrandıklarını inceleyen çalışmalar oluşturmuştur ve bireylerin bilinçli bir şekilde ve içtenlikle ilgisini başkasına yöneltmesi ve özveride bulunmasını tanımlamak için kullanılmıştır (Yavuzer vd, 2006).

Macaulay ve Berkowitz (1970)’e göre eğer birey davranışının sonucunda dışardan elde edilecek bir ödül olmaksızın başkasına yardım sağlıyorsa bu davranış özgecilik olarak adlandırılır. Myers (1993) ise özgeciliği tanımlarken karşılık beklemeksizin biriyle ilgilenmek, ona yardım etmek olarak tanımlamıştır. Scott ve Seglow (2007) ise egoizm, dışlama gibi bazı kavramların karşısı olarak tanımlamıştır. Özgecilik ile ilgili tanımlar incelendiğinde, bir davranışın özgeci olabilmesi için kişinin bunu çıkar beklemeksizin yapmış olması, kendi yararı kadar diğerlerinin yararını da düşünmesi ve bencilce olmayan davranışlarda bulunması gerektiği görülmektedir (Avcı vd., 2013; Gintis vd., 2003; Khalil, 2004).

1.1.5.2. Psikoloji kuramlarının özgeciliğe yaklaşımları

Özgecilik hem sosyal psikolojinin hem de psikologların ilgilendiği konulardan biri olmuştur. Bu başlık altında bazı psikanalitik, hümanist, davranışçı ve sosyal öğrenme kuramlarının temsilcilerinin özgecilik ile ilgili görüşlerine yer verilmiştir.

Psikanalitik Kuramların Görüşleri

Psikanalitik yaklaşımın kurucusu Freud, özgecil davranışın genlerden çok öğrenme yanına vurgu yapmıştır. Freud (1997)’a göre çevrenin birey üzerindeki zorlaması, kişinin yetiştirilme tarzı, içgüdüsel yaşantıda bencillikten özgeciliğe doğru yöneliş meydana getirir (Akt. Kasapoğlu, 2017). Anna Freud (1966) ise özgeciliğten bir tür savunma mekanizması olarak bahsetmiştir. Yansıtma ve özdeşleşme savunma mekanizmalarının bir araya gelerek özgeciliği oluşturduğunu ifade etmiştir. Ona göre kişi yaşamında gerçekleştiremediği hayalleri ve isteklerini başkalarına aktararak kendi elde edemediği imkanları başka kişilerin aracılığıyla elde etmeye çalıştığında özgecilik bencilliğin aracı olarak kullanılmış olur. Anna

Freud (1966), ebeveynlerin çocuklarına bencil özgeci tutumlarını aktardığını ifade etmiştir. Erkek bir çocuğun ailesindeki kadınların gerçekleştiremedikleri amaçlarını telafi için hayattaki başarıları elde etmesi buna örnek olarak gösterilebilir. Jung bireyin dengeli bir kişiliğe kavuşma süreci olan bireyselleşme sürecinde, bireyci ve bencil olmaktan uzaklaştığı görüşündedir. Böylece toplumun bir parçası olduğunu farkına varmış olan birey, yardımlaşmayı seven olgun bir kişilik sahibi olduğunu ve özgecilik gibi erdemlerin bu bireyselleşme sürecinde ortaya çıktığını ifade etmiştir (Jung,1998, Jung, 2002 ve Jakobi, 2002'den akt. Kasapoğlu, 2017).

Hümanist Kuramların Görüşleri

Maslow (1950) kendini gerçekleştiren eğilimler sergileyen toplum üyelerinin davranışlarını araştırırken aynı zamanda bu kişilerin özgeci özelliklerine de odaklanmıştır. Başlarda katılımcıların insani davranışını, bu özgeci davranışları takip eden aleni keyiflerden dolayı kendi kendine hizmet ettiği şeklinde tanımlamıştır. Sonraları ise kendini gerçekleştiren kişilerin hem özgeci (alturistik) hem de öz ilgili (self-interest) olduğu sonucuna varmıştır. Maslow'un bu tespiti bu iki yapının doğasının tanımlandığı örnekler olması açısından önem taşımaktadır (Akt. Flynn ve Black, 2011).

Maslow (1996) kendini tümüyle gerçekleştiren insanların dünyaya tepki vermek için kullandıkları yollardan birinin yardımseverlik davranışı olduğunu belirtmiştir (Akt.Kasapoğlu, 2013).

Carl Rogers ve Abraham Maslow, insanların pozitif büyümeye yönelik eğilimi olduğuna inanmıştır. Rogers'ın teorileri özgecilik ve kişisel çıkar arasındaki ilişkiyi açıklamaktan ziyade tartışmaları daha ileriye götürmüştür (Flynn ve Black, 2011). Rogers (1951), Freud'un bireyin doğuştan bencil bir doğası olduğu fikrini reddederek, kişilerin kendi kendine meşgul olma duygusu içeren doğuştan gelen pozitif büyüme ve kendini gerçekleştirme kapasitesine sahip olduğuna inanmıştır (Akt. Flynn ve Black, 2011). Mayeroff (1990) Rogers'ın başkalarına yardım etme yeteneğinin kişinin kendi gelişimine içsel olarak bağlı olduğuna inanmıştır. Dolayısıyla gerçekten özgeci olmak için, bireyin kendine odaklanmış olması gerektiğini ifade etmiştir.

Davranışçı ve Sosyal Öğrenme Kuramların Görüşleri

Davranışçı yaklaşımın temsilcilerinden olan Skinner (1974)'a göre, özgeci davranışa pekiştirme ve model alma sebep olmaktadır (Akt., Mastain, 2006).

Sosyal öğrenme kuramına göre ahlaki ilkeler dış çevreden üç yolla öğrenilir: model alma, taklit ve pekiştirme. İnsanların kişiliklerine etkisi olan kültür ve sosyal ilişkiler gibi pek çok dış etken vardır. Çocuklar doğru ve yanlış davranışları ebeveynleri ve dış çevreleri ile girdikleri sosyal ilişkilerle öğrendiği için yetişkinlerin de davranış ve tutumlarını var eden sosyal öğrenme olduğu söylenilebilir. Sosyal öğrenme kuramı diğer davranış ve tutumlar gibi özgeciliği de dış çevrenin ürünü olarak açıklar. Davranışları bilişsel süreç, duygu, içgüdüler ve baskın kimlikler ile açıklayan psikanalitik kurama karşın, sosyal öğrenme kuramı kazanılmış ve bilinçli oluşumlar ile açıklar. Ödül, ceza ve model alma aracılığıyla davranışların şekillendiği ve öğrenildiğini savunur. Bu çerçevede yetişkin davranışları kesinlikle kurduğu iletişimlerden bağımsız ve ayrı ele alınamaz (Keleş, 2018).

1.1.6. Empati, Özgecilik, Doğayla İlişki ve Çevre Bilinci İlişkisi

Empatik eğilimler, özgeci davranışın en önemli harekete geçiricisi olarak görülmüş ve özgeci davranışlar empati kavramı ile ilişkilendirilmişlerdir (Batson, 1991; Batson ve Ahmad, 2001; Coke vd., 1978, Krebs, 1975; Yavuzer, 2017). Empatik kişiler kendileri dışındaki ihtiyaç sahibi olan kişilerle karşılaştıklarında, kendilerini ihtiyaç sahibi kişilerin yerine koyar ve yardım etmek için kendilerini yeterli görür. Bu da onları özgeci davranışta bulunmaya yönlendirir (Karadağ ve Mutaftçılar, 2009).

Bunlar göz önünde bulundurulduğunda kişilerin empatik eğilimlerinin özgeci davranış sergilemesiyle pozitif yönde bir ilişkiye sahip olduğu görülmektedir (Andreoni ve Rao, 2011; Batson vd., 1981; Burks vd., 2012; Cialdini vd., 1997; Rushton vd., 1981) ve özgeci davranış tanımlanırken empatik eğilim bir kriter olarak kullanılmaktadır (Eslinger vd., 2002). Örneğin Cohen özgeciliği tanımlarken vermek eylemini, empatiyi ve bağışı içermesi gerektiğini, bunun gönüllü olarak yapılması gerektiğini ve alıcıya bir maliyeti olmaması gerektiğini vurgulamıştır (Akt. Wispé, 1972).

Bireyin doğru iletişim kurmasının ve doğadaki tüm canlıların varlığının kendi varlığı kadar önemli olduğunu fark etmesinin empati sayesinde olacağı düşünülmektedir. İnsanın diğer canlılardan daha önemli olmadığını, insanın doğa ile olan ilişkisinin tüketim üzerine

kurulu olmasının çok büyük felaketler getirdiğini fark edip anladığında, tüm canlılar için kurduğu empati artacaktır. Bu sayede, diğer canlılar ve kendisi için doğal çevrenin anlamını anlamaya çalışacak ve çevresel problemlerin çözümü için önemli bir adım atılmış olacaktır (Feral, 1998; Kayalı, 2010; Şan, 2014).

Konuk ve Yıldırım (2018), empati becerisine dayalı etkinliklerle desteklenen eğitimin ve uygulamaların öğrencilerinin çevre bilinç düzeylerini artmasını sağladığını ifade etmiştir. Birçok çalışma da empatinin diğer tüm canlılar ile kurulabileceğini ve doğayı daha iyi anlayabileceğimizi göstermiştir (Schultz, 2000; Sevilano vd., 2007; Berenguer, 2007).

Özgeci davranışı çevresel anlamda açıklayan teorilerden biri olan çevresel değerler, inanışlar ve normlar teorisine göre; “altruistik (özgecilik)”, “egoistik”, “geleneksel” ve “değerleri değiştirmeye açıklık” değerleri bireylerin çevreci yurttaş olma, politik destekte bulunma ve özel davranışlar (geri dönüşüm gibi) sergilemesini sağlar. Egoistik ve geleneksel değerler bu süreci olumsuz etkilerken; özgeci değerlerin olumlu etkilediği görülmüştür (Ghazali vd., 2019; Stern vd., 1995; Stern vd, 1999; Yapıcı, 2009). Çevre ile ilgili davranış, tutum ve kişisel normların açıklanmasında özgecilik ve empatinin önemi (Berenguer, 2010) bu çalışmanın temelini oluşturmuştur.

Çevresel problemlerin küreselleşmesi günümüzde bu problemlerin çözülmesinin ne kadar önemli olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bu süreçte okul öncesi öğretmeninin aile dışında çocuklar ile birebir etkileşime girdiği ve gelişimsel açıdan çocuğu desteklediği, aynı zamanda çocuklarda gerekli olan davranış değişikliğinin temellerini atan kişi olduğu için önemli bir yeri vardır (Acar, 2019; Tunçeli, 2013; Uyanık Balat vd., 2017). Çocuklara bu aktarımı yapabilmesi için okul öncesi öğretmenlerinin de bu konuda duyarlı, bilinçli bireyler olması gerektiği görülmektedir (Şahin vd., 2004). Bu duyar ve bilinç durumunun empatik eğilimleri ve özgecilikleri ile ilişkili olabileceği düşünülmektedir. Bu nedenle okul öncesi öğretmenlerinin empatik eğilimlerinin özgeci davranış aracılığıyla doğayla ilişki ve çevre bilinci ilişkisini belirlemek önem taşımaktadır.

1.2. İlgili Araştırmalar

Çelik (2008), okul öncesi eğitim öğretmenlerinin çeşitli değişkenler açısından (cinsiyet, mesleği isteyerek seçip seçmeme ve sevip sevmeme, mesleki kıdem, yaş, eğitim düzeyi, öğrenci sayısı, medeni durum, çalıştıkları kurum, sahip oldukları çocuk sayısı, tam gün/ yarım gün çalışma biçimi) empatik eğilimlerinde farklılaşma olup olmadığını ölçmek

amacıyla toplam 382 öğretmenle bir çalışma gerçekleştirmiştir. “Kişisel Bilgi Formu” ve “Empatik Eğilim Ölçeği” kullanılarak veriler toplanmış, uygun istatistiksel yöntemler kullanılarak analiz edilmiştir. Çalışmanın sonucunda öğretmenlerin empatik eğilim düzeylerinin cinsiyet değişkenine göre kadınların lehine, mesleği isteyerek seçip seçmeme değişkenine göre mesleği isteyerek seçenlerin lehine, mesleği sevip sevmeme değişkenine göre mesleği sevenlerin lehine olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Diğer değişkenler açısından farklılık göstermediği ifade edilmiştir.

Balcı (2012), ilköğretim okullarındaki sınıf öğretmenlerinin empatik eğilim düzeylerini çeşitli değişkenler açısından (cinsiyet, yaş, sınıf, öğretmenliği isteme, meslekten memnun olma, medeni durum, eğitim durumu, mesleki deneyim ve iletişim eğitimi alma durumu) incelemeyi amaçlayarak İstanbul ili Beşiktaş ilçesinde görev yapmakta olan 150 sınıf öğretmeni ile bir çalışma gerçekleştirmiştir. “Kişisel Bilgi Formu” ve “Empatik Eğilim Ölçeği” kullanılarak toplanılan veriler, uygun istatistiksel yöntemler kullanılarak analiz edilmiştir. Çalışmanın sonucunda cinsiyet, yaş, sınıf, öğretmenliği isteme ve meslekten memnun olma değişkenleri ile empatik eğilim düzeyleri arasında ilişki görülürken; diğer değişkenler açısından anlamlı bir ilişki görülmediği ifade edilmiştir.

Bulut ve Düşmez (2014) öğretmenlerin bazı değişkenlere göre (cinsiyet, medeni durum, eğitim düzeyi, mezun olunan fakülte, kıdem, mesleği isteyerek seçme ve meslekten memnun olma durumları) empatik eğilim becerilerini karşılaştıran bir çalışma gerçekleştirmiştir. “Kişisel Bilgi Formu” ve “Empatik Eğilim Ölçeği” ile veriler toplanılmış uygun istatistiksel yöntemlerle analizler gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın sonucunda empatik eğilim becerilerinin medeni durum bakımından evli olanların lehine istatistiksel fark bulunurken; diğer değişkenler açısından fark olmadığı ifade edilmiştir.

Enkaya (2018), İzmir ilinde yer alan okul öncesi eğitim kurumlarında görevli yöneticilerin çeşitli değişkenler açısından (cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu, çalışma yılı, okul türü, görev türü ve kurum) empatik eğilim düzeylerini incelemek amacıyla İzmir ilinde bulunan 384 yönetici ile çalışma gerçekleştirilmiştir. “Kişisel Bilgi Formu” ve “Empatik Eğilim Ölçeği” ile veriler toplanılmış ve uygun istatistiksel yöntemlerle analizler yapılmıştır. Çalışmanın sonucunda yöneticilerin empatik eğilimlerinin cinsiyete göre kadınların lehineyken; diğer değişkenler açısından farklılaşma olmadığı ifade edilmiştir.

Schultz (2000) çevre sorunlarına yönelik endişenin temelde insanların kendilerini

doğal çevrenin bir parçası olarak görme derecesi ile bağlantılı olduğunu düşünmüş ve bu teoriyi test eden iki çalışma gerçekleştirmiştir. Birinci çalışmada insanların çevre sorunlarına yönelik endişelerinin yapısını açıklamıştır. Doğrulayıcı faktör analizinden elde edilen sonuçlara göre egoistik, özgecil ve biyosferik olarak etiketlenen üç faktörlü bir yapı göstermiştir. İkinci bir çalışma, perspektif olarak bir manipülasyon sağlandığı zaman kişilerin egoist, sosyal-özgecil ve biyosferik çevresel kaygılar üzerindeki etkilerini incelemek üzerine gerçekleştirilmiştir. Çalışmada katılımcıların yarısı rastgele bir şekilde “nesnel” duruma atanırken diğer yarısının “perspektif alması” istenmiştir. Nesnel duruma atananlar için talimatlar “Görüntüleri görüntülerken, her bir görüntüdeki konulara yakından bakın. Deneklerin davranışları, duruşları, hareketleri ve yüz ifadeleri hakkında dikkatli gözlemler yapın. Ne olursa olsun, konunun ne yaptığını tam olarak fark edin. Konular hakkında olabildiğince tarafsız bir bakış açısı almaya çalışın. Kendi duygu ve görüşlerinizle ilgilenmeyin. Öznenin neler yaşadığını hayal ederken kendinizi kaptırmayın. Objektif görüntülere odaklanın.” İken; “perspektif alma” koşulunda olanlar için talimatlar “Görüntüleri görüntülerken, görüntülerdeki nesnelerin nasıl hissettiğini hayal etmeye çalışın. Olanlar hakkında ne hissettiklerini hayal ederek, konuların perspektifini almaya çalışın. Görüntüleri izlerken kendinize nasıl hissettiklerini resmedin. Onların tepkilerini düşünün. Zihninizin gözünde, durumlarında nasıl hissettiklerini net ve canlı bir şekilde görselleştirin. Sunulan tüm bilgilere katılmakla kendinizi endişelendirmemeye çalışın. Öznel durumlarında nasıl hissettiklerini hayal edin.” şeklinde olmuştur. Daha sonra katılımcılardan 1'den (hiç değil) 5'e (her zaman) 5 puanlık bir ölçekte derecelendirilmek üzere “Deneklerin ne hissettiğini hayal etmeye ne kadar çalıştınız? Görüntülerdeki konuları ne ölçüde objektif bir şekilde gözlemlediniz? Görüntülerdeki konuların perspektifini ne ölçüde aldınız? Görüntülerdeki konulardan ne ölçüde bağımsız kaldınız?” sorularına cevap vermesi istenmiştir. Çalışmanın sonucunda kirlilikten zarar gören bir hayvanın perspektifini ele alması talimatı verilen katılımcıların, biyosferik çevresel kaygılarda objektif kalmaları talimatı verilen katılımcılardan önemli ölçüde daha yüksek puan aldığını göstermiştir.

Berenguer (2007), önceki çalışmaların çevreye karşı tutumların iyileştirilmesinde empatinin önemini vurgulamıştır. Bu çalışmayı ise empatinin tetiklenmesi için empatik perspektif kullanımı kullanılarak çevresel davranış ve tutumların iyileştirilebileceği iddiası ile gerçekleştirmiştir. Batson'un Özgecilik Modeli'ne dayanarak, düzeylerinin yüksek olmasının çevresel tutum ve davranışları iyileştireceği ve empati ile çevresel tutum davranışları arasında nedensel bir model kurulabileceğini öngörmüştür. Empati düzeyi

(yüksek veya düşük), görüntülenen doğal nesne (kuş veya ağaç) ile çevresel tutum ve davranışlar arasındaki ilişki üzerine faktöryel tasarım (2x2) kullanan bir çalışma gerçekleştirmiştir. Çalışmanın sonucunda empati düzeyi yüksek olan katılımcıların çevresel davranış ve tutumlar sergilemesinin daha güçlü olduğu ve yol analizi sonucunda doğal bir nesne (kuş veya ağaç) için empati kurmanın, çevreyi koruyacak şekilde davranmaya istek (tavır ve davranışlar) üzerindeki ılımlı etkilerini gösterdiğini ifade etmiştir.

Sevillano vd. (2007), görsel imgelerin ve perspektifin çevresel sorunlara yönelik endişe üzerindeki etkisi incelemek amacıyla 193 üniversite öğrencisi ile bir çalışma yürütmüştür. Çalışmanın sonucunda doğa tarafından zarar gören hayvanların görüntüleri ile birlikte perspektif almanın, biyosferik çevresel kaygılarda artışa neden olduğunu gösteren daha önceki sonuçları tekrarladığı ve kişisel sıkıntıların empatik boyutunun hem biyosferik hem de egoistik çevresel kaygılar üzerine imaj türü ve bakış açısı arasındaki ilişkiyi hafiflettiğini göstermiştir. Diğer ılımlı etkilerin eksikliğine ilişkin sonuçları tartışmıştır.

Berenguer (2010), empati düzeyi (yüksek veya düşük), empati nesnesi (akbaba veya genç adam) ve ekolojik ikilemlerle ilgili ahlaki akıl yürütme arasındaki ilişki üzerine kontrol grubuna sahip bir faktöryel tasarım (2x2) kullanan bir çalışma gerçekleştirmiştir. Akıl yürütme, yanıtların antroposentrik (insan merkezli), ekosentrik (çevre için düşünce) ve çevresel olmayan olmak üzere üç kategoride kodlandığı, dört farklı ekolojik ahlaki ikilem kullanılarak değerlendirilmiştir. Çalışmada empati yönlerinin çevre etiği hakkındaki ahlaki akıl yürütmeyi etkilediği varsayılmış ve eğer hayvana (akbaba) empati kurulursa katılımcıların daha fazla insan merkezli akıl yürütmeyi kullanacağı, eğer insanlar (genç adam) için empati kurulursa, katılımcılar daha fazla antroposentrik akıl yürütme kullanılacağı düşünülmüştür. Bu amaçla Madrid'deki (İspanya) Autónoma Üniversitesi'nde 126 (71 kadın, 55 erkek, 20 yaş ve üzeri) öğrenciden çalışma grubu oluşturulmuş ve sosyal psikoloji dersinde çalışma gerçekleştirilmiştir. Engellenen atama prosedürünü kullanarak, 25 katılımcıya dört deney empati (düşük / yüksek) ve empati nesnesi (genç adam / akbaba) koşulları her birine rastgele atanmış, ayrıca empati talimatı verilmeyen ve bir hikaye okumayan 26 katılımcıdan oluşan bir kontrol grubu da çalışmaya dahil edilmiştir. Yüksek empati durumundaki katılımcılar için “Şimdi genç bir adam veya akbaba hakkında bir hikâye içeren bir metin okuyacaksınız ve genç bir adam veya akbabanın resmini fotoğrafta göreceksiniz. Metni okurken ve fotoğrafa bakarken, genç adamın veya akbabanın başına gelenleri ve onun yaşamını nasıl etkilediğini hayal etmeye çalışın. Genç insanın veya

akbabanın yaşamak zorunda olduğu her şeyin sonuçlarını ve bunun onu nasıl hissettirdiğini hissetmeye çalışın.” Düşük empati durumundaki katılımcılar için ise “Şimdi genç bir adam veya akbaba hakkında bir hikâye içeren bir metin okuyacaksınız ve onun fotoğrafını kendi fotoğrafında göreceksiniz. Metni okurken ve fotoğrafa bakarken, haber hikayesinde anlatılanlara yönelik nesnel bir bakış açısı benimsemeye çalışın. Genç adamın veya akbabanın nasıl hissedebileceği üzerinde durmaya değil, nesnel ve tarafsız kalmaya çalışın.” Şeklinde yönerge verilmiştir. Çalışmanın sonuçları, yüksek empati düzeyi gösteren katılımcıların, düşük empati grubuna göre daha fazla ahlaki akıl yürütme argümanı sunduğunu göstermiştir. Empati nesnesi bir akbaba olduğunda, ekosantrik bir doğanın ahlaki argümanlarının sayısı arttığı; insan söz konusu olduğunda, insan merkezli bir doğanın ahlaki argümanlarının sayısı arttığı görülmüştür. Bu anlamda, empatinin manipülasyonunun, başkalarının (kişilerin veya hayvanların) sorunlarına yeterli dikkatin üretilmesi ve böylece çevresel ahlaki akıl yürütmenin motive edilmesinde etkili olduğunu göstermiştir.

Tam (2013), doğaya karşı empati üzerine sistematik çalışmaların eksik olduğunu düşünmüş, toplam 817 katılımcı ile doğaya karşı eğilimsel empati olarak adlandırılan ve doğal dünyanın duygusal deneyimini anlama ve paylaşma eğilimine atıfta bulunan yeni bir teoriyle ilgili dört önermeyi test etmiştir. Doğaya yakın hisseden kadınlar ve doğanın duyguları olduğunu düşünen katılımcılar daha yüksek doğaya karşı eğilimsel empati (DEN) göstermiştir. DEN, insanlarla empatiden ve koruma davranışının (kişilik özellikleri, değerler, doğa ile duygusal katılım, çevresel kaygılar ve sosyal cazibe yanlılığı dahil) bilinen bazı belirleyicilerinden farklıdır. Ona göre bu bulgular birlikte ele alındığında, var olan insana karşı empati anlayışını referans alarak doğaya karşı empati teorisi geliştirme ihtimalini ortaya çıkarmaktadır. DEN için yeni geliştirilen ölçeğin, çevre eğitimi programlarının etkinliğini değerlendirmede yararlı olma potansiyeli olduğunu ifade etmiştir.

Şan (2014), Çevre Koruma Kulübü öğrencilerinin çevresel duyarlılık anlayışını, çevresel duyarlılık geliştirmede Çevre Koruma Kulübü etkinliklerinde kullanılan empatinin etkisini, empatinin doğayı (hayvan ve bitkileri) anlayabilme ve onların yaşadıklarını hissedebilmek için kullanılabilirliğini, bir diğer ifadeyle doğa ile empatinin mümkün olup olmadığını belirlemek amacıyla bir çalışma gerçekleştirmiştir. Çalışma grubunu 6. Sınıf Çevre Koruma Kulübü öğrencilerinden oluşturmuş ve 3 aylık bir sürede, sekiz etkinlik uygulanmıştır. Bu etkinliklerde fotoğraf / karikatür, yazım, rol oynama/drama ve görüş alma yollarıyla empati teknikleri kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda öğrencilerin çevresel

duyarlılıkları üzerinde anlamlı bir fark olduğu, doğa ile empati kurulmasının önemi ve empatinin çevresel duyarlılık geliştirmede etkili olabileceği sonuçlarına ulaşılmıştır.

Konuk ve Yıldırım (2018), sosyal bilgiler dersi öğretim programında öğrencilere kazandırılması hedeflenen becerilerden biri olan empati becerisinin çevre eğitiminde kullanılabileceğini düşünmüştür. Bu nedenle sosyal bilgiler dersinde empati becerisine dayalı etkinliklerin öğrencilerin çevre bilincine ve akademik başarılarına ne derece etki ettiğini incelemeyi amaçlayan bir çalışma gerçekleştirmiştir. Aksaray ilinde bir devlet ortaokulunda iki farklı şubede öğrenim görmekte olan (iki farklı şube) 51 öğrenci (22’si kız 29’u erkek) ile gerçekleştirdiği çalışmada ön test-son test kontrol gruplu yarı deneysel çalışma deseni kullanmıştır. “Çevre Bilinç Ölçeği” ve “Başarı Testi” kullanılarak gerçekleştirilen çalışmanın sonucunda deney grubunun kontrol grubuna göre daha yüksek akademik puanları olmasına rağmen, istatistiksel olarak bir fark bulunmadığı ifade edilmiştir. Çevre bilinci açısından bakıldığında ise deney grubunun lehine bir fark olduğu görülmüştür. Bu sonuçlardan yola çıkarak, empati becerisine dayalı etkinliklerle desteklenen eğitimin ve uygulamaların öğrencilerinin çevre bilinç düzeylerini arttığı ifade edilmiştir.

İşman ve Yıldız (2005) öğretmen adaylarının öğretmenliğe ilişkin tutumlarının özgecilik ve atılganlık düzeyleri açısından incelenmesi amacıyla eğitim fakültelerindeki lisans ve tezsiz yüksek lisans öğrenimi görmekte olan 207 öğrenci ile çalışmasını gerçekleştirmiştir. “Öğretmenliğe İlişkin Tutum Ölçeği”, “Özgecilik Ölçeği” ve “Rathus Atılganlık Envanteri” kullanılarak toplanan veriler uygun istatistiksel yöntemler kullanılarak analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda, öğretmenliğe ilişkin tutumlar özgecilik açısından incelendiğinde özgeciliği yüksek düzeyde olanların lehine olduğu ve cinsiyet açısından incelendiğinde ise kadınların lehine olduğu ifade edilmiştir.

Atan vd. (2018) üniversite öğrencilerinin sosyo-demografik özellikleri, gönüllü motivasyonları ile özgecilik düzeyleri arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla 110 öğrenciyle bir çalışma gerçekleştirmiştir. “Sosyo-demografik Form”, “Gönüllü Motivasyon Envanteri” ve “Özgecilik Ölçeği” kullanılarak toplanan veriler uygun istatistiksel yöntemler kullanılarak analiz edilmiştir. Çalışmanın sonucunda üniversite öğrencilerinin özgecilik düzeyleri arttıkça gönüllü motivasyonun da arttığı ifade edilmiştir.

Stern vd. (1995), bilgisayar destekli telefon görüşmeleri yaparak 199 kişiyle gerçekleştirdiği çalışmada çevresel koşulların kendileri, diğerleri, insan olmayan türler ve

biyosfer için sonuçları hakkındaki inançları ölçmek için likert tipi öğelerden oluşan bir veri toplama aracı kullanmıştır. Bu likert tipi öğeler, çevreyi korumak için çeşitli siyasi önlemler alma istekliliğini ölçen 34 maddeden oluşmuştur. Biyosferik-özgecil değerlerin bireylerin çevresel koşullara ilişkin inançları ve bunlara karşılık olarak harekete geçme istekliliklerini açıklayıcı güce sahip olduğu ifade edilmiştir.

Stern vd. (1999), çevresel davranışı açıklamak için özgeci, egoistik, geleneksel ve değişime açıklık değerlerinin yeni ekolojik paradigmanın (çevresel problemlere insan merkezli değil, doğa merkezli bir bakış açısıyla bakan bir anlayış) kabulünü sağladığını, bu sayede çevresel problemlere ilişkin sonuç farkındalığı, sorumluluk alma, çevresel kişisel normların gelişiminin sağlandığı ve çevresel aktivizm, çevresel yurttaşlık, politik destek, özel davranışları (geri dönüşüm gibi) ortaya çıktığını belirten bir model oluşturmuştur. 420 kişiden toplanan verilerini regresyon analizi ile analiz etmiştir. Egoistik ve geleneksel değerlerin etkisinin olumsuz, özgeci ve değişime açık olma değerlerinin ise olumlu etkilerinin olduğu ifade edilmiştir.

Ghazali vd. (2019), önceki çevresel sürdürülebilirlik çalışmalarının geri dönüşüm gibi sınırlı türden çevre-dışı davranışları incelediğini ancak bu davranışların çeşitli tür veya boyutları arasındaki ilişkinin araştırılmadığını belirtilmiştir. Bu amaçla altı tip çevre dışı davranışını (aktivist, kaçınılması, yeşil tüketici, yeşil yolcu, geri dönüşümcü ve fayda tasarrufu) araştırmıştır. 581 katılımcıdan oluşan (307'si Malezyadan, 374'ü Çin'den olmak üzere) çalışmasını uygun istatistiksel yöntemler kullanarak analiz etmiştir. Çalışmanın modeli özgecil, biyosferik, egoistik, değişime açıklık değerlerinin, sonuç farkındalığı ve sorumluluk beyanı inançlarını ortaya çıkardığı bunun kişisel normları, kişisel normların sosyal normları etkilediğini ve bunların çevre dostu davranışları etkilediği şeklinde oluşturulmuştur. Özgeci değerlerin sonuç farkındalığının oluşmasını olumlu yönde etkilediği ifade edilmiştir.

Batson vd (1981), empatinin egoist motivasyondan ziyade özgeci motivasyona yol açtığı hipotezi için çalışma grubunun başka bir kadın lisans öğrencisinin (aslında bu öğrenci araştırmacılarla iş birliği içinde olan) elektrik çarpması aldığını izledikten sonra kalan şokları kendileri alarak onlara yardım etme şansı vererek test etmişlerdir. İki deneyin her birinde, deneklerin empatik duygu düzeyi (düşük ve yüksek) ve mağdurun acı çekmesini izlemekten kaçma kolaylıkları (kolay ve zor) 2x2 tasarımında gerçekleştirilmiştir. Eğer empati, özgeci motivasyona yol açıyorsa, mağdur için yüksek seviyede empati hisseden

katılımcıların, yardım almadan kaçmanın zor olduğu kadar kolay olduğu zaman yardım etmeye hazır olması gerektiği, eğer empati egoist motivasyona yol açıtıysa, empati hisseden denekler kaçmanın zor olduğu zaman kolay olduğu zamandan daha fazla yardım etmeye hazır olması gerektiği beklenmiştir. Her bir deneyin sonuçlarına bakıldığında empati yüksek olduğunda önceki modeli, empati düşükken ikinci modeli izlediği görülmüştür. Empatinin yardımcı olmak için egoistik motivasyona değil, özgeci motivasyona yol açtığı hipotezini desteklediği belirtilmiştir.

Burks vd. (2012) empati-özgecilik hipotezi incelediği çalışmasını, özgecilik, empati ve sosyal arzu edilebilirlik ölçme araçları ile bir üniversite ortamında 112 kişi ile gerçekleştirmiştir. Uygun istatistiksel yöntemler kullanılarak yapılan analizler sonucunda özgecilik ve empati arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki varken; sosyal cazibe ile özgecilik ve empati arasında bir ilişki bulunamadığını ifade etmiştir.

Avcı vd. (2013), hemşirelik öğrencilerinde empati-özgecilik ilişkisini ve özgeci davranışı etkileyen faktörleri amacıyla 218 öğrenci ile bir çalışma yürütmüştür. “Kişisel Bilgi Formu”, “Özgecilik Ölçeği” ve “Empatik Eğilim Ölçeği” kullanılarak toplanan verileri uygun istatistiksel yöntemler kullanılarak analiz etmiştir. Çalışmanın sonucunda empatik eğilim ve özgecilik düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca anne babası okur yazar olmayan ve yakın arkadaşı olmayan öğrencilerde özgecilik düzeyinin anlamlı düzeyde pozitif yönde (düşük) istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olması da çalışmanın bir diğer bulgusudur.

Arpacı ve Özmen (2014), hemşirelik öğrencilerinin özgecilik ve empatik eğilim düzeylerini ve bunlar arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla 348 öğrenciyle bir çalışma gerçekleştirmiştir. “Sosyo-Demografik Bilgi Formu”, “Özgecilik Ölçeği” ve “Empatik Eğilim Ölçeği” kullanarak elde edilen veriler, uygun istatistiksel yöntemler kullanılarak analiz edilmiştir. Çalışmanın sonucunda özgecilik ölçeği puan ortalamasını etkileyen değişkenlerin katılımcıların kardeş sayısı, hemşirelik mesleğini seçme şekli, hemşirelik bölümünde okumaktan memnun olup olmaması ve hastayı anlama durumu olduğu belirtilmiştir. Empatik eğilim puan ortalamalarını etkileyen değişkenler ise cinsiyet, aile tipi, kardeş sayısı, hemşirelik bölümünde okumaktan memnuniyet ve hastayı anlamada kendini yeterli hissetme durumudur. Aynı zamanda özgecilik ile empatik eğilimleri arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde(zayıf) bir ilişki olduğu ifade edilmiştir.

Yeşilkayalı (2015) Koruyucu ailenin seçim kriterlerini oluştururken çocuk refahı açısından bakıldığında bunların ölçekler üzerinden belirlenmesi zor olacağından, bu süreçte bir başlangıç oluşturma ve seçim kriterlerinden bazılarını denemek amacıyla koruyucu ailelerin sosyo-demografik özellikleri ile empatik becerileri ve özgeci değerleri arasındaki ilişkiyi ele almıştır. “Kişisel Bilgi Formu”, “Empatik Beceri Ölçeği-B Formu” ve “Özgecilik Ölçeği” kullanarak toplanan veriler uygun istatistiksel yöntemler kullanılarak analiz edilmiştir. Çalışmanın sonucunda empatik becerinin çalışma durumu ve dışarıdan profesyonel destek alarak çözme durumlarına göre farklılık gösterdiği, çocuk sayısının ise özgeciliğe ait aile ve sorumluluk boyutlarının da çocuk sayısına göre farklılaştığı ifade edilmiştir. Empatik beceri düzeyinin özgeciliğe ait alt ölçekler ve özgecilik düzeyi ile ilişkisi kuvvetsiz bir ilişki olduğu; empatik beceri düzeyi ile “aile” alt ölçeği pozitif yönde ilişkilirken, “sosyal”, “yardımseverlik”, “sorumluluk” özgecilik alt ölçekleriyle ve özgecilikle negatif yönde ilişkili olduğu ifade edilmiştir.

Acar ve Apak (2017), sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin empatik eğilim ve özgecilik düzeyleri arasındaki ilişkiyi belirlemek ve empatik eğilim ile özgecilik düzeylerinin bazı değişkenler açısından (cinsiyet, sınıf düzeyi, bölüme isteyerek gelip gelmeme ve sosyal çevre) açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla 459 sosyal hizmet bölümü öğrencisi ile bir çalışma gerçekleştirilmiştir. “Sosyo-demografik Veri Formu”, “Empatik Eğilim Ölçeği” ve “Özgecilik Ölçeği” kullanılarak elde edilen veriler ve uygun istatistiksel yöntemlerle analiz edilmiştir. Çalışmanın sonucunda sosyal hizmet bölümü öğrencilerinde özgeciliğin empatik eğilimin anlamlı bir yordayıcısı olduğu ve aralarında orta düzeyde pozitif anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, öğrencilerin empatik eğilim ve özgecilik düzeyleri sınıf düzeyi ve sosyal çevrelerine göre farklılık göstermezken; cinsiyetlerine farklılık gösterdiği ve bölüme isteyerek gelip gelmeme değişkeni açısından empatik eğilim puanlarının ve özgecilik düzeylerinin isteyerek gelenlerin lehine bir farklılık gösterdiği ifade edilmiştir.

Bekil (2019), sosyal bağlılık, özgecilik ve sosyal empatinin mutluluğu anlamlı bir biçimde yordama durumunu belirlemek amacıyla bir çalışma gerçekleştirmiştir. Ayrıca bu çalışma kapsamında mutluluk ile sosyal bağlılık, özgecilik ve sosyal empati arasındaki ilişkiye ve öğretmenlerin mutluluk ortalamaları arasındaki farkların cinsiyet, görev yapılan kademe ve branşlar arasındaki farklar araştırılmıştır. 309 öğretmenden “Kişisel Bilgi Formu”, “Oxford Mutluluk Ölçeği Kısa Formu”, “Sosyal Bağlılık Ölçeği”, “Diğerkamlık

Ölçeği”, “Sosyal Empati Ölçeği” kullanılarak veriler toplanmıştır. Uygun istatistiksel yöntemlerle yapılan analizler sonucunda mutluluk ile sosyal bağlılık, özgecilik ve sosyal empati arasında olumlu yönde anlamlı olacak şekilde bir ilişki gözlemlenmiştir. Ayrıca öğretmenlerdeki mutluluğu sosyal bağlılık, özgecilik ve sosyal empatinin birlikte anlamlı bir biçimde yordadığı ve toplam varyansın %31.5’ini açıklanabildiği ifade edilmiştir. Özgecilik mutluluğu anlamlı olarak yordamazken; öğretmenlerin mutluluk düzeylerini cinsiyetinin, görev yapılan kademesinin ve branşının ne olduğu değişkenlerine göre farklılık göstermediği ifade edilmiştir.

Buhan (2006), okul öncesinde görev yapan öğretmenlerin çevre bilinci ve bu okullardaki çevre eğitimini incelemek amacıyla okul öncesi öğretmenlerinin eğitim programlarında çevre bilinci alt boyutlarına ve çevre eğitimine ne kadar yer verdikleri araştırılmıştır. 300 okul öncesi öğretmenle gerçekleştirilen çalışmada “Çevre bilinci soru listesi” ve “Çevre eğitimi soru listesi” kullanılmış ve uygun istatistiksel yöntemler kullanılarak veriler analiz edilmiştir. Çalışmanın sonucunda çevre ölçeği toplam puanları ile tutum, bilgi ve davranış alt boyutu ile çevre ölçeği toplam puanları arasında istatistiksel açıdan anlamlı ve pozitif yönde bir ilişki olduğu bulunmuştur.

Ak (2008), ilköğretim öğretmen adaylarının çevre yönelik bilinçlerini okudukları bölüm ve cinsiyet açısından incelemek amacıyla 256 katılımcı ile bir çalışma gerçekleştirmiştir. Çalışma kapsamında “Çevre Bilinci Ölçeği”nin adaptasyon çalışmalarını gerçekleştirmiştir. Uygun istatistiksel yöntemler kullanılarak yapılan analizler sonucunda ölçeğin bazı alt boyutları ile İlköğretim Ana Bilim Dalları arasında çevreye yönelik ders almayan bölümlerin lehine ve cinsiyet değişkeni açısından da erkekler lehine istatistiksel olarak anlamlı farklar olduğu ifade edilmiştir. Çalışmanın sonuçlarından hareketle çevre derslerinin öğretmen adaylarının sahip oldukları çevre bilincini etkilemediği sonucuna ulaşıldığı için çevre eğitime yönelik yeniden yapılanmaya gidilmesi önerilmiştir.

Ünal (2008), Türk öğretmen adaylarının küresel ve yerel çevresel sorunlarına karşı algılarının nasıl olduğunu, cinsiyet ve okudukları anabilim dalının küresel ve yerel problemleri algılamalarındaki etkisini belirlemek amacıyla Orta Doğu Teknik Üniversitesi İlköğretim Bölümü öğretmen adaylarıyla çalışmayı gerçekleştirmiştir. Veri toplama aracı olarak 9 küresel, 5 yerel çevresel sorun hakkındaki endişelerini ve tutumlarını anket kullanarak ölçmeyi amaçlamıştır. Uygun istatistiksel yöntemler kullanılarak yapılan veri analizlerinin sonucunda, küresel çevresel sorunları ilköğretim öğretmen adaylarının daha

çok önemsedikleri, çevresel problemlere karşı kadın öğretmen adaylarının daha duyarlı ve ilgili oldukları ifade edilmiştir. Bir başka sonuç olarak da çevresel problemlere karşı, ilköğretim fen eğitimi ve ilköğretim matematik eğitimi bölümlerinde okuyan öğretmen adaylarının, okul öncesi öğretmenliği bölümünde okuyan öğretmen adaylarına göre daha az ilgili ve olumlu tutum sahip oldukları ifade edilmiştir.

Baylan (2009), Türkiye’deki çevre ve doğa koruma alanında yapılan çalışmalarındaki öneminin vurgulamak amacıyla gerçekleştirdiği çalışmasında kültürel teori kapsamında insan- doğa ilişkileri, doğa inancı, çevresel değerler ve birbirleriyle bağlantılarını incelemiştir. Çalışmanın sonucunda çevre sorunlarına olumlu ya da olumsuz katkıyı farklı dünya görüşlerinin katkısıyla olabileceğini ifade etmiştir. Bu sonuç çerçevesinde çevre sorunlarına yönelik önleme, azaltma ve doğayı koruma çalışmalarında başarıya ulaşmak için toplumların doğayla kurdukları ilişkilerin analizinin ve anlaşılmasının önemini vurgulanmıştır.

Yapıcı (2009), öğretmen adaylarının çevre sorunlarına yönelik farkındalık, sorumluluk ve ilgi düzeylerinin, çeşitli değişkenlere (akademik alan, sosyo-demografik özellik, politik görüş ve doğayla yakınlık dereceleri) göre değişip değişmediği araştırıldığı çalışma 240 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. “Sosyo-Demografik Özellikler”, “Çevre Sorunlarına Yönelik Farkındalık Ölçeği”, “Çevre Sorunlarına Yönelik Sorumluluk Yüklenme Ölçeği” ve “Çevre Sorunlarına Yönelik İlgi Ölçeği” kullanılarak toplanan veriler uygun istatistiksel yöntemler ile analizler gerçekleştirilmiştir. Çalışma bulgularına göre, öğretmen adaylarının çevre sorunlarına yönelik farkındalık düzeyleri incelendiğinde farklılık görüldüğü ifade edilmiştir. Cinsiyet değişkenine göre kadınların lehine çevre sorunlarına yönelik sorumluluk, farkındalık ve ilgi düzeyleri ve Türkiye’deki çevre sorunlarına yönelik sorumluluk düzeyi politik görüşe göre farklılaşma göstermektedir. Çevre sorunlarına yönelik sorumluluk duyma maddeleri, farkındalık faktörleri ve ilgi faktörleri (Ekolojik, Egoistik ve Altrustik) doğaya yakınlık derecesi açısından incelendiğinde ekolojik ve altrustik ilgileri doğayla iç içe yaşadıklarını ifade eden öğretmen adaylarının lehine olduğu ifade edilmiştir. Çevre sorunlarına yönelik farkındalık ve sorumluluk duyma ile ilgi düzeylerinin (egoistik ilgi düzeyi ile dünya çapındaki çevre problemlerine karşı sorumluluk sahibi olma hariç) istatistiksel olarak anlamlı olduğu ifade edilmiştir.

Erten (2012) üniversite gençliğinin çevre bilincini belirlemek ve Türk ve Azerbaycan üniversite gençliğinin çevre bilinci arasında fark olup olmadığını incelemek

amacıyla gerçekleştirdiği çalışmasında Ankara ve Bakû'de okuyan üniversite öğrencileriyle çalışmıştır. Veri toplama aracı olarak tutumları, bilgiyi ve davranışları ölçmek amaçlı kullanılan anketin geçerlik güvenirliği yapılmış ve uygun istatistiksel yöntemler kullanılarak analizler gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın sonucunda Türkiye'de yaşayan öğrencilerin lehine farklılık bulunmuştur. Azerilerdeki çalışma grubunun tutumlarında, bilgilerinde ve davranışlarında cinsiyet farkına rastlanmazken, Türkiye'deki çalışma grubunda erkeklerin lehine sonuçlar olduğu ifade edilmiştir. Türkiye'deki çalışma grubundaki öğrencilerin çevre bilinçlerini evde arkadaşlarıyla çevre sorunlarından konuşmaları, gazetede çıkan haber ve evdeki hayvanlarla ilgilenmeleri etkilerken, Azeri öğrencileri evdeki bitkilerle ilgilenmeleri etkilemekte olduğu, Azerbaycan'daki öğrencilerin çevre dostu davranışlarda bulunmalarını çevre bilgi ve tutumlarının etkilemediği ifade edilmiştir.

Karaismailoğlu (2017), hizmette aktif olarak görev alan öğretmenlerin çevre bilgisi, çevreye yönelik tutumu, çevre dostu davranışları ile çevre bilinci düzeyini belirlemek ve bunlar üzerinde belli değişkenlerin (branş, cinsiyet, deneyim süresi gibi) etkisinin olup olmadığını ortaya koymak için 302 öğretmenin katılımıyla bir çalışma gerçekleştirmiştir. “Çevre Bilinci Ölçeği” kullanılarak toplanan veriler uygun istatistiksel yöntemler kullanılarak analiz edilmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre cinsiyet tutum ve bilgi düzeylerine etkiliyken, davranış üzerine etki sahibi olmamaktadır. Katılımcılardan çocukluklarında bitki ve hayvanlarla ilgilenenlerin, çevreye yönelik tutumu olumlu yönde olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Tutum ve bilgi davranış üzerinde tek başına olumlu etkiye sahip değilken, bilgi ve tutumun birbiri üzerinde pozitif yönde bir etkiye sahip olduğu ifade edilmiştir.

Karakaya vd., (2017) çeşitli değişkenlere göre öğretmen adaylarının (fen bilgisi ve sınıf öğretmenliği) doğa ile ilişkilerinin belirlenmesi amacıyla gerçekleştirdiği çalışmasında 363 öğretmen adayından “Doğayla İlişki Ölçeği” kullanılarak veri toplamıştır. İlişkisel tarama modeli kullanılan çalışmada veriler için uygun istatistiksel testler yapılmıştır. Çalışmanın sonucunda cinsiyet, öğrenim görülen bölüm ve sınıf düzeyi değişkenleri açısından öğretmen adaylarının doğayla ilişkilerinde anlamlı farklılık görülürken, doğa kuruluşuna üye olma, çevre dersi alma ve doğa etkinliğine katılma durumu değişkenlerine göre anlamlı farklılık olmadığı ifade edilmiştir.

2. BÖLÜM

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Okul öncesi öğretmenlerinin empatik eğilimleri ile doğayla ilişki ve çevre bilinci arasındaki ilişkide özgeciliğin aracı etkisini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen bu çalışma nicel bir çalışma olup, ilişkisel tarama modelinde gerçekleştirilmiştir. İlişkisel tarama modellerinde birçok değişkenin ortak etkisiyle değişimin varlığı ve düzeyi ifade edilmeye çalışılmaktadır (Karasar, 2009).

2.2. Çalışma Grubu

Çalışma grubunu 2018-2019 eğitim öğretim yılında Aydın ili Efeler, Köşk, Germencik, İncirliova ve Söke İlçelerinde bulunan Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı resmi ve özel anaokulları ve ilkokulların bünyesindeki anasınıflarında görev yapmakta olan basit seçkisiz küme örnekleme yöntemi ile belirlenen okul öncesi öğretmenleri oluşturmaktadır. Araştırmada toplam 323 okul öncesi öğretmenine ulaşılmış, eksik cevaplanan ve normal dağılımı etkileyen uç değerler çıkarıldıktan sonra 305 öğretmen ile çalışma gerçekleştirilmiştir.

2.3. Veri Toplama Araçları

Bu çalışma kapsamında verilerin toplanabilmesi amacıyla; Dökmen (1988) tarafından hazırlanan “Empatik Eğilim Ölçeği”, Ruston vd., (1981) tarafından geliştirilen, Tekeş ve Hasta (2015) tarafından Türkçe’ye uyarlanan “Özgecilik Ölçeği”, Nisbet vd., ’nin (2009) hazırladığı, Çakır vd.’nin (2015) Türkçe’ye uyarladığı “Doğayla İlişki Ölçeği” ve orijinali Milfont ve Duckitt (2006) tarafından geliştirilen ve Ak (2008) tarafından Türkçe’ye uyarlanan “Çevre Bilinci Ölçeği” kullanılmıştır.

2.3.1. Empatik Eğilim Ölçeği

Dökmen (1988) tarafından 70 kişilik bir öğrenci grubunda üç hafta arayla iki defa uygulanarak geliştirilen Empatik Eğilim Ölçeği’nin test tekrar test güvenirlik katsayısı .82; testi yarılama yöntemiyle aldıkları puanlar arasındaki korelasyon katsayısı .81; Edwards Kişilik Tercih Envanteri’nin “Duyguları Anlama” bölümü arasındaki ilişki ise .68 olarak

belirtilmiştir. 5’li likert tipi ölçektir ve 1’den (kesinlikle katılmıyorum) 5’e (kesinlikle katılıyorum) kadar derecelendirilmiştir. Olumsuz maddeler ters kodlanmıştır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 20, en yüksek puan ise 100’dür. Bu çalışma için ölçeğin Cronbach’s Alpha katsayı değeri .71 olarak bulunmuştur.

2.3.2. Özgeciliğin Ölçeği

Orijinali Ruston vd. (1981) tarafından 416 kişiyle 5’li likert tipinde geliştirilen Özgeciliğin Ölçeği, Tekeş ve Hasta (2015) tarafından Türkçe’ye uyarlanmıştır. Temeli çevrimiçi bir yazılımla 282 katılımcıdan veri toplayarak oluşturulmuştur. Katılımcılar aynı zamanda ölçüt bağıntılı geçerliğin testi için Dökmen (1988) tarafından geliştirilen “Empatik Eğilim” ölçeğini de doldurmuşlardır. Buradan hesaplanan korelasyon katsayısı .36 olarak bulunmuştur. Ölçek “Yardım Etme” ve “Bağışçılık” olmak üzere iki alt boyuttan ve 20 maddeden oluşmaktadır. İç tutarlık kat sayısı alt boyutlar için sırasıyla .81 ve .76 olarak bulunmuş; tamamı içi geçerli olan güvenirlik katsayısı ise .85 olarak ifade edilmiştir. Ölçeğin iki yarım test güvenirlik katsayısı .74; test tekrar test güvenirlik katsayısı ise .83 olarak bulunmuştur. 5’li likert tipi ölçek 1’den (kesinlikle katılmıyorum) 5’e (kesinlikle katılıyorum) kadar derecelendirilmiştir. Ölçeğin daha sonra 356 kişiden oluşan başka bir örneklem grubuna uygulanmasıyla iki faktörlü yapının uygunluğu ifade edilmiştir. Ölçekte olumsuz madde bulunmadığı için ters kodlama yapılmamıştır. Ölçekten en az 20 en fazla 100 puan alınabilmektedir. Puan yükseldikçe özgeciliğin arttığını göstermektedir. Bu çalışma için ölçeğin Cronbach’s Alpha katsayı değeri .86 olarak bulunmuştur.

2.3.3. Doğayla İlişki Ölçeği

Orijinali Nisbet vd. (2009) tarafından geliştirilen üç alt boyut ve 21 maddeden oluşan Doğayla İlişki Ölçeği (Dİ), Çakır ve ark (2015) tarafından 859 kişiden toplanan veriler ile Türkçe’ye uyarlanmıştır. Uyarlanmış hali “Dİ-deneyim”, “Dİ-perspektif” ve “Dİ-özbenlik” olmak üzere üç alt boyut ve 21 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin alt boyutlarının güvenirlik katsayıları sırasıyla .87; .74 ve .73 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin tamamı için geçerli olan güvenirlik katsayısı .88 olarak hesaplanmıştır. 5’li likert tipi ölçek 1’den (kesinlikle katılmıyorum) 5’e (kesinlikle katılıyorum) kadar derecelendirilmiştir. Olumsuz maddeler ters kodlanmıştır. Ölçekten en az 21 en fazla 105 puan alınabilmektedir. Bu çalışma için ölçeğin Cronbach’s Alpha katsayı değeri .78 olarak bulunmuştur.

2.3.4. Çevre Bilinci Ölçeği

Orijinali Milfont ve Duckitt (2006) tarafından geliştirilen ve 12 boyuttan oluşan Çevre Bilinci Ölçeği, Ak (2008) tarafından 937 kişiden toplanan veriler ile Türkçe'ye uyarlanmıştır. Uyarlanmış hali “Doğanın Tadı”, “Çevresel Eylemler”, “Çevresel Tehdit”, “İnsanların Doğadan Faydalanması”, “Bilim ve Teknolojiye Güven” ve “Nüfus Artışı Politikalarına Destek” olmak üzere altı alt boyuttan ve toplam 53 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin toplam güvenirlik katsayı değeri .87 olarak hesaplanmıştır. 7’li derecelendirme tipi ölçek 1’den (kesinlikle katılmıyorum) başlayarak 7’ye (kesinlikle katılıyorum) kadar derecelendirilmiştir. Olumsuz maddeler ters kodlanmıştır. Ölçekten en az 53 en fazla 371 puan alınabilmektedir. Bu çalışma için ölçeğin Cronbach’s Alpha katsayı değeri .79 olarak bulunmuştur.

2.4. Verilerin Toplanması

Aydın ili Efeler, Köşk, Germencik, Incirlioğlu ve Söke ilçelerinde bulunan Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı resmi ve özel anaokulları ve ilkokulların bünyesindeki anasınıflarında görev yapmakta olan okul öncesi öğretmenlerine uygulanacak olan “Empatik Eğilim”, “Özgeciliği”, “Doğayla İlişki” ve “Çevre Bilinci” ölçekleri için okul müdür ve müdür yardımcıları ile görüşülmüş, onların bilgisi dahilinde okul öncesi öğretmenlerine ölçekler ulaştırılmıştır. Okul öncesi öğretmenlerine ölçekler teslim edildikten sonra 1-10 gün arasında olacak şekilde ölçekleri doldurmaları istenmiş, öğretmenler için uygun bir zamanda teslim alınmıştır.

2.5. Verilerin Analizi

Ölçeklerden elde edilen verilerin normallik analizleri SPSS.21 programında çarpıklık ve basıklık değerleri kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Ölçeklerden alınan puanlara ilişkin normallik analizleri Tablo 2.1.’de verilmiştir. Ayrıca betimsel istatistikler ve değişkenler arasındaki korelasyon hesaplamaları SPSS. 21 programı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Değişkenler arasındaki korelasyon sonuçları Tablo 2.2.’ de verilmiştir. Okul öncesi öğretmenlerinin empatik eğilimleri ile doğayla ilişki ve çevre bilinci arasındaki ilişkide özgeciliğin aracı etkisi ise Andrew Hayes tarafından geliştirilmiş olan SPSS alt yapısı kullanılarak çalıştırılan PROCESS 3.4.1. (Model 4) kullanılarak test edilmiştir.

Tablo 2.1. Katılımcıların Ölçeklerden Aldığı Puanlara İlişkin Normallik Analizi Değerleri

	n	Çarpıklık	Çarpıklığın Standart Hatası	Basıklık	Basıklığın Standart Hatası
Empatik Eğilim Ölçeği Toplam Puan	305	-.025	.140	-.484	.278
Özgecilik Ölçeği Toplam Puan	305	.132	.140	-.140	.278
Doğayla İlişki Ölçeği Toplam Puan	305	-.011	.140	-.436	.278
Çevre Bilinci Ölçeği Toplam Puan	305	-.151	.140	-.310	.278

Tablo 2.1. incelendiğinde ölçeklere ait çarpıklık ve basıklık değerlerinin -1 ile +1 aralığında oldukları görülmektedir. Bu değerlere göre verilerin normal dağılım gösterdiği kabul edilmiştir (Morgan vd., 2004:57).

Tablo 2.2. Değişkenler Arasındaki Korelasyon Sonuçları

Değişkenler	1	2	3	4
1. Empatik Eğilim	-			
2. Özgecilik	.35**	-		
3. Doğayla İlişki	.33**	.40**	-	
4. Çevre Bilinci	.27**	.33**	.53**	-

*n=305, *p<.01, **p<.001*

Tablo 2.2. incelendiğinde özgecilik ile empatik eğilim arasında pozitif ve anlamlı ($r=.35$, $p<.001$), doğayla ilişki arasında pozitif ve anlamlı ($r=.40$, $p<.001$), çevre bilinci arasında pozitif ve anlamlı ($r=.33$, $p<.001$) bir ilişki olduğu görülmektedir. Doğayla ilişki ile empatik eğilim arasında pozitif ve anlamlı ($r=.33$, $p<.001$), çevre bilinci arasında pozitif ve anlamlı ($r=.53$, $p<.001$) bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Çevre bilinci ile empatik eğilim arasında ise pozitif ve anlamlı ($r=.27$, $p<.001$) bir ilişki bulunmuştur.

3. BÖLÜM

3. BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde çalışmanın katılımcılarının ölçekten aldığı toplam puanlara ilişkin betimsel istatistikler ve alt amaçlara ait elde edilen verilerin analizlerine ilişkin bulgular ve bunlara ait yorumlara yer verilmiştir.

3.1. Katılımcıların Ölçeklerden Aldığı Toplam Puanlara İlişkin Betimsel İstatistikler

Tablo 3.1. Katılımcıların Ölçeklerden Aldığı Toplam Puanlara İlişkin Betimsel İstatistikler

	n	Min	Max	$\bar{x}$	ss
Empatik Eğilim Ölçeği Toplam Puan	305	56.00	95.00	75.96	7.93
Özgecilik Ölçeği Toplam Puan	305	39.00	100.00	69.39	11.91
Doğayla İlişki Ölçeği Toplam Puan	305	59.87	105.00	83.49	8.98
Çevre Bilinci Ölçeği Toplam Puan	305	204.10	356.00	282.76	30.34

Tablo 3.1. incelendiğinde Empatik Eğilim Ölçeği Puan Ortalamaları $\bar{x}=75.96$, Özgecilik Ölçeği Puan Ortalamaları $\bar{x}=69.39$, Doğayla İlişki Ölçeği Puan ortalamaları $\bar{x}=83.49$, Çevre Bilinci Ölçeği Puan ortalamaları $\bar{x}=282.76$ olduğu görülmektedir.

3.2. Birinci Alt Amaca İlişkin Bulgular

Empatik eğilim ile doğayla ilişki arasındaki ilişkide özgeciliğin aracı etkisi SPSS Andrew Hayes tarafından geliştirilmiş olan SPSS alt yapısı kullanılarak çalıştırılan PROCESS makrosu (Model 4) kullanılarak test edilmiştir.

PROCESS 3.4.1. kullanılarak öncelikle a yoluna ait ilişkiler incelenerek empatik eğilimin özgecilik üzerindeki etkilerine bakılmıştır. Analiz sonucunda ortaya çıkan sonuçlar Tablo 3.2.'de verilmiştir.

Tablo 3.2. Empatik Eğilimin Özgecilik Üzerinde Etkisi

Model	4					
Y (bağımlı)	Doğayla İlişki					
X (bağımsız)	Empatik Eğilim					
M (aracı)	Özgecilik					
Örneklem Büyüklüğü	305					
Bağımlı Değişken: Özgecilik						
Model Özeti						
R	R-sq	MSE	F	df1	df2	P
.35	.12	125.20	41.25	1.00	303.00	.00
Model						
	Katsayılar	se	t	p	LLCI	ULCI
Sabit	29.91	6.18	4.84	.00	17.74	42.07
Empatik Eğilim	.52	.08	6.42	.00	.36	.68
Standardize Katsayılar						
	Katsayılar					
Empatik Eğilim	.35					

Tablo 3.2.’deki bulgulara bakıldığında, tablonun en başında kullanılan model numarasının Model: 4 olduğu görülmektedir. SPSS PROCESS ile aracılık analizi test edilirken “basit aracılık analizi” için tercih edilen model “4 numaralı model” olduğundan ilerleyen aşamalarda analiz sonuçlarında model 4 olarak görülecektir.

Analize dahil edilen değişkenlerin isimleri (*Y: Doğayla İlişki, X: Empatik eğilim, M: Özgecilik*) ve örneklem büyüklüğü 305 olarak görülmektedir. Sonraki satırda ise bağımsız değişken olan empatik eğilimin (*X*), aracı değişken olan özgeciliğe (*M*) etkisini gösteren regresyon analizi sonuçları (*a* yolu) yer almaktadır. Buna göre empatik eğilimin özgeciliği anlamlı düzeyde ve olumlu yönde etkilediği görülmektedir. Tabloda standardize olmayan β değeri $\beta = .52$, %95 CI [.36; .68], $t=6.42$ ona karşılık gelen *p* değeri $.00 < .01$. β (standardize olmayan β) değerinin anlamlı olduğu, hem tabloda yer alan *p* değerinin .01’ den küçük olmasından, hem de güven aralığına (confidental interval) ait değerlerin 0 (sıfır) değerini kapsamamasından anlaşılmaktadır (Gürbüz, 2019). Ayrıca empatik eğilim, özgecilikteki değişimin yaklaşık %12’sini ($R^2=.12$) açıklamaktadır.

İkinci olarak *b* ve *c*’ yolları modele dahil edilerek analizler gerçekleştirilmiş ve empatik eğilimin özgecilik aracılığıyla doğayla ilişki üzerine etkisi incelenmiştir. Analiz sonuçları Tablo 3.3. de verilmiştir.

Tablo 3.3. Empatik Eğilimin ve Özgeciliğin Doğayla İlişki Üzerindeki Etkileri

Bağımlı Değişken: Doğayla İlişki						
Model Özeti						
R	R-sq	MSE	F	df1	df2	p
.45	.20	64.73	38.44	2.00	302.00	.00
Model						
	Katsayılar	se	t	p	LLCI	ULCI
Sabit	47.89	4.61	10.38	.00	38.81	56.97
Empatik Eğilim	.24	.08	3.89	.00	.12	.36
Özgecilik	.25	.04	6.03	.00	.17	.33
Standardize Katsayılar						
	Katsayılar					
Empatik Eğilim	.21					
Özgecilik	.33					

Tablo 3.3.'de aracı değişken olan özgecilik (M) (b yolu) ile empatik eğilim değişkeninin (X) (c' yolu), bağımlı değişken olan doğayla ilişki üzerindeki birlikte etkileri görülmektedir. Buna göre özgeciliğin, doğayla ilişkiyi anlamlı düzeyde ve olumlu yönde etkilediği görülmektedir ($\beta=.25$, %95 CI [.17; .33], $t=6.02$, $p=.00<.01$). Ayrıca empatik eğilimin de aynı şekilde doğayla ilişki üzerinde anlamlı düzeyde ve olumlu yönde bir etkisi görülmüştür ($\beta=.24$, %95 CI [.12; .36], $t=3.89$, $p=.0001<.01$). Empatik eğilim ve özgecilik, doğayla ilişkideki değişimin yaklaşık %20'sini ($R^2=.20$) açıklamaktadır.

Tablo 3.4. Empatik Eğilimin Doğayla İlişki Üzerindeki Toplam Etkisi

Toplam Etki Modeli						
Bağımlı Değişken: Doğayla İlişki						
Model Özeti						
R	R-sq	MSE	F	df1	df2	p
.33	.12	72.28	36.33	1.00	303.00	.00
Model						
	Katsayılar	se	t	p	LLCI	ULCI
Sabit	55.34	4.70	11.78	.00	46.10	64.58
Empatik Eğilim	.37	.06	6.03	.00	.25	.49
Standardize Katsayılar						
	Katsayılar					
Empatik Eğilim	.33					

Tablo 3.4.' de aracı değişken olan özgeciliğin (M) olmadığı bir modelde, empatik eğilimin (X) doğayla ilişki (Y) üzerindeki etkisini (c yolu) yani toplam etki görülmektedir. Buna göre özgeciliğin olmadığı durumda, empatik eğilimin doğayla ilişkiyi olumlu yönde

anlamli şekilde etkilediği görülmektedir ($\beta=.37$, %95 CI [.25; .49], $t=6.03$, $p=.00 < .01$).

Tablo 3.5. Empatik Eğilimin Doğayla İlişki  zerindeki Toplam, Doğrudan ve Dolaylı (Aracı) Etkileri

Empatik Eğilimin Doğayla İlişki Üzerindeki Toplam Etkisi							
Etki	se	t	P	LLCI	ULCI	c_ps	c_cs
.37	.06	6.03	.00	.25	.50	.04	.33
Empatik Eğilimin Doğayla İlişki Üzerindeki Doğrudan Etkisi							
Etki	se	t	P	LLCI	ULCI	c'_ps	c'_cs
.24	.06	3.89	.00	.12	.36	.03	.21
Empatik Eğilimin Doğayla İlişki Üzerindeki Dolaylı (Aracı Etkisi)							
	Etki	BootSE		BootLLCI		BootULCI	
Özgecilik	.13	.03		.08		.19	
Empatik Eğilimin Doğayla İlişki Üzerindeki Kısmi Standardize Dolaylı Etkisi							
	Etki	BootSE		BootLLCI		BootULCI	
Özgecilik	.01	.00		.09		.02	
Empatik Eğilimin Doğayla İlişki Üzerindeki Tam Standardize Dolaylı Etkisi							
	Etki	BootSE		BootLLCI		BootULCI	
Özgecilik	.11	.03		.07		.17	

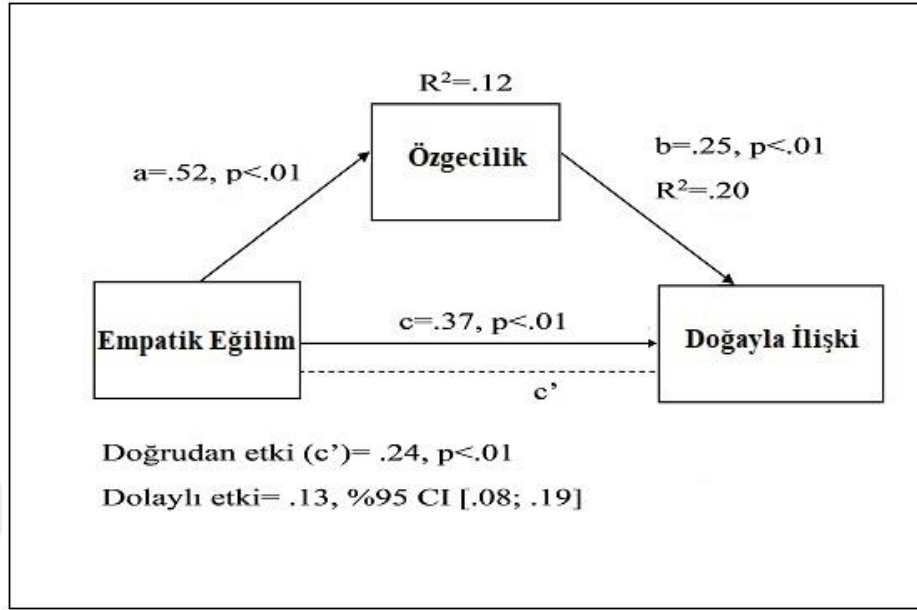
Tablo 3.5.'de bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki toplam, doğrudan ve dolaylı etkileri görülmektedir ve analiz en önemli sonuçlarını içermektedir. Bu tablo, empatik eğilimin (X) aracı değişken olan  zgecilik (M) vasıtasıyla, doğayla ilişki üzerindeki etkisini göstermektedir. Ayrıca tablo incelendiğinde, önceki tablolarda verilen empatik eğilimin doğayla ilişki üzerindeki doğrudan ve toplam etkilerine ilişkin bulgulara tekrar yer verildiği görülmektedir. Sonrasında ise empatik eğilimin doğayla ilişki davranışı üzerinde dolaylı etkisi olup olmadığını gösteren dolaylı etki (indirect effect) değeri “bootstrap tekniği” ile elde edilen güven aralıkları ile raporlanmıştır.

Empatik eğilimin doğayla ilişki üzerindeki dolaylı etkisinin anlamli olduğu, dolayısıyla özgeciliğin empatik eğilim ile doğayla ilişki arasındaki ilişkiye aracılık ettiği tespit edilmiştir ($\beta=.13$, %95 BCA CI [.08; .19]).

Ayrıca tabloda son kısımda, empatik eğilimin doğayla ilişki üzerindeki tam ve kısmi standardize edilmiş etki büyüklükleri verilmiştir. Buna göre, her etki b y kl ğindeki güven aralıkları 0 (sıfır) değerini kapsamadığından anlamlidir.

Tablo 3.5.'e göre X'in Y  zerindeki tam ve kısmi standardize değerleri şoyledir: Tam standardize etki büyüklüğü = $.11 = (.11)^2 = .01$, Kısmi standardize etki büyüklüğü = $.14$.

Buna göre ($K^2=.01$) test edilen modeldeki aracılık etkisinin düşük değere yakın olduğu söylenebilir.

Not: Standardize edilmemiş beta katsayıları raporlanmamıştır. R^2 değerleri, açıklanan varyansı göstermektedir.

Şekil 3.1. Empatik Eğilim ile Doğayla İlişki Arasındaki İlişkide Özgeciliğin Aracı Etkisine İlişkin Analiz Sonuçlarının Raporu (N=305)

3.3. İkinci Alt Amaca İlişkin Bulgular

Empatik eğilim ile çevre bilinci arasındaki ilişkide özgeciliğin aracı etkisi test birinci amacı test etmek için gerekli olan testler kullanılarak, SPSS PROCESS (Model 4) ile test edilmiştir. Empatik eğilim (X) ve özgeciliik (M) arasındaki ilişki birinci alt amaçta gösterildiği için tekrar gösterilmemiştir.

Tablo 3.6. Empatik Eğilim ve Özgeciliğin Çevre Bilinci Üzerindeki Etkileri

Bağımlı Değişken: Çevre Bilinci						
Model Özeti						
R	R-sq	MSE	F	df1	df2	p
.37	.14	789.40	24.27	2,00	302.00	.00
Model						
	Katsayılar	se	t	p	LLCI	ULCI
Sabit	183.26	16.20	11.31	.00	151.38	215.13
Empatik Eğilim	.69	.22	3.11	.00	.25	1.11
Özgecilik	.70	.15	4.77	.00	.41	.98
Standardize Katsayılar						
	Katsayılar					
Empatik Eğilim	.18					
Özgecilik	.27					

Tablo 3.6’da aracı değişken olan özgecilik (*M*) (*b* yolu) ile empatik eğilim değişkeninin (*X*) (*c*’ yolu), bağımlı değişken olan çevre bilinci (*Y*) üzerindeki birlikte etkileri görülmektedir. Buna göre özgeciliğin, çevre bilincini anlamlı düzeyde ve olumlu yönde etkilediği görülmektedir ($\beta=.70$, %95 CI [.41; .98], $t=4.77$, $p=.00 <.01$). Ayrıca empatik eğilimin de aynı şekilde çevre bilinci üzerinde anlamlı düzeyde ve olumlu yönde bir etkisi görülmüştür ($\beta=.69$, %95 CI [.25; 1.11], $t=3.11$, $p=.002<.01$). Empatik eğilim ve özgecilik, çevre bilincindeki değişimin yaklaşık %14’ünü ($R^2=.14$) açıklamaktadır.

Tablo 3.7. Empatik Eğilimin Çevre Bilinci Üzerindeki Toplam Etkisi

Toplam Etki Modeli						
Bağımlı Değişken: Çevre Bilinci						
Model Özeti						
R	R-sq	MSE	F	df1	df2	p
.27	.07	855.71	24.05	1.00	303.00	.00
Model						
	Katsayılar	se	t	p	LLCI	ULCI
Sabit	203.95	16.16	12.62	.00	172.16	235.75
Empatik Eğilim	1.04	.21	4.90	.00	.62	1.45
Standardize Katsayılar						
	Katsayılar					
Empatik Eğilim	.27					

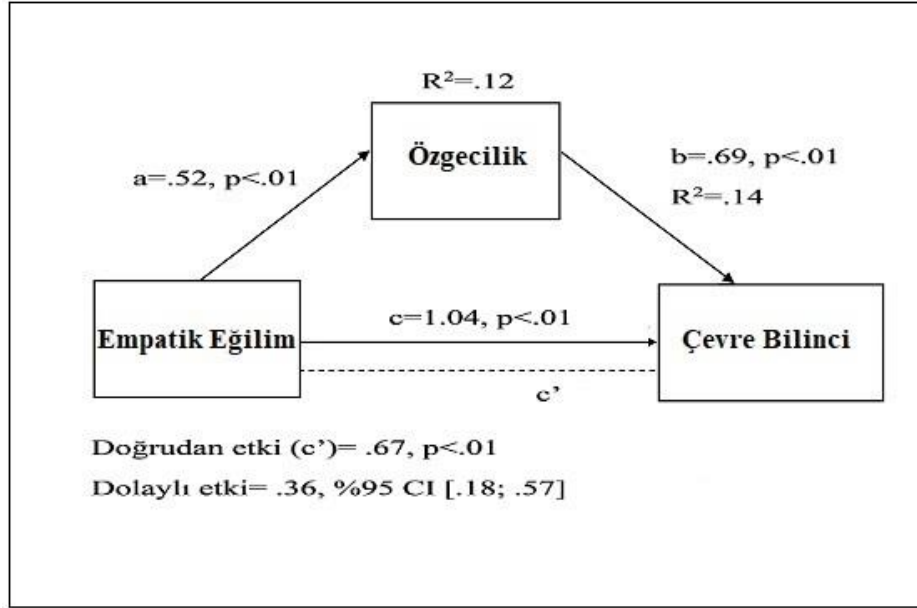
Tablo 3.7.’de özgeciliğin (*M*) olmadığı bir modelde, empatik eğilimin (*X*), çevre bilinci (*Y*) üzerindeki etkisi (*c* yolu), yani toplam etki görülmektedir. Buna göre, özgeciliğin olmadığı durumda, empatik eğilimin değerlere göre, empatik eğilimin özgeciliğin olmadığı

durumda çevre bilincini olumlu yönde anlamlı şekilde etkilediği görülmektedir ($\beta=1.04$, %95 CI [.62; 1.45], $t=4.90$, $p=.00<.01$).

Tablo 3.8. Empatik Eğilimin Çevre Bilinci Üzerindeki Toplam, Doğrudan ve Dolaylı (Aracı) Etkileri

Empatik Eğilimin Çevre Bilinci Üzerindeki Toplam Etkisi							
Etki	se	T	p	LLCI	ULCI	c_ps	c_cs
1.04	.21	4.90	.00	.62	1.45	.03	.27
Empatik Eğilimin Çevre Bilinci Üzerindeki Doğrudan Etkisi							
Etki	se	T	p	LLCI	ULCI	c'_ps	c'_cs
.68	.28	3.11	.00	.25	1.11	.02	.18
Empatik Eğilimin Çevre Bilinci Üzerindeki Dolaylı (Aracı Etkisi)							
	Etki	BootSE		BootLLCI		BootULCI	
Özgecilik	.36	.11		.18		.57	
Empatik Eğilimin Çevre Bilinci Üzerindeki Kısmi Standardize Dolaylı Etkisi							
	Etki	BootSE		BootLLCI		BootULCI	
Özgecilik	.01	.00		.01		.02	
Empatik Eğilimin Çevre Bilinci Üzerindeki Tam Standardize Dolaylı Etkisi							
	Etki	BootSE		BootLLCI		BootULCI	
Özgecilik	.09	.03		.05		.15	

Tablo 3.8.'e bakıldığında empatik eğilimin çevre bilinci üzerindeki dolaylı etkisinin anlamlı olduğu, dolayısıyla özgeciliğin empatik eğilim ile çevre bilinci arasındaki ilişkiye aracılık ettiği tespit edilmiştir ($\beta=.36$, %95 BCA CI [.18; .57]. Ayrıca X 'in Y üzerindeki tam ve kısmi standardize değeri şöyledir: Tam standardize etki büyüklüğü=.09= $(0.09)^2=.01$. Kısmi standardize etki büyüklüğü= .01. Bu sonuçlara göre ($K^2=.01$) test edilen modeldeki aracılık etkisinin düşük değere yakın olduğu söylenebilir. Bu bulgulardan yola çıkarak empatik eğilim ve çevre bilinci arasındaki ilişkide özgeciliğin aracı rolüne ilişkin analiz sonuçları gösterilmiştir.

Not: Standardize edilmemiş beta katsayıları raporlanmamıştır. R2 değerleri, açıklanan varyansı göstermektedir.

Şekil 3.2. Empatik Eğilim ile Çevre Bilinci Arasındaki İlişkide Özgeciliğin Aracı Etkisine İlişkin Analiz Sonuçlarının Raporu (N=305)

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu bölümde 2018-2019 eğitim öğretim yılında Aydın ili Efeler, Köşk, Germencik, İncirliova ve Söke ilçelerinde bulunan Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı resmi ve özel anaokulları ve ilkokulların bünyesindeki anasınıflarında görev yapmakta olan okul öncesi öğretmenlerinin katılımı ile gerçekleştirilen çalışmanın bulgularına dayalı olarak ulaşılan sonuçlara ve bu sonuçlar doğrultusunda geliştirilen tartışma ve önerilere yer verilmiştir.

Hem birinci alt amaç (empatik eğilim ile doğayla ilişki arasındaki ilişkide özgeciliğin aracı etkisi) hem de ikinci alt amaç için (empatik eğilim ile çevre bilinci arasındaki ilişkide özgeciliğin aracı etkisi) yapılan analizlere ait bulgulara göre; empatik eğilim özgeciliği (a yolu) anlamlı düzeyde ve olumlu yönde etkilemiştir ($\beta = .52$, %95 CI [.36; .68], $t = 6.42$, $p = .00 < .01$.) Ayrıca empatik eğilim, özgeciliğindeki değişimin yaklaşık %12'sini ($R^2 = .12$) açıklamaktadır. Daha önceki çalışmalar incelendiğinde empatik eğilim ile özgecilik arasında ilişki olduğu (Andreoni ve Rao, 2011; Batson vd., 1981; Burks vd., 2012; Cialdini vd., 1997; Rushton vd., 1981), özgeci davranış tanımlanırken empatik eğilim bir kriter olarak kullanıldığı görülmüştür (Eslinger vd., 2002). Mehrabian ve Epstein (1972), empatik eğilimi yüksek insanların yardım etme davranışını gösterme eğiliminde olduğunu, Batson vd. (1981), ise yardım etme davranışının egoistik ya da özgecil olabileceğini ifade etmiştir. Eğer bireyin düşüncesi egoistikse, diğer bir deyişle kendi çıkarları daha ön plandaysa, yardım etmekten kaçınmanın daha kolay olduğu zamanlarda yardım etmediği görülmüştür. Oysa egoizm karşıtı bir davranış olarak tanımlanan özgeci davranış (Scott ve Seglow, 2007), çıkar beklemeden, insanlara faydalı olmaya çalışarak, diğerlerinin yararını da kendininki kadar düşünerek yapılan ve bencil olmayan davranışlar olduğu için (Avcı vd., 2013; Gintis vd., 2003; Khalil, 2004), yardım etmesi kolay da olsa zor da olsa bu davranışı gerçekleştirecektir (Batson vd., 1981). Dolayısıyla kişinin empati kurması, özgeciliğini harekete geçirecektir (Batson, 1991; Batson ve Ahmad, 2001; Coke vd., 1978; Krebs, 1975; Yavuzer, 2017). Bu açılardan bakıldığında çalışmanın bu bulgusunun literatürdeki çalışmalarla tutarlı olduğu görülmektedir.

Birinci alt amaca ait özgecilik ve doğayla ilişki (b yolu) arasındaki ilişki için yapılan analizlere ait bulgulara göre özgeciliğin, doğayla ilişkiyi anlamlı düzeyde ve olumlu yönde etkilediği görülmektedir ($\beta = .25$, %95 CI [.17; .33], $t = 6.03$, $p = .00 < .01$). Daha önceki çalışmalar incelendiğinde; özgeciliğin, çevresel problemlerin getirdiği sonuçlar açısından farkındalık sağlayacağı ifade edilmektedir (Ghazali vd., 2019; Stern vd., 1999). Çevresel

sonuçlar açısından farkındalığın bireylerin doğayla ilişkisini güçlendireceği söylenbilir. Literatür incelendiğinde; doğayla ilişkisi yüksek kişilerin kendilerini doğanın bir parçası olarak gördüğü ve diğer canlılara karşı da bir sorumluluk hissettiği, doğayla ilişkisi zayıf kişilere kıyasla çevresel problemlerin yarattığı tahribata yönelik daha kaygılı olduğu ve çevresel davranışlarda bulunduğu ifade edilmiştir (Dutcher vd., 2007; Schultz vd., 2004). Doğayla ilişkisi yüksek kişilerin çevresel problemlerin farkında, hayvanların çektiği acıları umursayan, evre konusunda yaptıklarının dünyanın farklı yerlerindeki problemlere de çözüm sağlayacağını düşünen kişiler olduğundan, çevresel problemlerin çözümünde başarıya ulaşmak için bireyin doğayla ilişkisinin yüksek olması gerekmektedir (Baylan, 2009; akır vd., 2015). Aynı zamanda özgeci kişilerin daha çok gönüllü davranışlarda bulunduğunu ifade edilmektedir (Atan vd., 2018; Eisenberg, 2015; Leeds, 1963). Özgeci kişilerin başkalarının da ilgi ve çıkarlarını gözetken, bencillik ve bireycilik karşıtı davranışlarda bulunduğu (Marshall, 1999), hatta bazen kişisel bir bedel ödeyerek, başkalarının çıkar ve iyiliğini düşündükleri ifade edilmiştir (Budak, 2009). Buradan hareketle özgecilik ve doğayla ilişki arasındaki ilişkinin özgeci kişilerin sadece insanlara değil, varlıkları tehlike altında olan canlı türlerine ve yakın çevresindeki ya da endüstriyel devrimin yarattığı küresel evre problemlerine de yardım etme sürecinde gönüllü olup, sorumluluk alabileceğinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Birinci alt amaca ait empatik eğilim ve doğayla ilişki (c yolu) arasındaki ilişki için yapılan analizlere ait bulgulara göre empatik eğilimin özgeciliğin olmadığı durumda da doğayla ilişkiyi olumlu yönde anlamlı şekilde etkilediği görülmektedir ($\beta=.37$, %95 CI [.25; .49], $t=6.03$, $p=.00<.01$). Daha nceki çalışmalar incelendiğinde; empatinin diğer tüm canlılar ile kurulabileceği ve bu sayede doğanın daha iyi anlaşılabilir olacağı görülmektedir (Schultz, 2000; Sevilano vd., 2007; Berenguer, 2007). Doğadaki kuş, ağaç gibi canlılarla empati kurmanın, çevreyi koruyacak davranışlar gösterdiği ifade edilmiştir (Berenguer, 2007). Empatik eğilim ile doğayla ilişki arasındaki ilişkinin sebebi; çevreyi oluşturan ögelerden doğa, insan ve insan elinden çıkan ürünlerden bir tanesiyle yeterince empati kurabilen bir kişinin diğer ögelerle de empati kurabileceği ifadesi (Dökmen, 2017) ile açıklanabilir.

Birinci alt amaca ait analizler sonucunda empatik eğilimin doğayla ilişki üzerindeki dolaylı etkisinin anlamlı olduğu, dolayısıyla özgeciliğin empatik eğilim ile doğayla ilişki arasındaki ilişkiye aracılık ettiği tespit edilmiştir ($\beta=.13$, %95 BCA CI [.08; .19]).

İkinci alt amaca ait özgecilik ve çevre bilinci (b yolu) arasındaki ilişki için yapılan analizlere ait bulgulara göre özgeciliğin, çevre bilincini anlamlı düzeyde ve olumlu yönde etkilediği belirlenmiştir ($\beta=.70$, %95 CI [.41; .98], $t=4.77$, $p=.00 <.01$). Özgecilik doğayla ilişkide olduğu gibi çevre bilincini de olumlu etkilemiştir. Daha önceki çalışmalar incelendiğinde; özgeciliğin çevresel davranış değişiklik yaratmada etkili bir faktör olduğu ifade edilmektedir (Stern vd., 1995; Yapıcı, 2009). Batson (1991), Krebs ve Van Hersteren (1992), özgeciliği tanımlarken yardım etme güdüsünü önemsemiştir. Özgeciliği açıklamaya yönelik çalışmalar, insanların kendi çıkarları doğrultusunda davranma ya da diğerlerine yardım etme arasında tercih yapmak durumunda kaldığı sosyal ikilemlere dayanmaktadır. İnsanların sosyal ikilem durumlarında çoğunlukla özverili tavır sergiledikleri ortaya konmakla beraber, sosyal ikilemlerin yaşamın içinden olması, ekonomik, kültürel alanda yaşamı etkilemesi açısından önemi büyüktür (Üzümlü ve Gezgin, 2019). Sosyal ikilemlerin doğal enerji kaynaklarının kısıtlı olduğu bilindiği halde hala buna devam edilmesi, nesli tükenmekte olan hayvanların hala çeşitli amaçlar için öldürülmesi gibi çevresel problemler için de söz konusu olduğu düşünülmektedir. Bu ikilemde kişiler sadece kendini düşünerek en yüksek çıkarı edinebilmesine rağmen, herkesin işbirliği yapması, yani özgeci davranması herkes için daha kazançlı olacaktır. Dolayısıyla bireyin kendi bakış açısından çevreyi anlamlandırarak onu farkına varması anlamına gelen çevre bilinci (Ak, 2008) ile özgeciliğin ilişkisi, özgeci kişilerin yardım etme güdüsünü, çevresel problemler gibi sosyal ikilemlerde de gösterebileceği ile açıklanabilir.

İkinci alt amaca ait empatik eğilim ve çevre bilinci (c yolu) arasındaki ilişki için yapılan analizlere ait bulgulara göre empatik eğilimin, çevre bilincini anlamlı düzeyde ve olumlu yönde etkilediği görülmektedir ($\beta=1.04$, %95 CI [.62; 1.45], $t=4.90$, $p=.00<.01$). Empati sayesinde kişi kendi deneyimlerinden yola çıkarak, diğer canlılar hakkında olumlu tutum, bilinç ve duygular geliştirebilir (Dökmen, 2017). Empati kuran kişi karşısındakini anlamaya çalışarak, toplumsal sorunları anlayarak ve çözümü için yol arayacağı için toplumsal sorunların azaltılmasında önemli rol oynayacaktır (Genç ve Kalafat, 2010). İnsanlarla empati kurabilen kişiler doğa ile de empati kurarak, onu koruma noktasında daha duyarlı davranacaktır (Elkesik, 2013). Diğer canlılarla olan etkileşimi bireyin çevresel problemlere karşı bilinçli davranmasını etkilemektedir (Erten, 2012; Karaismailoğlu, 2007). Empatik eğilim ile çevre bilinci arasındaki ilişki; empatik eğilimi yüksek olan kişilerin, toplumsal bir sorun olan çevresel problemlere karşı daha duyarlı olması ile açıklanabilir.

İkinci alt amaca ait analizler sonucunda empatik eğilimin çevre bilinci üzerindeki dolaylı etkisinin anlamlı olduğu, dolayısıyla özgeciliğin empatik eğilim ile çevre bilinci arasındaki ilişkiye aracılık ettiği tespit edilmiştir ($\beta=.36$, %95 BCA CI [.18; .57]).

Okul öncesi öğretmenlerinin empatik eğilimleri ile doğayla ilişki ve çevre bilinci arasındaki ilişkide özgeciliğin aracı etkisini belirlemek amacıyla yapılan bu çalışmada, empatik eğilim ile doğayla ilişki ve çevre bilinci arasındaki ilişkide özgeciliğin aracılık etkisinin önemli olduğu bulunmuştur. Çalışmadan elde edilen sonuçlardan hareketle, özgeciliğin aracı etkisi göz önüne alındığında, doğayla ilişki ve çevre bilincinin yükseltilmesi için bireylerin empatik eğilimin ve özgeciliğin artırılmasının önemi daha iyi anlaşılmaktadır.

Öneriler

- Yürütülecek çalışmalarda okul öncesi öğretmenlerin empatik eğilim, özgecilik, doğayla ilişki ve çevre bilinci açısından yürüttükleri çalışmalara odaklanılabilir.
- Okul öncesi öğretmenlerinin empatik eğilimleri, özgecilikleri, doğayla ilişki ve çevre bilinçleri arasındaki ilişkide demografik özelliklerin etkisi de incelenebilir.
- Okul öncesi öğretmenleri ile gerçekleştirilen bu çalışma, farklı branşlardaki öğretmenlerle de gerçekleştirilebilir.
- Çalışmanın sonucunda empatik eğilim ile doğayla ilişki ve çevre bilinci arasında özgeciliğin aracı rolü olduğu görülmüştür. Dolayısıyla doğayla ilişkiyi ya da çevre bilincini geliştirmek için yapılacak etkinlik/seminerlerde empatik eğilimi ve özgeciliği geliştirmeye de yer verilebilir.

5. KAYNAKLAR

- Acar, M.C. & Apak, H. (2017). Sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin empatik eğilimleri ile özgecilik düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 28 (1), 93-112.
- Acar, Ş. (2019). *Okul öncesi öğretmenlerin iletişim becerileri ve empatik eğilimlerinin farklı değişkenler açısından incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Açıkalın, A. (2000). *İlköğretim okulu yöneticilerinin dönüşümcü liderlik özellikleri ve empati becerileri arasındaki ilişki (Ankara ili örneği)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Ak, S. (2008). *İlköğretim öğretmen adaylarının çevreye yönelik bilinçlerinin bazı demografik değişkenler açısından incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Akın, G. (2017). *İnsan çevre etkileşimi*. Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.
- Aksay, C.S., Ketenoğlu, O. & Kurt, L. (2005). Küresel ısınma ve iklim değişikliği. *Selçuk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Fen Dergisi*, 25(1), 29-42.
- Andreoni, J. & Rao, J. M. (2011). The power of asking; How communication affects selfishness, empathy and altruism. *Journal of Public Economics*, 95, 513-520.
- Arpacı, P. & Özmen, D. (2014). Hemşirelik öğrencilerinin özgecilik ve empatik eğilim düzeyleri ve aralarındaki ilişki. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*, 11(3), 51-57.
- Atan, T., Taşçı A. & Başcılar, M. (2018). Üniversite öğrencilerinin gönüllü olma motivasyonları ile özgecilik düzeyleri arasındaki ilişki. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 5 (26), 2483-2493.
- Avcı, D., Aydın, D. & Özbaşaran, F. (2013). Hemşirelik öğrencilerinde empati-özgecilik ilişkisi ve özgeci davranışın bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Balıkesir Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2(2), 108-113.
- Balcı, E. (2012). *Sınıf öğretmenlerinin empatik eğilim düzeyleri (Beşiktaş ilçesi örneği)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Batson, C. D., Duncan, B.D, Ackerman, P., Buckley, T. & Birch, K. (1981). Is empathic emotion a source of altruistic motivation? *Journal of Personality and Social Psychology*, 40 (2), 290-302.
- Batson, C.D. & Ahmad, N. (2001). Empathy-induced altruism in a Prisoner's Dilemma II: What if the target of empathy has defected? *European Journal of Social Psychology*, 31, 25-36.

- Batson, C.D. (1991). *The altruism question: Toward a social-psychological answer*. Hillsdale NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Bayındır, M. (2018). *Antrenörlerin liderlik özellikleri ile empati düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Baylan, E. (2009). Doğaya ilişkin inançlar, kültür ve çevre sorunları arasındaki ilişkilerin kuramsal bağlamda irdelenmesi. *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*, 1(2), 67-74.
- Bekil, M. (2019). *Öğretmenlerde mutluluğun yordayıcıları olarak sosyal bağlılık, özgecilik ve sosyal empati*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Muğla.
- Berenguer, J. (2007). The effect of empathy in proenvironmental attitudes and behaviors. *Environment and Behavior*, 39 (2), 269-283.
- Berenguer, J. (2010). The effect of empathy in environmental moral reasoning. *Environment and Behavior*, 42(1), 110-134.
- Bozkurt, Y. (2012). *Çevre sorunları ve politikaları (Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde Türkiye'de çevre politikalarının dönüşümü)*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Buchheit, R.G. (2018). Corrosion resistant coatings and paints. M. Kutz (Ed). *Handbook of environmental degradation of materials* içinde (449-468). India: Elsevier.
- Budak, S. (2009). *Psikoloji Sözlüğü*, (4. Baskı). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Buhan, B. (2006). *Okul öncesinde görev yapan öğretmenlerin çevre bilinci ve bu okullardaki çevre eğitiminin araştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Bulut, H. & Düşmez, İ. (2014). Öğretmenlerin empatik eğilim becerilerinin demografik ve mesleki değişkenler bakımından karşılaştırılması. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5, 105-115.
- Burks, D.J., Youll, L.K. & Durstchi, J.P. (2012). The empathy-altruism association and its relevance to health care professions. *Social Behavior and Personality*, 40 (3), 395-400.
- Cialdini, R.B., Brown, S.L., Lewis, B.P., Luce, C. & Neuberg, S.L. (1997). Reinpreting the empathy- altruism relationship when one into one equals ones. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73(3), 481-494.
- Coke, S.J., Batson, C.D & McDavis, K. (1978). Empathic mediation of helping. *Journal of Personality and Social Psychology*, 36 (7), 752-766.
- Cullen, J. (1993). Preschool children's use and perceptions of outdoor play areas. *Early Child Development and Care*, 89, 45-56.

- Çakır, B., Karaarslan, G., Şahin, E. & Ertenpınar, H. (2015). Doğayla ilişki ölçeğinin Türkçe'ye adaptasyonu. *İlköğretim Online*, 14(4),1370-1383.
- Çeken, H., Ökten, Ş. & Ateşoğlu, L. (2008). Eşitsizliği derinleştiren bir süreç olarak küreselleşme ve yoksulluk. *C. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 9 (2), 79-95.
- Çelik, E. (2008). *Okul öncesi eğitim öğretmenlerinin empatik eğilimlerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Çepel, N. (2003). *Ekolojik sorunlar ve çözümleri*. Ankara: TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları.
- Çetin, O.B. (2013). Çevre ve toplum. N.Suğur (Ed.) *İnsan ve toplum içerisinde* (82-98). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.
- Çölleşme ve Erozyonla Mücadele Genel Müdürlüğü (2017). *Çölleşme ile mücadele*. 16 Şubat 2020 tarihinde, <https://www.tarimorman.gov.tr/CEM/Belgeler/yay%C4%B1nlar/yay%C4%B1nlar%202017/COLLESMEBROS%2010%20AD.pdf>
- Demiriz, S., Karadağ, A. & Ulutaş, İ. (2003). *Okul öncesi eğitim kurumlarında eğitim ortamı ve donanım*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Demirkıran, R. (2015). *İlköğretim fen ve sınıf öğretmen adaylarının çevre sorunları ve çevre eğitimine ilişkin görüşleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.
- Descola, P. (2013). *Beyond the nature and culture*. London: The University of Chicago Press.
- Dökmen, Ü. (1988). Empatinin yeni bir modele dayanarak ölçülmesi ve psikodrama ile geliştirilmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 21 (1). 155-190.
- Dökmen, Ü. (2017). *İletişim çatışmaları ve empati*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Dutcher, D.D., Finley, J.C., Lullof, A.E., & Johnson, J.B. (2007). Connectivity with nature as a measure of environmental values. *Environment and Behavior*, 39(4), 474-493.
- Eisenberg, N. (2015). *Altruistic emotion, cognition and behavior*. (5th edition). London and New York: Psychology Press.
- Ekinci, Ö. (2009). *Öğretmen adaylarının empatik ve eleştirel düşünme eğilimlerinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Elikesik, M. (2013). *Sosyal bilgiler öğretiminde empati ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin empatik becerilerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Engin, N. (2013). Nükleer enerji gelecekte enerji ihtiyacına çözüm olabilir mi? *Marmara Coğrafya Dergisi*, 27, 575-591.

- Enkaya, B. (2018). *Okul öncesi eğitim kurumlarındaki yöneticilerin empatik eğilimleri (İzmir İli Örneği)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.
- Ercan, F. (1998). *Sosyal bilimleri için toplumlar ve ekonomiler*. İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Erten, S. (2005). Okul öncesi öğretmen adaylarında çevre dostu davranışların araştırılması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28, 91-100.
- Erten, S. (2012). Türk ve Azeri öğretmen adaylarında çevre bilinci. *Eğitim ve Bilim*, 37(166), 89-100.
- Eshach, H. & Fried, M.N. (2005). Should science be taught in early childhood? *Journal of Science Education and Technology*, 14(3), 315-336.
- Eslinger, P., Moll, J. & Oliveira-Souza, R. (2002). Emotional and cognitive processing in empathy and moral behavior. *Behavioral and Brain Sciences*, 25(1), 34-35.
- Feral, C. H. (1998). The connectedness model and optimal development: Is ecopsychology the answer to emotional well-being? *Humanistic Psychologist*, 26, 243-274.
- Flynn, S. V., & Black, L. L. (2011). An emergent theory of altruism and selfinterest. *Journal of Counseling & Development*, 89, 459-469.
- French, L. (2004). Science as the center of a coherent, integrated early childhood curriculum. *Early Childhood Research Quarterly*, 19 (1), 138-149.
- Freud, A. (1966). *The ego and the mechanisms of defence*. London: Karnac Books.
- Genç, S. & Z., Kalafat, T. (2010). Öğretmen adaylarının empatik becerileri ile problem çözme becerileri. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 3 (2), 135-147.
- Geray, C. (1995). Çevre koruma bilinci ve duyarlılığı için halkın eğitimi. *Yeni Türkiye Özel Sayısı*, 1(5), 665.
- Ghazali, E.M., Nguyen, B., Mutum, D.S. & Yap, S.F. (2019). Pro-environmental behaviours and value-belief-norm theory: assessing unobserved heterogeneity of two ethnic groups. *Sustainability*, 11(12), 3237.
- Gintis, H., Bowles, S., Boyd, R. & Fehr, E. (2003). Explaining altruistic behavior in humans. *Evolution and Human Behavior*, 24, 153-172.
- Glasbergen, P. & Cövers, R. (2003). Environmental problems in an international context, P. Glasbergen ve R. Cövers (Ed). *Environmental problems in an international context* içinde (1-28). London: Arnold.
- Göncü, S. (2016). Küresel çevre sorunları. Ü. Bakır-Öğütveren (Ed). *Çevre sorunları ve politikaları* içinde (68-91). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.

- Gül, F. (2013). İnsan-doğa ilişkileri bağlamında çevre sorunları ve felsefe. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14, 17-21.
- Gülaçtı, F., Gür, R. ve Çiftçi, Z. (2017). Öğretmen adaylarının özgecilik ve yaşam doyumu düzeylerinin incelenmesi. *Pegem Atıf İndeksi*, 473-484.
- Güler, T. (2006). *Nükleer enerji üretim sürecinde kazalar, nükleer atıklar ve çevre sorunları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Günönü Kurt, S. (2019). *Sınıf öğretmeni adaylarının iletişim becerileri ile empatik eğilim düzeyleri arasındaki ilişki*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Denizli.
- Gürbüz, S. (2019). Sosyal bilimlerde aracı, düzenleyici ve durumsal etki analizleri Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Harper, C. & Snowden M. (2017). *Environment and society; Human perspectives on Environmental Issues (6ed)*. New York: Routledge.
- IPCC (2019). *Special report on climate change, desertification, land degradation, sustainable land management, food security, and greenhouse gas fluxes in terrestrial ecosystems*, Geneva, Switzerland.
- İlhan, A.İ., Balta, T. & Rasan, G. (2018). *Asit yağmurları (Teknik Rapor)*. Ankara: TC Tarım ve Orman Bakanlığı Meteoroloji Genel Müdürlüğü.
- İlin, M. & Segal, E. (2009). *İnsan nasıl insan oldu?* (6.basım) (Çev. A. Zekerya). İstanbul: Say Yayınları.
- İşman, A.E. & Yıldız, S.A. (2005). Öğretmenliğe ilişkin tutumların özgecilik ve atılganlık düzeyleri açısından incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 42, 151-166.
- Kant, C. & Kızıloğlu, T. (2003). Asit yağmurlarının canlılar üzerine etkileri. *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 34 (2), 217-221.
- Kaplan, A. (1999). *Küresel çevre sorunları ve politikaları*. Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları No:19.
- Karadağ, E. & Mutaftçılar, I. (2009). Prososyal davranış ekseninde özgecilik üzerine teorik bir çözümleme. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*. 8, 41-70.
- Karagöz, A., Doğan, O., Erpul, G., Dengiz, O., Sönmez, B., Tekeli, İ., Deviren Saygın, S. & Madenoğlu, S. (2015). Çölleşme, Kuraklık ve erozyonun olası etkilerinin Türkiye ölçeğinde değerlendirilmesi. *Türkiye Ziraat Mühendisliği VII. Teknik Kongresi Bildiri Kitabı*. Ankara, 118-141.
- Karaismailoğlu, E.S. (2018). *Öğretmenlerin çevre bilinci düzeyinin belirlenmesi- Ankara Etimesgut örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Karakaya, F., Avgın, S.S., Gömlek, E. & Balık, M. (2017). Nature relatedness of pre-service teachers. *Turkish Journal of Education*, 6 (2), 79-87.
- Karasar, N. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Kasapoğlu, F. (2013). *Üniversite öğrencilerinde iyilik hali ve özgecilik arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Kasapoğlu, F. (2017). *İyilik hali ve özgecilik*. Ankara: Gece Kitaplığı.
- Kayalı, H. (2010). İlköğretim ikinci kademe sekizinci sınıf öğrencilerinin ormana yönelik tutumları. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 21, 65-77.
- Keleş, M. (2018). *Çevreci sivil toplum kuruluşlarında çalışanların sosyal sorumluluk ve özgecilik düzeylerinin incelenmesi: Ankara örneği*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Keleş, R., Hamamcı, C. & Çoban, A. (2009). *Çevre Politikası*, Ankara: İmge Kitapevi.
- Kernan, M. (2010). Space and place as a source of belonging and participation in urban environments: considering the role of early childhood education and care settings. *European Early Childhood Education Research Journal*, 18(2), 199-213.
- Khalil, E. L. (2004). What is altruism?. *Journal of Economic Psychology*, 25, 97–123.
- Kılıç, S. (2013). Çevre sorunları ve yoksulluk. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 5(1), 9-20.
- Koçak Tümer, N. B. (2020). Erken çocukluk döneminde çevre eğitimi. G. Uludağ (Ed.) *Erken çocukluk döneminde fen eğitimi: çocuğun keşif yolculuğu içinde* (492-518). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Kollmuss, A., & Agyeman, J. (2002). Mind the gap: Why do people act environmentally and what are the barriers to pro-environmental behavior? *Environmental Education Research*, 8(3), 239–260.
- Konuk, Y. & Yıldırım, T. (2018). Empati becerisine dayalı etkinliklerle desteklenen sosyal bilgiler öğretiminin öğrencilerin çevre bilinci ve akademik başarılarına etkisi. *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar*, 2 (2), 57-69.
- Krebs, D. (1975). Empathy and altruism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 32 (6), 1134-1146.
- Krebs, D.L. & Van Hesteren, F. (1992). The development of altruistic personality. P.M. Oliner, S.P. Oliner, L. Baron, L. A. Blum, D.L. Krebs & M.Z. Smolenska (Eds). *Embracing the other: Philosophical, psychological and historical perspectives of altruism içinde* (142-169). New York: NYU Press.
- Kunduracı, N.F. (2011). Küreselleşme ve yoksulluk üzerindeki etkileri. *Yardım ve Dayanışma Dergisi*, 2(3), 93-100.

- Kurusu, K. (2005). *Pro- environmental behaviors*. Tokyo: Springer Japan.
- Kuzu, T. (2008). Aytül Akal'ın masallarıyla çocukta çevre bilinci geliştirme. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19, 327-339.
- Lawrance, G.& McMichael, P. (2014). Global change and food security. B. Freedman (Ed.) *Global environmental change* içinde 668-676. New York: Springer Reference.
- Leeds, R. (1963). Altruism and the norm of giving. *Merril-Palmer Quarterly of Behavior and Development*, 9 (3), 229-240.
- Lenski, G. E. (1966) *Power privilege: a theory of social stratification*. New York: McGraw-Hill Book Company.
- Louv, R. (2018). *Doğadaki son çocuk: Çocuklarımızdaki doğa yoksunluğu ve doğanın sağaltıcı gücü* (5.basım) (Çev. C. Temürcü). Ankara: TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları
- Macaulay, J. R., & Berkowitz, L. (1970). *Altruism and helping behavior*. New York: Academic Press.
- Mahieux, C.A. (2006). *Environmental degradation in industrial composites*. Italy: Elsevier.
- Marcus, R.F., Tellen, S. & Roke, E. (1979). Relation between cooperation and empathy in young children. *Developmental Psychology*, 15(3), 346-347.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları
- Mastain, L. (2006). The lived experience of spontaneous altruism: A phenomenological study. *Journal of Phenomenological Psychology*, 37(1), 26-52
- Mayeroff, M. (1990). *On caring*. New York: Harper Perennial.
- McCamant, K.L. (2006). Humanistic nursing, interpersonal relations teory and the empathy-altruism hypothesis. *Nursing Science Quartely*, 19(4), 334-338.
- Mehrabian, A. & Epstein, N. (1972). A measure of emotional emphaty. *Journal of Personality*, 40(4), 525-543.
- Mercan, Y. (2016). Açlık ve yoksulluk sorunları. F. Aydın (Ed.) *Günümüz dünya sorunları* içinde (508-548). Ankara: Pegem Akademi.
- Milfont, T.L. & Duckitt, J. (2010). The environmental attitudes inventory: A valid and reliable measure to assess the structure of environmental attitudes. *Journal of environmental psychology*, 30(1), 80-94.
- Morgan, G. A., Leech N.L., Gloeckner, G.W. & Barret, K.C. (2004). *SPSS for introductory statistics: Use and interpretation* (Second Edition). London: Lawrence Erlbaum Associates.
- Myers, D. (1993). *Social psychology*. New York: McGraw-Hill.

- Nisbet, E.K., Zelenski, J.M., & Murphy, S.A. (2009). The nature relatedness scale linking individuals' connection with nature to environmental concern and behavior. *Environment and Behavior*, 41(5), 715-740.
- Oğuzkan, G. & Oral, G. (1997). *Okul öncesi eğitimi* (Yedinci basım). İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Orhan, G. (2012). Hava kirliliği ve asit yağmurları: Uzun menzilli sınırlar ötesi hava kirliliği sözleşmesi ve protokolleri karşısında Türkiye'nin konumu. *Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 20(1), 123-150.
- Özbek, O. (2008). Ekolojik krize doğru: Küresel ısınmanın bedeli- IV Ne yapmalı? *AR&GE Bülten*, 5-7.
- Özer, G. (2016). *Empati eğitim programının anaokulu çocuklarının empatik ve prososyal becerilerine etkisinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Özler, S. & Akdağ, E. (2011). Asit yağmurları. *Bilim ve Teknik Dergisi*, 518, 64-68.
- Öztunalı Kayır, G. (2003). *Doğaya dönüş: topluma ekolojik bakış*. Ankara: Bağlam Yayıncılık.
- Park, C.C. (1988). Acid rain: Rhetoric and reality. *Environmental Science & Technology*, 22 (12), 1402-1402.
- Pişkin, M. (1989). Empati, kaygı ve çatışma eğilimi arasındaki ilişki. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 22(2), 775-784
- Ponting, C. (2000). *Dünyanın Yeşil Tarihi*. (Çev. A. B. Sander). İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları.
- Radkau, J. (2002). *Nature and power: A global history*. (Çev. T. Dunlap). New York: Cambridge University Press.
- Rehber, E. & Atıcı, M. (2009). İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin empatik eğilim düzeylerine göre çatışma çözme davranışlarının incelenmesi. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18 (1), 323-342.
- Rogers, C. R. (1983). Empatik olmak değeri anlaşılmamış bir varoluş şeklidir (Çev. F. Akkoyun). *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 14, 103-124.
- Rushton, J. P., Chrisjohn, R. D. & Fekken, G. C. (1981). The altruistic personality and self report altruism scale. *Person and Individual Differences*, 2, 293- 302.
- Schultz, P. W., Shriver, C., Tabanico, J., & Khazian, A. (2004). Implicit connections with nature. *Journal of Environmental Psychology*, 24, 31-42.
- Schultz, W.P. (2000) Empathizing with nature: The effects of perspective taking on concern for environmental issues. *Journal of Social Issues*, 56(3), 391-406.

- Scott, N., & Seglow, J. (2007). *Concepts in the Social Science: Altruism*. New York: Open University Press.
- Secretariat of the Convention on Biological Diversity. (2000). *Sustaining life on earth: how the Convention on Biological Diversity promotes nature and humal well-being*. Secretariat of the Convention on Biological Diversity.
- Sevillano, V., Aragonés, J. & Schultz, P.W. (2007). Perspective taking, environmental concern adn the moderating role of dispositional empathy. *Environmend and Behavior*, 35, 685-705.
- Smith, A. (2006). Cognitive empathy and emotional empathy in human behavior and evolution. *The Psychological Record*, 56, 3-21.
- Steg, L. & Vlek, C. (2009). Encouraging pro-environmental behavior: An integrative review and research agenda. *Journal of Environmental Psychology*, 29, 309-317.
- Stern, P. C., Dietz, T., Abel, T., Guagnano, G. A., & Kalof, L. (1999). A value-belief-norm theory of support for social movements: The case of environmentalism. *Human ecology review*, 6(2), 81-97.
- Stern, P.C., Dietz, T., Kalof, L. & Guagnano, G.A. (1995). Values, beliefs, and proenvironmental action: Attitude formation toward emergent attitude change. *Journal of Applied Social Psychology*, 25, 1611-1636.
- Şahin, N.F., Cerrah, L., Saka, A. & Şahin, B. (2004). Yükseköğretimde öğrenci merkezli çevre eğimi dersine yönelik bir uygulama. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(24), 113-128.
- Şan, S. (2014). *Öğrenci kulüp faaliyetleri yoluyla çevresel duyarlılık geliştirmede empati kullanımı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Şenel, A. (2006). *Kemirgenlerden sömürgenlere insanlık tarihi*. Ankara: İmge Kitapevi Yayınları.
- Şimşek, N. & Çınar, Y. (2008). *Okul öncesi dönemde fen ve teknoloji öğretimi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Tam, K. P. (2013). Dispositional empathyh with nature. *Journal of Environmental Psychology*, 35, 92-104.
- Tekeş, B. & Hasta, D. (2015). Özgeciliik ölçeği: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Nesne*, 3(6), 55-76.
- Tezcan Ün, Ü. (2016). Çevre sorunları ve politikaları. M. Tuna (Ed). *Çevre sosyolojisi* içinde (46-66). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.
- Titman, W. (1994). *Special places, special people: The hidden curriculum of the school grounds*. London: Worl Wide Fund for Nature/ Learning Through Landscapes.

- Torunoğlu, E. (2016). Çevre sorunlarının nedenleri. Ü. Bakır Ögütveren (Ed.), *Çevre sorunları ve politikaları* içinde (26-45). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.
- Tuna, M. (2018a). Çevreciliğin teorik temelleri. M. Tuna (Ed). *Çevre sosyolojisi* içinde (26-47). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.
- Tuna, M. (2018b). Çevresel süreçlerin ve çevresel sorunların küreselleşmesi. M.Tuna (Ed), *Çevre sosyolojisi* içinde (50-75). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.
- Tunçeli, H. G. (2013). Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine ilişkin tutumları ile iletişim becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi (Sakarya üniversitesi örneği). *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 3(3), 51– 58.
- Türkeş, M. (2008). Küresel iklim değişikliği nedir? Temel kavramlar, nedenleri, gözlenen ve öngörülen değişiklikler. *İklim Değişikliği ve Çevre*, 1, 26-37
- Türkeş, M. (2012). Türkiye’de gözlenen ve öngörülen iklim değişikliği, kuraklık ve çölleşme. *Ankara Üniversitesi Çevrebilimleri Dergisi*, 4(2), 1-32.
- Türküm, A.S. (1998). Çağdaş toplumda çevre sorunları ve çevre bilinci. G. Can (Ed), *Çağdaş yaşam çağdaş insan* içinde (165-181). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi İlköğretim Öğretmenliği Lisans Tamamlama Programı
- Uluğ, E. (2016). Çevre kirlenmesinin boyutları. R.Keleş (Ed). *İnsan çevre toplum içinde* (93-100) (3.Baskı). Ankara: İmge Kitapevi.
- United Nations Convention to Combat Desertification, *Land and drought*. 16 Şubat 2020 tarihinde, <https://www.unccd.int/issues/land-and-drought>
- Uyanık Balat, G., Bilgin, H. & Ünsal, F.Ö. (2017). Okul öncesi öğretmenlerinin öğretmenlik tutumları ve sınıf yönetimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 114-126.
- Ünal, F. (2007). Çocuklarda empatinin gelişimi: Empatinin gelişiminde anne-baba tutumlarının etkisi. *Millî Eğitim Dergisi*, 176, 134-148.
- Ünal, N. (2008). Öğretmen adaylarının küresel ve yerel çevre sorunları ile ilgili görüş ve yaklaşımları. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ünal, S., Mançuhan, E. & Sayar, A.A. (2001). *Çevre: Bilinci, bilgisi ve eğitimi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Yeni Teknolojiler Araştırma Geliştirme Merkezi
- Üzümçeker, E. & Gezgin, G.N. (2019). Sosyal ve evrimsel psikolojide insan özgeciliği bilmecesi. *Yaşam Becerileri Psikoloji Dergisi*, 3(5), 93-110.
- Vitousek, P.M (1994). Beyond global warming: Ecology and global change. *Ecology*, 75 (7), 1861-1876.

- Vlek, C., & Steg, L. (2007). Human behavior and environmental sustainability: problems, driving forces and research topics. *Journal of Social Issues*, 63(1), 1–19.
- White, J. (2008). *Playing and learning outdoors: Making provision for high-quality experiences in the outdoor environment*. Abingdon: Routledge.
- White, R. (2010). *Global environmental harm: Criminological perspectives*. London: Willan Publishing.
- Wilson, R. (2008). *Nature and young children: Encouraging creative play and learning in natural environments*. Abingdon: Routledge.
- Wispé, L. (1986). The distinction between sympathy and empathy: To call forth a concept, a word is needed. *Journal of Personality and Social Psychology*, 50(2), 314-321.
- Wispé, L. G. (1972). Positive forms of social behavior: An overview. *Journal of Social Issues*, 28(3), 1-19.
- Yapıcı, E. (2009). *Öğretmen adaylarının çevre sorunlarına yönelik farkındalık ve ilgi düzeylerinin karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Andan Menderes Üniversitesi İlköğretim Anabilim Dalı, Aydın.
- Yavuzer, H., İşmen- Gazioğlu, E., Yıldız, A., Demir, İ., Meşeci, F., Kılıçarslan, A. & Sertelin, Ç. (2006). Öğretmen özgeciliği ölçeği: Geliştirme, geçerlik ve güvenilirlik çalışması, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 6 (3), 947-972.
- Yavuzer, N. (2017). Bir prososyal davranış kaynağı olarak özgeci motivasyonun ilgili alan yazını ışığında değerlendirilmesi. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(27), 105-126.
- Yeşilkayalı, H. D. (2015). *Koruyucu aile bireylerinin sosyodemografik özellikleri ile empatik becerileri ve özgeciliği durumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Yıldırım, B. (2018). *Fen bilgisi öğretmen adaylarının empatik ve eleştirel düşünme eğilimlerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.
- Yılmaz Yüksel, A. (2003). *Empati eğitim programının ilköğretim öğrencilerinin empatik becerilerine etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yılmaz, N. (2011). *Okul öncesi öğretmenlerinin iletişim becerileri, problem çözme becerileri ve empatik eğilim düzeyleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Muğla.
- Yücedağ, C. & Kaya, L.G. (2016). Hava kirleticilerin bitkilere etkileri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 67-74.

6. EKLER

Ek 1. Aydın Valiliği İzin Belgesi

T.C.
AYDIN VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

26.06.2019

Sayı : 74083975-605.01-E.-12203840
Konu : Nudar YURTSEVER'in
Araştırma İzni Hk.

ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE
(Yazı ve Kurul İşleri Müdürlüğü)
AYDIN

İlgi : 11.06.2019 tarihli ve E-9998 sayılı yazınız.

İlgi yazı gereği; Üniversiteniz Sosyal Bilimler Enstitüsü öğretim üyelerinden Dr.Öğr.Üyesi D.Esra ANGİN'ın danışmanlığını yaptığı Okul Öncesi öğretmenliği yüksek lisans öğrencisi Nudar YURTSEVER'in "Okul Öncesi Öğretmenlerinin Özgeciliği Tutumları ve Empati Becerileri ile Doğayla İlişki ve Çevre Bilinçleri Arasındaki İlişki" konulu tez çalışması kapsamında, Aydın İli Efeler, Köşk, Germencik, İncirliova ve Söke İlçelerinde bulunan resmi ve özel Anaokulları ve İlkokulların bünyesindeki ana sınıflarında görev yapan okul öncesi öğretmenlerine anket yapma isteği, Millî Eğitim Bakanlığı 2017/25 sayılı genelgesi doğrultusunda incelenmiş olup inceleme sonucunda; çalışmanın, seminer döneminde okul müdürünün gözetiminde ve denetiminde uygun göreceği zamanlarda ve mühürlü anketin kullanılarak yapılmasını uygun gören Valilik Oluru ekte gönderilmiştir.

Bilgilerinizi ve gereğini arz ederim.

Seyfullah OKUMUŞ
İl Millî Eğitim Müdürü

Ekler:

1-Valilik Oluru

2-Mühürlü Onaylı Ölçek ve Formlar

Adres : Meşrutiyet Mah. Kültür Cad.No:20 Efeler/AYDIN	Ayrıntılı bilgi için:A ÇERÇİ-Şef
Elektronik Ad: www.aydin.meb.gov.tr	Tel : 0256 215 10 28 - 1429 Dahili
E-posta : yuksokogretim.urdus09@meb.gov.tr	Faks: 0256 225 12 68

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden e0a4-fd90-3a58-be94-6935 kodu ile teyit edilebilir.

T.C.
AYDIN VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 74083975-605.01-E.12193142
Konu : Nudar YURTSEVER'in
Araştırma İzni Hk.

26/06/2019

VALİLİK MAKAMINA

- İlgi: a) Millî Eğitim Bakanlığının 2017/25 Sayılı Genelgesi.
b) Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Yazı ve Kurul İşleri Müdürlüğü'nün
11.06.2019 tarih ve 9998 sayılı yazısı.

İlgi (b) yazıda; Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü öğretim üyelerinden Dr.Öğr.Üyesi D.Esra ANGIN'ın danışmanlığını yaptığı Okul Öncesi öğretmenliği yüksek lisans öğrencisi Nudar YURTSEVER'in "*Okul Öncesi Öğretmenlerinin Özgeçmiş Tutumları ve Empati Becerileri ile Doğayla İlişki ve Çevre Bilinçleri Arasındaki İlişki*" konulu tez çalışması kapsamında, Aydın İli Efeler, Köşk, Germencik, Incirlioğlu ve Söke İlçelerinde bulunan resmi ve özel Anaokulları ve İlkokulların bünyesindeki ana sınıflarında görev yapan okul öncesi öğretmenlerine anket yapma isteği, Millî Eğitim Bakanlığı 2017/25 sayılı genelgesi doğrultusunda incelenmiş olup inceleme sonucunda; **çalışmanın, seminer döneminde okul müdürünün gözetiminde ve denetiminde uygun görüleceği zamanlarda ve mühürlü anketin kullanılarak yapılması Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.**

Makamlarınızca da uygun görüldüğü takdirde olurlarınıza arz ederim.

Seyfullah OKUMUŞ
İl Millî Eğitim Müdürü

Eki: İlgi (b) yazı ve ekleri

OLUR
26/06/2019

Yücel GEMİCİ
Vali a.
Vali Yardımcısı

Adres:	Mesrutiyet Mah. Kültür Cad. No 20 Efeler AYDIN	Ayrıntılı bilgi için:	A ÇERÇİ Şef
Elektronik Ağı:	www.aydin.meb.gov.tr	Tel:	0256 215 10 28 - 1429 Dahili
E-posta:	yuksekogetim@aydin.meb.gov.tr	Faks:	0256 228 12 68

Bu evrak güvenli elektronik imza ile onaylanmıştır. <https://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden 49ef-a1dc-3aa7-8f16-0833 kodu ile teyit edilebilir.

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Yazı ve Kurul İşleri Müdürlüğü

Sayı : 82493341-605.01
Konu : Nudar Yurtsever' in araştırma izni

AYDIN İL MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi : Sosyal Bilimler Enstitüsü' nün 31/05/2019 tarihli ve 34918 sayılı yazısı.

Üniversitemiz Sosyal Bilimler Enstitüsü öğretim üyelerinden Dr. Öğr. Üyesi. D. Esra ANGİN' in danışmanlığını yaptığı Okul Öncesi Öğretmenliği Yüksek Lisans Öğrencisi Nudar YURTSEVER' in "Okul Öncesi Öğretmenlerinin Özgeciliğe Tutumları ve Empati Becerileri ile Doğayla İlişki ve Çevre Bilinçleri Arasındaki İlişki" isimli tez çalışması kapsamında İl Müdürlüğünüze bağlı Efeler İlçesi ile Köşk, Germencik, Incirliova ve Söke ilçelerinde bulunan resmi ve özel anaokulları ve ilkokulların bünyesindeki ana sınıflarında görev yapan okul öncesi öğretmenlerine 2018-2019 eğitim öğretim bahar yarıyılı ve 2019-2020 eğitim öğretim güz yarıyılında ekte sunulan ölçme araçlarını uygulama isteğine ilişkin ilgi yazı ekte sunulmuştur.

Bilgilerinizi ve söz konusu çalışma için gerekli izinlerin verilmesi hususunda gereğini rica ederim.

e-imzalıdır

Prof.Dr. Mehmet AYDIN
Rektör a.
Rektör Yardımcısı

Ek: İlgi yazı ve ekleri (14 sayfa)

DYS	11334491
BÖL	

Evrak Doğrulamak İçin: <https://ebys.adu.edu.tr/enVision/Dogrula/6LBN9YC>

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Merkez Kampüsü Aytepe Mevki Pk.09010
Efeler Aydın

Bu belge, 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununa göre Güvenli Elektronik İmza ile imzalanmıştır.
Evrak sorgulaması için: <http://ebys.adu.edu.tr/enVision/Dogrula/6LBN9YC> adresinden yapılabilir.

<http://www.aydn.edu.tr/sube/mudurluk/evrak-isleri>

Bilgi İçin: Pınar Şahin

as
ışık

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Eğitim Fakültesi Dekanlığı
Temel Eğitim Bölüm Başkanlığı

Sayı : 36865204-100
Konu : Araştırma İzni

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

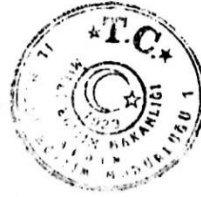
Anabilim Dalımız Öğretim Üyelerinden Dr. Öğr. Üyesi. D. Esra ANGİN' ın danışmanlığını yaptığı Okul Öncesi Öğretmenliği Yüksek Lisans Öğrencisi Nudar YURTSEVER' in "Okul Öncesi Öğretmenlerinin Özgeciliğe Tutumları ve Empati Becerileri ile Doğayla İlişki ve Çevre Bilinçleri Arasındaki İlişki" isimli tez çalışması kapsamında Aydın Merkez Efeler İlçesi ile Köşk, Germencik, İncirliova ve Söke ilçelerinde bulunan resmi ve özel anaokulları ve ilkokulların bünyesindeki anasınıflarında görev yapan okul öncesi öğretmenlere 2018-2019 eğitim öğretim bahar yarıyılı ve 2019-2020 eğitim-öğretim güz yarıyılında ekte sunulan ölçme araçlarını uygulama isteğine ilişkin dilekçesi ekte sunulmuştur.

Bilgilerinizi ve söz konusu çalışma için gerekli izinlerin alınması hususunda gereğini bilgilerinize arz ederim.

e-imzalıdır

Prof.Dr. Cumali ÖKSÜZ
Anabilim Dalı Başkanı

Ek: Dilekçe ve ekleri (12 Sayfa)

Evrak Doğrulamak İçin: <https://ebys.adu.edu.tr/enVision/Dogrula/6PBN13V>

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Merkez Kampüsü Kepez Mevki: 09010

Bilgi İçin: Nurdan Özdemir Keleş

Bu belge 5970 sayılı Elektronik İmza Kanununa göre Güvenli Elektronik İmza ile imzalanmıştır. Evrak sorgulaması <https://ebys.adu.edu.tr/enVision/Dogrula/6LBN9YC> adresinden yapılabilir.

Ek 2. Ölçeklere Dair İzinler

Doğayla İlişki Ölçeği Hakkında

Nudar Yurtsever <nudaryurtsever@gmail.com>

2 Nis 2019 Sal 14:32 ☆ ↩ ⋮

Alıcı: birgulmetu, kguliz, selvan, hamide

Merhaba, ben Adnan Menderes Üniversitesi Okul Öncesi Eğitimi Yüksek Lisans öğrencilerinden Nudar Yurtsever. Eğer izniniz olursa, Türkçe'ye adaptasyonunu gerçekleştirdiğiniz "Doğayla İlişki Ölçeği" ni yüksek lisans tezimde kullanmak istiyorum. Şimdiden teşekkür ederim, iyi çalışmalar.

Yanıtla

Tümünü yanıtla

Yönlendir

Fwd: Ölçek kullanım izni hk.

Gelen Kutusu x

Birgül Çakır Yıldırım <birgulmetu@gmail.com>

5 Nis 2019 Cum 21:30 ☆ ↩ ⋮

Alıcı: ben, Elvan

Sayın Nudar Yurtsever,

Ölçegimize gösterdiğiniz ilgi için teşekkür ederiz. Ölçegimizi kullanabilirsiniz. Ölçegi ve makalemizi ekte size gönderiyorum.

Maddelerden reverse (ters) olan maddeleri ve alt boyutlarda yer alan maddeleri aşağıda özetledim:

Reverse scored items: 2, 3, 10, 11, 13, 14, 15, 18;

DI-özbenlik: 5, 7, 8, 12, 14, 16, 17, 21; DI-perspektif: 2, 3, 11, 15, 18, 19, 20; DI-deneyim: 1, 4, 6, 9, 10, 13

Çalışmalarınızda başarılar dilerim

Birgül Çakır Yıldırım, Ph.D
Ağrı İbrahim Çeçen University
Primary Education

Çevre Bilinci Ölçeği Hakkında

Gelen Kutusu x

Nudar Yurtsever <nudaryurtsever@gmail.com>

11 Nis 2019 09:36 ☆ ↩ ⋮

Alıcı: bahar_m

8Hocam merhaba, ben Adnan Menderes Üniversitesi Okul Öncesi Eğitimi Yüksek Lisans öğrencilerinden Nudar Yurtsever. Eğer izniniz olursa, yüksek lisans tezim için 2008 yılında Süleyman Ak'ın danışmanlığını yaptığınız "İlköğretim Öğretmen Adaylarının Çevreye Yönelik Bilinçlerinin Bazı Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi" tezinde Milfont ve Duckitt (2006)'den uyarladığınız "Çevre Bilinci Ölçeği" ni kullanmak istiyoruz. Eğer ölçekle ilgili ayrıntılı bilgi de alabilirsek çok seviniriz. Şimdiden teşekkürler, iyi çalışmalar...

Mehmet BAHAR <bahar_m@ibu.edu.tr>

12 Nis 2019 12:20 ☆ ↩ ⋮

Alıcı: ben

Merhaba,

Ölçeği kullanmanız konusunda herhangi bir sıkıntı yok. Süleyman Akın YÖK tezine ulaşırsanız tüm bilgiler yöntem kısmında olması lazım

İyi çalışmalar

Kimden: "Nudar Yurtsever" <nudaryurtsever@gmail.com>

Kime: "Mehmet BAHAR" <bahar_m@ibu.edu.tr>

Özgeçililik Ölçeği Hakkında

Gelen Kutusu x

x print share

Nudar Yurtsever <nudaryurtsever@gmail.com>

2 May 2019 Per 10:04

☆ ↩ ⋮

Alıcı: dhasta, burcutekes ▾

Hocam merhaba, ben Adnan Menderes Üniversitesi Okul Öncesi Eğitimi Yüksek Lisans öğrencilerinden Nudar Yurtsever. Eğer izniniz olursa, danışmanım ile birlikte yüksek lisans tezimi için 2013 yılında uyarlamasını yapmış olduğunuz "Özgeçililik Ölçeği"ni kullanmak istiyoruz. Eğer ölçekle ilgili ayrıntılı bilgi de alabilirsek çok seviniriz. Şimdiden teşekkürler, iyi çalışmalar...

burcu tekes <burcutekes@gmail.com>

6 May 2019 Pzt 00:02

☆ ↩ ⋮

Alıcı: ben, dhasta ▾

Merhaba,
Elbette ölçeği kullanabilirsiniz. Ölçeği ve makalesini bilgiler için ekte gönderiyorum.

Kolaylıklar dilerim,

Nudar Yurtsever <nudaryurtsever@gmail.com>, 2 May 2019 Per, 10:04 tarihinde şunu yazdı:

--

Burcu TEKEŞ, Ph.D.
Researcher, Safety Research Unit, Middle East Technical University
Bölüm Başkanı, Psikoloji Bölümü, İstanbul Avcansaray Üniversitesi

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Nudar YURTSEVER

Doğum Yeri ve Tarihi: Bingöl/ 06.09.1993

EĞİTİM DURUMU

Lisans Öğrenimi : Anadolu Üniversitesi / Eğitim Fakültesi / Okul Öncesi Öğretmenliği (2012-2016)

Lisans Öğrenimi : Anadolu Üniversitesi / Açıköğretim Fakültesi / Sosyoloji (2016-Devam ediyor)

Lisansüstü Öğrenimi : Adnan Menderes Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Okul Öncesi Eğitimi / Yüksek Lisans

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce (YÖKDİL: 85)

İLETİŞİM

e-posta Adresi : nudaryurtsever@gmail.com

Tarih :